BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA PILI

Kikao cha Sita – Tarehe 2 Februari, 2016

(Kikao kilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Naibu Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

NAIBU SPIKA: Katibu.

NDG. JUSTINA M. SHAURI - KATIBU MEZANI: Kiapo cha Uaminifu.

KIAPO CHA UAMINIFU

Mbunge afuataye aliapa kiapo cha uaminifu; Mhe. Dkt. Augustine Philip Mahiga.

MASWALI NA MAJIBU

Na. 62

Kuwezesha Vijana Jimbo la Morogoro Kusini Mashariki Kupata Ajira

MHE. SUSAN L. A. KIWANGA (K.n.y. MHE. OMARY T. MGUMBA) aliuliza:-

Vijana ndio nguvu kazi kubwa katika Taifa letu na Serikali haina uwezo wa kutoa ajira kwa vijana wote kwa sasa:-

(a) Je, Serikali itawawezesha kifedha vijana wa vijiji vyote 64 vya Jimbo la Morogoro Kusini Mashariki katika makundi ili waweze kujiajiri wenyewe na kupunguza tatizo la ajira na umasikini wa vijana na akina mama?

(b) Je, ni lini Serikali itaanzisha kituo maalum cha kuwawezesha vijana kupata sehemu ya kujifunzia kwa vitendo shughuli mbalimbali za ujasiriamali na kupata taarifa mbalimbali za maendeleo?

NAIBU WAZIRI (TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA) alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mgumba Tebweta Omary, Mbunge wa Morogoro Kusini Mashariki, lenye Sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, vijana katika Halmashauri ya Morogoro Kusini Mashariki, wamekuwa wakiwezeshwa kiuchumi kupitia fedha za Mfuko wa Maendeleo ya Vijana ambapo kila Halmashauri hupaswa kutenga 5% ya mapato yake yandani kila mwaka wa fedha kwa ajili ya vijana. Katika bajeti ya mwaka 2014/2015 Halmashauri ya Wilaya ya Morogoro ilifanikiwa kutenga shilingi 10,300,000/= kwa vikundi vya vijana 19 kwa ajili ya kutekeleza shughuli mbalimbali za kiuchumi. Aidha, katika bajeti ya mwaka 2015/2016 vikundi vya vijana vimetengewa Shilingi milioni 87,500,000 ili kuviwezesha kiuchumi na kujiajiri.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, Halmashauri ya Wilaya ya Morogoro imejenga Vituo viwili vya Mafunzo *(Agricultural Resource Centres)* katika Kata za Ngerengere na Mvuha kwa madhumuni ya kutoa elimu na mafunzo ya ujasiriamali ili kuwajengea vijana dhana ya uthubutu katika kufanya shughuli za kiuchumi.

Halmashauri imetoa mafunzo ya ufyatuaji wa matofali ya *interlock* kwa vikundi vya vijana katika Kata nne za Kinohe, Kisemu, Ngerengere na Mvuha, ambapo jumla ya vijana 40 wamewezeshwa kupata elimu hiyo ya ujasiriamali. Mpango huu ni endelevu na Halmashauri inakusudia kutenga fedha katika bajeti ya mwaka 2016/2017 kwa ajili ya ununuzi wa mashine ya kufyatulia tofali ili ziwezeshe kuwanufaisha vijana wengi zaidi kiuchumi na kuboresha maisha na makazi ya wananchi wa Wilaya hiyo.

NAIBU SPIKA: Sijajua jina lako tafadhali, naomba unitajie uliyekuwa umeuliza swali.

MHE. SUSAN L. A. KIWANGA: Naitwa Susan Limbweni Kiwanga.

NAIBU SPIKA: Naomba uulize swali la nyongeza moja.

MHE. SUSAN L. A. KIWANGA: Mh, moja, mawili?

MBUNGE FULANI: Mawili.

MHE. SUSAN L. A. KIWANGA: Mawili.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri, lakini Wilaya ya Morogoro Kusini mpaka hivi sasa, hata hivyo vikundi alivyovizungumzia hapa; na kwa kuwa, Wilaya hiyo haina Makao Makuu ya Wilaya, wanaripoti Morogoro Mjini, kwa hiyo, inakuwa ngumu vijana hawa kufuatilia hizo fedha anazosema; na kutokana na idadi na umasikini wa wananchi wa Morogoro Vijijini, kwa kweli, kasi ya Serikali katika kuwawezesha vijana imekuwa ndogo sana kutokana na ukubwa wa Wilaya hiyo ambapo haina Ofisi ya Wilaya.

Je, Serikali ni lini sasa itaweka Ofisi ya Halmashauri ndani ya Wilaya ya Morogoro Vijijini ili vijana hao waache kuhangaika na kufuatilia masuala yao ndani ya Wilaya yao badala ya kukimbilia Morogoro Mjini ambako ni mbali na Wilaya yao? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili. Kwa kuwa matatizo ya vijana Wilaya ya Morogoro Mjini na Wilaya ya kilombero, hususan Jimbo la Mlimba yanalingana; mara nyingi katika hii Mifuko ya Vijana ukitaka kuangalia ufuatiliaji wake, kwanza Halmashauri hazipeleki hizo hela. Mara nyingi Wabunge wengi ndani ya Bunge hili wamelalamika kwamba pesa hizo haziwafikii vijana.

Je, Serikali ina mpango gani sasa kwa kusudio la kuhakikisha hela zinazotengwa kwa ajili ya vijana ambapo hazitengwi na Wakurugenzi kuweka kipindi maalum kulipa madeni ya nyuma na kuendelea kutoa zile asilimia ili vijana wengi wapate kujiajiri wenyewe katika awamu hii?

NAIBU WAZIRI (TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA): Mheshimiwa Naibu Spika, agenda ya kwamba Halmashauri ya Wilaya ya Morogoro haina Ofisi ni kweli. Swali hili nadhani nimelijibu wiki iliyopita hapa na nimetoa ufafanuzi wa kina kuhusu swali hili; na tumesema mchakato hivi sasa unaendelea wa ujenzi kule. Lengo kubwa, ni kweli watu wanaotoka maeneo ya mbali kabisa; kwa mfano mimi mwenyewe nilienda Morogoro Vijijini yapata karibuni mwezi uliopita, ukitoka maeneo ya Mvuha mpaka kufika mjini changamoto kubwa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeshatoa maelekezo kwamba mchakato ufanyike kwa haraka ilimradi wananchi wale wa Morogoro Vijijini kama Swali la Msingi alilouliza Mheshimiwa Tebweta, wiki iliyopita nilivyokuwa nikilifafanua.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala zima la uwezeshaji wa vijana, ni kweli, nanyi mnakumbuka hapa mwaka 2015 katika mchakato wetu tulipitisha mpaka Baraza la Vijana. Lengo kubwa ni kuona jinsi gani vijana waweze kufanyiwa kazi. Katika Bajeti ya mwaka huu wa fedha, ninyi Waheshimiwa Wabunge mnakumbuka, katika kikao chetu kilichopita cha Bajeti, tulitenga mafungu katika maeneo matatu tofauti.

Katika Wizara ya Habari na Vijana, kipindi kile tulitenga karibu shilingi bilioni moja katika bajeti, halikadhalika Waziri wa Utumishi alipokuja hapa eneo kubwa la *concentration* jinsi gani vijana wanaomaliza vyuo wanakosa ajira, Serikali ilitenga takribani bilioni 233, lengo likiwa ni kuajiri waajiriwa wapya wapatao 71,408.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika hili nini kimefanyika hivi sasa? Siku mbili zilizopita hapa, Mheshimiwa Angellah Kairuki alizungumzia kwamba sekta ya afya peke yake itaajiri takriban wafanyakazi wapatao 10,870. Katika changamoto ya kuajiri walimu wapya, tunatarajia kuajiri walimu wapatao 40,000 ambao idadi katika bajeti ile ya shilingi bilioni 233, lengo kuwa ni kuwaajiri wafanyakazi wapya ambao ni vijana wapatao 71,408. Hii ni ajenda kubwa sana ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwaambie ndugu zangu, tatizo hasa la kukosa 5% kwa vijana na akinamama, changamoto hii inatukabili sisi Wabunge. Kwa sababu *own source* inajadiliwa katika vikao vya Mabaraza ya Madiwani na sisi ni miongoni mwa Wajumbe katika Mabaraza ya Madiwani. *Own source* haiji TAMISEMI wala haiji Wizara ya Fedha.

Mheshimiwa Naibu Spika, kinachofanyika nini? *Collection* imefanyika ndani ya Halmashauri; Kamati ya Huduma za Jamii na Kamati ya Uchumi inakaa, baadaye Kamati ya Fedha; ninyi mnajua mwezi huu tumekusanya shilingi milioni 100 na wewe Mbunge upo na unafanya *decision*. Naomba niwaambie ndugu zangu, Taarifa ya Mkaguzi wa Hesabu za Serikali, katika *report* yake aliyo-*submit* mwezi wa nne imeonesha kwamba takriban shilingi bilioni 38.7 ambazo zinawagusa akina mama na vijana hazijapelekwa katika makundi hayo, lakini sisi ndio wa kufanya maamuzi hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwape changamoto ndugu zangu, hili jukumu ni la kwetu sisi sote. Kila Mbunge katika Kamati ya Fedha aende akasimame, *own source* zinazokusanywa ahakikishe 5% kwa vijana na akina mama inakwenda kwa ajili ya kuokoa uchumi wa vijana wetu. Katika hili tutawekeza ajira pana sana ya vijana wetu kwa sababu. Kwa sababu shilingi bilioni 38; sasa hivi tuna Halmashauri 181, takriban kila Halmashauri ikitoa shilingi milioni 100 ambayo *collection* ikiwasilishwa shilingi bilioni moja kwa mwaka, maana yake nini? Kwa Halmashauri 181 maana yake kuna shilingi bilioni 181 ilibidi ziende kwa vijana na akinamama.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwasihi Wabunge wenzangu, sasa tufanye mabadiliko ya kweli kuwakomboa Watanzania. Mabadiliko haya yataanza na sisi na Wenyeviti wetu wa Halmashauri na Madiwani wetu

kuhakikisha *own source* ya 5% kwa vijana na akina mama inakwenda kwa ajili ya mustakabali wa nchi yetu. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa pale nyuma, naomba ujitambulishe tafadhali.

MHE. SIXTUS R. MAPUNDA: Mheshimiwa Naibu Spika, naitwa Sixtus Raphael Mapunda.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa tatizo la Morogoro Kusini Mashariki linafanana na tatizo la Mbinga Mjini, hasa maeneo ya Mbinga 'A', Mbinga 'B', Ruwiko, Bethlehemu na kadhalika; ile 5% inayotolewa kwa ajili ya vijana, pamoja na kwamba inaonekana inawasaidia vijana na maeneo mengine haiwafikii, bado inaonekana ni hela ndogo sana ukilinganisha na mahitaji ya vijana na hasa ukizingatia mabenki yetu hayajawa marafiki kwa vijana.

Mheshimiwa Naibu Spika, je, Serikali ina mpango gani wa kuongeza, ukiondoa ile 5% inayotoka kwenye Halmashauri, Serikali Kuu kutengeneza fungu maalum kwa ajili ya kuwasaidia vijana, hususan vijana wa Mbinga? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri! Naomba uzingatie kujibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI (TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA): Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nilijibu kwa kirefu kwa ajili ya kutoa elimu watu wapate faida kubwa.

WABUNGE FULANI: Aaaaah!

NAIBU WAZIRI (TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA): Mheshimiwa Naibu Spika, swali la Mbinga kwa vijana, nadhani mnafahamu. Katika Ilani ya Chama cha Mapinduzi ambapo wananchi wote wameipa ridhaa Serikali ya Chama cha Mapinduzi, imeonesha kwamba kwa kila kijiji kitatengewa shilingi milioni 50. Lengo kubwa ni kwa ajili ya kuwawezesha vijana na akina mama katika vikundi waliojiunga katika *SACCOS*.

Mheshimiwa Naibu Spika, namwomba ndugu yangu Mheshimiwa Sixtus Mapunda, najua ni mpiganaji sana wa Mbinga. Tushirikiane katika hili tuhakikishe hizi *collection* zinapatikana, lakini twende huko tukazisimamie, mwisho wa siku vijana wapate mahitaji yao kwa ajili ya kukuza uchumi wao.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea. Ofisi ya Rais, Utumishi na Utawala Bora. Mheshimiwa Magdalena Hamisi Sakaya, aulize swali lake.

Na. 63

Mpango wa *TASAF III* – Vijiji vya Jimbo la Kaliua

MHE. MAGDALENA H. SAKAYA aliuliza:-

Malengo ya *TASAF III* ni kunusuru kaya maskini hapa nchini na kutengeneza miundombinu kutokana na mahitaji na uibuaji wa kaya maskini unaofanywa na wananchi kwenye mikutano ya hadhara:-

(a) Je, ni vigezo gani vinatumika kuondoa kaya zilizopendekezwa kwenye mradi na kubakiza kaya chache wakati malengo ya kaya zinazohitajika, wananchi wameshapewa tangu awali?

(b) Katika Wilaya ya Kaliua, vijiji vilivyoingia kwenye miradi ni 54 tu, wakati katika vijiji vyote kuna kaya maskini sana. Je, ni lini Serikali itapeleka Mpango wa *TASAF III* kwenye vijiji vilivyobakia kwenye Wilaya hiyo?

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS (UTUMISHI NA UTAWALA BORA) alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuchukua fursa hii kujibu swali lililoulizwa na Mheshimiwa Magdalena Hamisi Sakaya, Mbunge wa Jimbo la Kaliua, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, utambuzi wa Kaya za walengwa unapitia mchakato wenye hatua zifuatazo:-

Hatua ya kwanza ni Mpango wa kunusuru kaya maskini kutambulishwa kijijini na wataalam wanaotoka katika Halmashauri husika kwa kusimamiwa na Uongozi wa kijiji na kisha kuweka vigezo vya kaya maskini.

Pili, wakusanya taarifa wanachaguliwa kutoka miongoni mwa vijana wanaoishi kijijini hapo na kupitia nyumba kwa nyumba ili kuorodhesha kaya ambazo zinakidhi vigezo vilivyoainishwa na Mkutano Mkuu wa Kijiji.

Tatu, orodha ya kaya zilizoorodheshwa na timu ya wakusanya taarifa kusomwa mbele ya Mkutano wa Kijiji na baada ya hapo jamii hujadili majina yaliyoorodheshwa na kufikia muafaka. Kaya ambazo jamii inaona hazistahili, huondolewa kwenye orodha na Kaya ambazo hazikuwa zimeorodheshwa, huingizwa kwenye orodha.

Nne, kutokana na orodha hiyo ambayo imeandaliwa, kaya hizo hujaziwa dodoso maalum linaloandaliwa na *TASAF* Makao Makuu kwa lengo la kupata taarifa zaidi za kaya.

Tano, dodoso hilo lililojazwa huchambuliwa kupitia mfumo maalum wa kompyuta ili kupata kaya maskini sana ambazo zinakidhi vigezo kulingana na taratibu za mpango huo.

Mwisho, baadhi ya kaya ambazo hazifikii kiwango cha alama zinazotakiwa huondolewa katika orodha.

Mheshimiwa Naibu Spika, baadhi ya kaya maskini zilizotambuliwa na kupitishwa kwenye Mkutano wa Kijiji mara nyingine zimejikuta zimetolewa wakati wa kuchambua taarifa kutokana na taarifa ambazo mwanakaya aliyedodoswa anakuwa amezitoa wakati wa kujaziwa dodoso.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Wilaya ya Kaliua, vijiji 54 vilivyoingizwa kwenye mpango huu wa *TASAF* ni asilimia 70 ya vijiji vyote ndani ya Wilaya hiyo. Hii ni kwa mujibu wa taratibu za mpango ambapo kila Halmashauri iliyomo ndani ya mpango, siyo Kaliua pekee, imeingiza wastani wa asilimia 70 tu ya vijiji au mitaa iliyomo ndani ya Halmashauri. Asilimia 30 ya vijiji na mitaa iliyosalia katika Halmashauri zote imepangwa kufikiwa katika mwaka 2016.

Serikali ilitoa maagizo hayo ili kuweza kufikia Vijiji, Mitaa, Shehia zote zilizobakia; na kwa upande wa Vijiji, Mitaa na Shehia zilizoanza ndizo zilizokuwa na hali mbaya zaidi. Kabla ya kuanza utekelezaji, takwimu za umasikini zilichukuliwa katika Vijiji, Mitaa na Shehia zote na kuorodheshwa kuanzia ambazo ni masikini sana mpaka zenye unafuu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Sakaya, swali la nyongeza.

MHE. MAGDALENA H. SAKAYA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niulize maswali mawili ya nyongeza:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla sijauliza swali, jibu lililotolewa kwenye swali namba (b) siyo kweli kwamba Wilaya ya Kaliua imepewa asilimia 70; Wilaya ya Kaliua ina vijiji 101, vilivyopewa ni 54 tu. Kwa hiyo, ni chini ya asilimia 70 kama asilimia 55. Kwa hiyo, kama lengo ni asilimia 70, Kaliua haijapata asilimia 70 kwa hiyo, tunaomba Serikali iliangalie hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye swali namba moja, mchakato mzima alioeleza Mheshimiwa Waziri, kuhusiana na namna ya kuweza kupata hizi kaya maskini ni kinadharia zaidi kuliko hali halisi kule kwenye vijiji. Kama ilikuwa inafuatwa kama ilivyoandikwa hapa, isingewezekana kwamba leo hii baadhi ya Watendaji familia zao zimewekwa kwenye mpango, wenye uwezo mzuri wamewekwa kwenye mpango, maskini kabisa wameachwa.

Kwa hiyo, naomba kujua Serikali kwa kuwa hapa imeandika vizuri, imeweka utaratibu gani basi, mpango mzuri kuhakikisha haya yaliyoandikwa kwenye suala namba 'A' yanakwenda mpaka chini kwenye *ground* ili wale walengwa waweze kunufaika na mradi huu wa *TASAF III*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili; *TASAF III* inalenga zaidi kutoa fedha kuliko kuweka mfumo ambao utakuwa endelevu; na kwa kuwa mpango wowote kwa kuwa ni mradi, una muda wake; naomba kujua Serikali imejiandaa vipi baada ya Mradi wa *TASAF III,* zile familia ambazo zinapewa fedha *cash* haziwekewi utaratibu wa kuweza kujiendeleza, ziweze kuwa endelevu? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS (UTUMISHI NA UTAWALA BORA): Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Magdalena Sakaya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kuhusiana na kipengele (b) kwamba wamenufaika na vijiji 54 wakati wana vijiji 101. Kwa mujibu ya taarifa za Mratibu na barua ninayo ya Machi, 2015, alieleza vimesalia vijiji 17 na nitaomba tu-*share* pamoja kukupa orodha hiyo na baadaye tufuatilie kwa nini visiwe ni vijiji 47 na yeye alete vijiji 17?

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa swali lake la kwanza kwamba katika mchakato au hatua ambazo nimeelezea za upatikanaji wa fedha za *TASAF*, kwamba ni wa kinadharia zaidi kuliko uhalisia; ni kweli changamoto zipo, nami naomba kupitia Bunge lako Tukufu, ukiangalia mchakato mzima wa Mpango huu wa *TASAF III* na awamu nyingine ambazo zilitangulia unabuniwa na jamii yenyewe. Wanachokifanya *TASAF* kupitia uwezeshaji wa Kitaifa wanaenda tu pale kusaidia katika kutoa elimu, kuwasaidia wananchi wa eneo husika waweze kujua ni namna gani wanaibua miradi yao.

Mheshimiwa Maibu Spika, tatizo kubwa tumegundua linajitokeza katika vijana wetu ambao siyo waaminifu ambao wanapita katika kila kaya kufanya madodoso; kwa hiyo, naomba tushirikiane, mtakapoona kuna udanganyifu wowote, ziko taratibu za malalamiko. Iko fomu Na. HU1 ya malalamiko na madai. Basi wakati wowote wanakijiji wahudhurie mikutano hii inapoitishwa, lakini vile vile wanapoona kuna kaya ambayo imeorodheshwa na siyo kaya masikini sana, basi pale pale wao kupitia Mkutano wa Kijiji waweze kuchukua hatua na mtu huyo aweze kuondolewa.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile inapokuwa orodha hii imefikishwa *TASAF* Makao Makuu, wanapoanza kufanya uchambuzi kupitia kompyuta, ni uchambuzi ambao unaangalia vigezo vya umaskini kwa mujibu wa *Household*

Survey ambayo inatolewa na *National Bureau of Statistics*. Wakati mwingine unakuta kaya zinazofanyiwa dodoso majumbani, hawaelezi ukweli.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia mara nyingi kaya ambazo zinastahili kufuatwa ni zile kaya ambazo unakuta hazina hata mlo mmoja kwa siku; ni zile kaya ambazo haziwezi kumudu gharama za matibabu; ni zile kaya ambazo haziwezi kumudu huduma mbalimbali za kijamii, lakini vilevile zina watoto wengi na zinashindwa kuwapeleka shuleni.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba sana kupitia Bunge hili tuelimishe wananchi wetu, lakini na sisi kama *TASAF*, tutaendelea kuto elimu hii. Wananchi wetu kwenye zile kaya wanapofanyiwa madodoso, basi waweze kutoa taarifa zenye ukweli ili waweze kunufaika. Vilevile kupitia uongozi wa vijiji, katika mikutano ile, wanapoona mara moja kuna mtu ambaye hastahili kuingizwa, basi mara moja waweze kumtoa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa takwimu tulizonazo, unajikuta katika mikutano mingine wale viongozi wa vijiji wote wanawaogopa, wanajikuta hawawezi kubainisha upungufu uliopo. Kwa hiyo, naomba sana tushirikiane kwenye hili, wakati wowote nitakuwa tayari na sisi tutafanya uhakiki na kuhakikisha kwamba hatua zinachukuliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, tayari tumeshaanza kuchukua hatua. Mfano, kwa upande wa Karagwe tulichukua hatua katika Kijiji cha Kibondo lakini vile vile kwa Wilaya ya Kalambo na kwenyewe tulichukua hatua dhidi ya watumishi ambao wamefanya ubadhirifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika swali la pili kwamba tumejiandaa vipi kuhakikisha sasa fedha hizi zinakuwa endelevu? Ukiangalia programu hii imeanza mwaka 2000 na hii ni awamu ya tatu; mara nyingi wale wanufaika au walengwa wanatakiwa wapate huduma hii kwa miaka mitatu. Baada ya miaka mitatu tunafanya tathmini kuangalia kama wameweza kuondokana na hali ya umaskini. Kwa kweli kwa msingi mkubwa wengi takribani asilimia 52 ambao wamekuwa wakinufaika, wameweza kunufaika na kuondokana na umasikini.

Kwa hiyo, tujitahidi tuendelee kuelimisha, waweze kunifaika, maana wako wengine wamekuwa wakitisha watu kwamba fedha hizi ni za *Freemason,* fedha hizi sijui ni za kitu gani; na unakuta wanufaika wengine wamekuwa hawajitokezi kunufaika nazo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge na Waheshimiwa Mawaziri naomba maswali yenu yawe kwa kifupi na majibu pia yawe mafupi. Ndiyo maana tunajikuta hatumalizi maswali, kwa sababu ukiuliza swali refu na jibu linakuwa refu. Naomba tuulize maswali mafupi na majibu tujitahidi yawe mafupi.

Mheshimiwa Ester Bulaya, swali la nyongeza!

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Angellah, nilikuwa napenda niulize swali fupi la nyongeza.

Je, kumekuwa na malalamiko katika baadhi ya maeneo kwamba fedha hizi zinatumika vibaya na wahusika wanatoa majina hewa, na inasemekana Waziri aliyekuwa ana-*deal* na *TASAF,* alitumia fedha hizo vibaya kwa ajili ya kutafuta nafasi ya Urais. Uko tayari kuchunguza hilo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS (UTUMISHI NA UTAWALA BORA): Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niseme tu kwamba malalamiko yoyote tukatakayoyapokea, tutafanya uchunguzi. Nimekuwa nikisema suala hili kuna uwazi mkubwa katika vikao mbalimbali vya vijiji na wakati wowote mtakapoona kuna matatizo, basi msisite kututaarifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nami mwenyewe nimejipanga, kutokana na malalamiko mengi ambayo nimeyasikia, kwa kweli hayo majipu tutayatumbua. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Tunaendelea. Ofisi ya Makamu wa Rais, Mheshimiwa Hafidh Ali Tahir, Mbunge wa Dimani, sasa aulize swali lake.

Na.64

Ahadi za Mheshimiwa Kikwete Jimboni Dimani

MHE. ALI HAFIDH TAHIR aliuliza:-

Rais wa Tanzania wa Awamu ya Nne, Mheshimiwa Dkt. Jakaya Kikwete wakati akitembelea Kijiji cha Kichako Punda Uwandani katika Shehia ya Maungani Jimbo la Dimani tarehe 25 Januari, 2008 aliahidi ujenzi wa Kituo cha Afya kwa wananchi wa Kichaka Punda Uwandani pamoja na kuweka umeme na maji kutoka Kijiji cha Jitimai hadi Skuli.

(a) Je, ni lini Serikali itatekeleza ahadi hizo za muda mrefu?

(b) Je, Serikali itakubaliana nami kuwa utekelezaji wa ahadi hizo utaongeza ari katika umoja uliopo ikiwa ni pamoja na kuimarisha Muungano?

NAIBU WAZIRI (MUUNGANO NA MAZINGIRA) alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Ali Hafidh Tahir, Mbunge wa Dimani lenye sehemu (a) na (b)kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kuwa Mheshimiwa Rais wa awamu ya nne wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, alitoa ahadi ya ujenzi wa Kituo cha Afya kwa wananchi wa Kichako Punda Uwandani katika Shehia ya Maungani Jimbo la Dimani pamoja na kuweka umeme kutoka Kijiji cha Jitimai hadi Skuli.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kuhakikisha kuwa Serikali inazitekeleza ahadi hizo, Ofisi ya Wilaya ya Magharibi ilifanya mawasiliano na Wizara ya …

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri, naomba ushushe hiyo *microphone* yako ili usikike vizuri.

NAIBU WAZIRI (MUUNGANO NA MAZINGIRA): Mheshimiwa Naibu Spika, nadhani naizidi urefu kidogo.

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, katika kuhakikisha kuwa Serikali inazitekeleza ahadi hizo, Ofisi ya Wilaya ya Magharibi imefanya mawasiliano na Wizara zinazoshughulikia Sekta za Afya na umeme kwa lengo la kuhakikisha huduma hizo zinapatikana kwa haraka katika maeneo husika.

Kwa sasa wananchi wa Kichako Punda wanapata huduma ya afya kutoka Kituo cha Afya Kibondeni na kituo cha Afya cha Meli Tano Fuoni, ambavyo vyote hivyo umbali wake kutoka Kichako Punda siyo zaidi ya Kilomita tatu ambazo kwa mujibu wa Sera ya Afya ya Zanzibar, masafa hayo yanakidhi haja ya upatikanaji wa huduma hizo. Hata hivyo, mipango ya kujenga Kituo cha Afya katika eneo hilo bado inaendelea kufanyiwa kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu ahadi ya upatikanaji wa huduma ya umeme kutoka Kijiji cha Jitimai hadi Skuli, imeshatekelezwa; na kwa sasa huduma hiyo imeshafika katika kijiji hicho hadi Skuli.

Aidha, Ofisi yangu itaendelea kushirikiana na Mheshimiwa Mbunge kufuatia utekelezaji wa ahadi ya Kituo cha Afya katika mamlaka husika ili ahadi hiyo iweze kutekelezwa.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, nakubaliana na hoja ya Mheshimiwa Mbunge kuwa mashirikiano kwa mambo yasiyo ya Muungano baina ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (SMT) na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar (SMZ) ni jambo muhimu katika kuimarisha Muungano wetu.

Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania imekuwa mara nyingi ikihakikisha Muungano wetu unaimarika kwa kusaidia juhudi za Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar za kutoa huduma kwa wananchi wa Zanzibar.

NAIBU SPIKA: Swali la nyongeza Mheshimiwa Tahir!

MHE. ALI HAFIDH TAHIR: Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya majibu ambayo hayakuniridhisha ya Mheshimiwa Naibu Waziri, kwanza nilikuwa niseme maneno machache yafuatayo; Mheshimiwa Naibu Waziri anasema kwamba kwa sasa wananchi wa Kichaka Punda, anazungumzia kwa sasa, ahadi ambayo imewekwa na Mheshimiwa Rais aliyepita ilikuwa ni tarehe 25 Januari, 2008 na hakuna kilichofanywa, yeye anazungumzia, leo kwa sasa. Ahadi haijatekelezwa.

(a) Je, Mheshimiwa Naibu Waziri, anahakikisha kwamba Kituo cha Afya anachokuzungumzia anafahamu kwamba ni kibovu tangu tarehe 25 Januari, 2008 na hakuna marekebisho yeyote yaliyofanywa?

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, suala la umeme kwenda Skuli ambapo Mheshimiwa Rais alimkabidhi Mkuu wa Mkoa wa Mjini Magharibi, Mheshimiwa Abdallah Mwinyi na Naibu Waziri, Mheshimiwa Machano Othman, kwamba umeme huo mpaka sasa haujafika na unachokizungumzia sasa hivi ni nadharia. Utakuwa tayari mimi na wewe baada ya kikao hiki tufuatane ili ukahakikishe kwa vitendo kwamba hayo yote uliyoyazungumza siyo kweli?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI (MUUNGANO NA MAZINGIRA): Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nampongeza sana Mheshimiwa Hafidh Ali Tahir kwa jinsi ambavyo anafuatilia mahusiano ya Kimuungano na jinsi ambavyo ni Mwanamuungano wa kweli.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati najibu swali langu la msingi sikusema kwamba hiki Kituo cha Afya kimeshajengwa, nilisema kwamba Ofisi yangu itafuatilia kwa karibu kuhakikisha kwamba hii ahadi ya Mheshimiwa Rais, iliyotolewa inatekelezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kusema kwamba kwa sababu sasa hivi ni kweli anazungumza jambo la tarehe 25 Januari, 2008 ambapo Mheshimiwa Rais aliahidi. Lakini tukubaliane tu kwamba leo ndiyo nalijibu swali hili na sasa tunaingia kwenye bajeti, tuhakikishe kwamba katika bajeti kwa maandalizi tunayoanza nayo sasa, hii ahadi ya Mheshimiwa Rais itatekelezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili, nakubaliana naye kabisa kwamba niko tayari, baada ya hili Bunge kwisha nitafanya ziara Zanzibar, pamoja na mambo mengine, nitaenda kuona hii ahadi ya Mheshimiwa Rais, pamoja na umeme. Kwa sababu sisi baada kuwasiliana na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, ndiyo ilituletea taarifa kwamba tayari umeme umeshapelekwa eneo hilo la kijiji ambacho Mheshimiwa Tahir anakizungumza hapa. Kwa hiyo, kwa mantiki hiyo basi, kama siyo kweli, basi katika ziara hiyo yatabainika hayo na hatua za kuhakikisha kwamba ni lazima ahadi ya Mheshimiwa Rais iwe imetekelezwa tutahakikisha kwamba imetekelezwa.

NAIBU SPIKA: Swali la nyongeza Mheshimiwa Kakunda.

MHE. JOSEPH G. KAKUNDA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kuniona. Kwa kuwa kulikuwa na maelekezo Serikalini kuhusu ushirikiano wa karibu kati ya Wizara za Kisekta za SMT na zile za SMZ ambayo yalikuwa yanahimiza ushirikiano wa karibu wa kitaalamu na utafiti na pale Wizara ya Maji ilikuwa imepangwa, Waziri wa Sekta ya Maji Bara na Zanzibar tarehe 8 Juni, 2014; mkutano ule ukaahirishwa kusubiri Bunge la Katiba:-

Je, kwa sasa hivi maelewano hayo yanaendeleaje kuimarishwa? Ahsante sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA MAKAMU WA RAIS (MUUNGANO NA MAZINGIRA): Mheshimiwa Naibu Spika, moja ya kazi ya Ofisi ya Makamu wa Rais ni kuratibu mahusiano kati ya Zanzibar na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika mambo yasiyo ya Muungano. Mwezi wa kwanza tumetengeneza ratiba ya vile vikao ambavyo viliahirishwa na mambo ambayo yalibaki kufanyika katika kuhakikisha kwamba mahusiano hayo yanaimarishwa.

Kwa hiyo, moja ya kikao kilichopangwa kufanyika na ambacho tumeweka fedha kwenye bajeti ili kifanyike, ni pamoja na hicho unachoongelea Mheshimiwa Mbunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda tu kuwapa faraja na taarifa wenzetu wa Zanzibar kwamba tumedhamiria kwa nguvu zote kuhakikisha kwamba Muungano wetu unaimarika katika mambo ya Muungano na yale yasiyo ya

Muungano na kazi hiyo tutaifanya kwa nguvu ili kutimiza ahadi yetu kama tulivyowaahidi Watanzania. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge tuendelee. Wizara ya Maliasili na Utalii, Mheshimiwa Risala Saidi Kabongo, Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

MHE. RISALA S. KABONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Kwanza napenda kumshukuru Mungu kwa kunipa afya njema, lakini pia nashukuru chama changu kwa kuniteua kwa nafasi hii niwe Mbunge katika Bunge hili la Kumi na Moja.

Na. 65

Kuongeza Watalii na Kuboresha Miundombinu ya Hifadhi za Mikoa ya Kusini

MHE. RISALA S. KABONGO aliuliza:-

Hifadhi za Mikoa ya Kusini za Mikoa ya Kusini za Ruaha, Kitulo, Udzungwa, Mikumi na Katavi na maeneo mengine ya kihistoria husifika sana kwa vivutio vyake, lakini kutembelewa na idadi ndogo sana ya watalii na hivyo kuwa na mapato madogo na kuwa tegemezi kwa Hifadhi za Mikoa ya Kaskazini:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa muda mfupi na mrefu wa kuongeza idadi ya wageni katika hifadhi hizo?

(b) Je, Serikali ina mikakati gani ya kuboresha miundombinu ya barabara, malazi na viwanja vya ndege katika hifadhi hizo kwa matumizi ya watalii?

(c) Je, kwa nini Serikali isishirikiane na wawekezaji binafsi ili kuwekeza katika maeneo ya utalii kwenye Hifadhi hizo za Mikoa ya kusini?

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, wakati Naibu Waziri anakuja kujibu swali, tukumbushane tu. Hii nafasi ni ya maswali, tuulize maswali kwa mujibu wa kanuni, tusiongeze mambo mengine. Naibu Waziri endelea.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Risala Saidi Kabongo, lenye sehemu (a), (b) na (c) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara yangu kwa kushirikiana na Shirika la Maendeleo la Umoja wa Mataifa na Shirika la *USAID,* ilifanya upembuzi yakinifu

na kuandaa mikakati ya kuendeleza na kutangaza utalii kwenye eneo la Kusini mwa Tanzania mwaka 2015. Ili kutekeleza mikakati hiyo, Serikali kwa kushirikiana na Benki ya Dunia itatekeleza mradi utakaojulikana kama *Tanzanian Resilient Natural Resources Management for Growth*. Mradi huu ambao utatekelezwa kwa miaka sita, umepangwa kuanza kutekelezwa Januari, 2017 na utagharimu takribani Dola za Kimarekani milioni 100.

Mheshimiwa Naibu Spika, kazi zitakazotekelezwa na mradi huo ni pamoja na kuimarisha uhifadhi wa mazingira, kuendeleza utalii na kuwezesha wananchi kunufaika na utalii. Mradi huu utahusisha pamoja na mambo mengine, uimarishaji wa miundombinu ya utalii hasa barabara, viwanja vya ndege na huduma za malazi. Vilevile kutengeneza *circuit* ya utalii kwa upande wa Kusini ili mgeni aweze kutembea au kutembelea eneo au hifadhi zaidi ya moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, jitihada mbalimbali zimefanywa na zinaendelea kufanywa ili kuboresha shughuli za utalii Kusini na Magharibi mwa Tanzania. Jitihada hizo ni pamoja na kuimarisha barabara toka Tunduma kwenda Mpanda kupitia Sumbawanga kwa kiwango cha lami ambayo itaziwezesha hifadhi za Katavi na Mahale kufikika kwa urahisi.

Mheshimiwa Naibu Spika, halikadhalika, ujenzi wa barabara ya Sumbawanga hadi Kasanga kwa kiwango cha lami ambayo itapanua wigo wa wataalii kutembelea Ziwa Tanganyika pamoja na vivutio vingine nje ya hifadhi kama vile maporomoko ya Kalambo.

Mheshimiwa Naibu Spika, jitihada nyingine ni kuimarisha na kuboresha viwanja vya ndege vya Songwe, Kigoma na Mpanda ambavyo vitasaidia kufikika kwa maeneo ya vivutio yaliyotajwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile ukarabati wa barabara itokayo Kigoma kuelekea Kusini hadi Kaliya, Namwese ambayo itaunganisha Mkoa wa Katavi, hivyo kuwezesha watalii kufika Mahale kwa urahisi zaidi. Shirika la Hifadhi za Taifa litaunganisha Hifadhi ya Mikumi na Pori la Akiba la Selous kwa barabara itakayopitika mwaka mzima ili kuwezesha watalii wengi wanaofika Selous kufika Mikumi, kutembelea maeneo hayo kwa urahisi zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, vivutio vya Utalii Kusini mwa nchi vitaendelea kutangazwa na taasisi zilizo chini ya Wizara na kuimarisha Ofisi ya Kanda ya Iringa Mjini.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kuvutia wawekezaji binafsi kutoa huduma mbalimbali za watalii ikiwemo malazi, ambapo vibali 11 vimetolewa kuwekeza kwenye huduma za malazi katika Hifadhi za Ruaha, Mikumi, Katavi na

Mahale. Uwekezaji huo ambao upo katika hatua mbalimbali za utekelezaji utaongeza jumla ya vitanda 544.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kabongo, swali la nyongeza!

MHE. RISALA S. KABONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Kwanza nashukuru kwa majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri, lakini vilevile nilikuwa na maswali ya nyongeza.

Kwa kuwa Serikali kupitia mradi wa *UNDP* na *USAID* umepata Dola za Kimarekani 100,000 kwa ajili ya kufanya ukarabati mbalimbali kwa maeneo ya utalii; inaonekana kwamba Serikali imejipanga kukarabati uwanja wa Songwe, Katavi, Kigoma na Mpanda:-

Je, kwa kuwa mwaka 2009 Iringa iliteuliwa kuwa kitovu cha utalii, Serikali imejipangaje kuwekeza uwanja wa Nduli - Iringa ambao umekuwa na gharama kubwa sana za usafiri kuanzia Dola 180 mpaka Dola 200 kwa safari sawa na shilingi 400,000/= kutoka Iringa mpaka Dar es Salaam, Serikali imejipangaje kuwekeza katika uwanja huu? *(Makofi)*

Swali la pili; kwa kuwa Serikali imejipanga kuwekeza kwenye mahoteli, Serikali imejipangaje kutathmini viwango vya mahoteli ambavyo viko katika nchi hii, ukizingatia kwamba zoezi hili limefanyika baada ya uhuru; Mikoa ya Pwani, Dar es Salaam na Mikoa ya Manyara kwa kuweka madaraja ya nyota katika mahoteli? Ni eneo ambalo tunapoteza mapato sana na mahoteli mengi yanalipa kodi kutokulingana na nyota. Kwa mfano, hoteli ya nyota moja, nyota mbili, nyota tatu.

NAIBU SPIKA: Naomba uulize swali tafadhali ili tueweze kuendelea.

MHE. RISALA S. KABONGO: Je, Serikali imewekezaje katika upande huo?

Sambamba na hilo, Serikali imejipangaje kuboresha barabara ya kuelekea hifadhi ya Ruaha yenye kilomita 130 ambayo ina hali mbaya sana na kusababisha gharama za utalii kuwa kubwa katika Mikoa hii ya Nyanda za Juu Kusini hususan Hifadhi ya Ruaha ambayo ndiyo hifadhi kubwa kuliko zote Tanzania? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza kuhusu namna ambavyo Serikali imejipanga kuweza kuboresha uwanja wa ndege wa Iringa kwa sababu ambazo nilizisoma na ambazo na yeye amezirudia.

Kwanza, ni nia ya Serikali kuendelea kufanya utalii kuwa chanzo kikubwa cha mapato kwa Taifa hili. Kwa sababu hiyo, ili tuweze kufikia lengo hilo, lolote linaloweza kufanya Serikali ikafanya vizuri zaidi kwenye Sekta ya Utalii ni kipaumbele katika Wizara ya Maliasili na Utalii.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, basi nilipotaja viwanja vya ndege na barabara na miundombinu mingine inayoboreshwa chini ya mradi huu ambao una ufadhili wa Dola milioni 100, huu ni mradi mmoja tu peke yake na jibu lililotolewa lilikusudia kujibu swali lililotolewa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kusema tu kwa ujumla, Serikali inajipanga zaidi kutafuta miradi mingine zaidi na kutafuta fedha zaidi ili kuweza kuboresha maeneo yote ambayo yatachangia katika kuboresha Sekta ya Utalii kwa ujumla. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu kutathmini viwango vya mahoteli, ameuliza swali ambalo sasa hivi liko mezani tayari na ninamshukuru Mbunge kwa mawazo haya mazuri ambayo yanaendana na jitihada za Serikali ambazo tayari zimekwishaanza.

Mheshimiwa Naibu Spika, hatutafanya tu zoezi la kupanga hoteli kwenye madaraja, bali pia ni nia ya Serikali kuhakikisha kwamba tunatoa elimu na kusimamia wawekezaji wa Kitanzania waweze kufikia viwango hivyo. Hoteli nyingi za sasa hivi zilizopo, hata kabla hujaenda kuzipa madaraja, nyingi zinahitaji kufanyiwa kazi ili ziweze ziboreshe huduma ili kuweza kuwafanya watalii waweze kujisikia kwamba wamekaa kwenye hoteli.

Kwa hiyo, kwanza tutaanza kutoa elimu na hapa nitoe wito, wote wanaokusudia kuwekeza kwenye eneo hili, waweze kuwasiliana na Idara ya Utalii kwenye Wizara hii, pale ambapo watahitaji; au wanaweza kupata utaalam kutoka mahali pengine, lakini wote tuwe na nia ya kuweza kuboresha huduma za hoteli ili wageni wanapokuja waweze kujisikia kwamba wako mahali penye sifa zinazotakiwa na viwango.

Kwa hiyo, tunakusudia kuanza hivi karibu kupanga hoteli zote katika madaraja katika Mikoa yote, siyo tu kwa ajili ya kuboresha mapato ya Serikali lakini pia katika kuwafanya watalii waweze kupata huduma zinazostahili.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Chegeni.

MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pamoja na mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri, utalii ili uweze kuendelea vizuri na uweze kuboresha Pato la Taifa ni pamoja na ushirikishwaji wa wananchi wanaoishi kando kando ya Hifadhi hizi za Taifa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nina mgogoro sasa hivi wa wafugaji zaidi ya ng'ombe 5000 kwa vijiji vya Kijereshi na Nyamikoma katika Jimbo la Busega ambao wamekamatwa kwa sababu ya askari wa *Game Reserves* kuwasukumizia kwenye hifadhi ili waweze kutoza fedha hawa wafugaji. Hii mifugo ina zaidi ya siku tatu imefungiwa kwenye pori. Hivi kweli kama tunataka ushirikishaji mzuri na uhifadhi wa maliasili zetu.

Je, Serikali inachukua hatua gani sasa kuruhusu hiyo mifugo, kwa sababu ng'ombe hawana tatizo, ili waweze kuachiwa…

NAIBU SPIKA: Malizia swali Mheshimiwa Chegeni! *(Kicheko)*

MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI: Mheshimiwa Naibu Spika, swali langu ni kwamba ninaomba tamko la Waziri wa Maliasili kuhusiana na mifugo hii ambayo imeingizwa kwenye hifadhi kinyume cha utaratibu na kwa nini imeendelea kufungiwa kule isiachiwe? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa…

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri, samahani kidogo. Mheshimiwa Halima, nimempa nafasi Mheshimiwa Waziri kujibu swali.

WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Nakushukuru kwa kunipa nafasi kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Chegeni, Mbunge wa Busega, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, wanavijiji wanaopakana na Mbuga ya Serengeti katika eneo la Busega na vijiji hivyo ambavyo Mheshimiwa Mbunge amevitaja, wameingiza ng'ombe zaidi ya 6000 katika eneo lao na ng'ombe hao wamekamatwa na Askari. Jana usiku nimetoa maagizo kwamba ng'ombe hao waachiwe na wanavijiji wachukue ng'ombe zao bila kuchelewa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue fursa hii kusisitiza kwa wafanyakazi wa mbuga ya Serengeti kuwaachia ng'ombe hao mara moja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kaboyoka!

MHE. NAGHENJWA L. KABOYOKA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Kwa vile swali la Mheshimiwa Kabongo limefanana na matatizo yaliyoko katika Mbuga za Wanyama za Mkomazi; na kwa vile nilishaongea na Waziri wetu wa Utalii, kaka yangu Mheshimiwa Profesa Maghembe kwamba tembo wanatoka *Mkomazi National Park* wanaingia kwenye Loresho tulilowatengenezea wafugaji na inaharibu sana sehemu hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa *TANAPA* tuliwaeleza tatizo hili na kwamba watusaidie kuboresha *intake* ili maji yawe mengi wakati wanatafuta jinsi ya kuwapelekea tembo wale maji. Je, Waziri anaweza kunisaidia kueleza atachukua hatua gani ya dharura kuhakikisha kwamba yale maloresho na tenki letu la *intake* lililoharibiwa na tembo na wanyama wengine linaboreshwa ili wafugaji waendelee kupata maji wakati wanatafuta jinsi ya kusaidia wanyama hawa? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, tutachukua hatua mbili. Kwanza ni kuhakikisha kwamba tunaongeza upatikanaji wa maji katika eneo ambalo hao tembo wanatoka kule kwenye *National Park* na pia tutafanya ukarabati wa maeneo ambayo yameharibiwa katika vijiji ambavyo Mheshimiwa Mbunge ameyataja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tuendelee. Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, Mbunge wa Serengeti, sasa aulize swali lake.

Na. 66

Mapato ya *Bed Fee* na Sehemu ya *Gate Fee* ya Mbuga ya Serengeti Kurejeshwa Halmashauri ya Serengeti

MHE. MARWA R. CHACHA aliuliza:-

Wananchi wa Serengeti wamekuwa wakiathirika sana na wanyamapori hususan tembo ambao huharibu na kula mazao ya wananchi katika mashamba yao na kuikosesha Halmashauri mapato:-

(a) Je, Serikali itarejesha chanzo cha mapato yaani *bed fee* na sehemu ya *gate fee* kwa Halmashauri ya Wilaya ya Serengeti?

(b) Makampuni mengi ndani ya hifadhi yanagoma kulipa ushuru wa huduma *(service levy)* kwa Halmashauri. Je, Serikali inaisaidiaje Halmashauri ya Wilaya ya Serengeti kupata ushuru huu wa huduma?

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, Mbunge wa Serengeti, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, Sheria ya Utalii Na. 29 ya mwaka 2008 ilifuta Sheria ya Hoteli Sura ya 105 ya mwaka 2006 iliyokuwa inaruhusu tozo za *bed fee* ambapo Tozo ya Maendeleo ya Utalii ilianzishwa. Tozo ya Kitanda Siku *(Bed Night Levy)* ambayo ni sehemu ya Tozo ya Maendeleo ya Utalii hukusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa niaba ya Wizara ya Maliasili na Utalii. Tozo ya Maendeleo ya Utalii hugharimia shughuli za kuendeleza utalii nchini ikiwa ni pamoja na kutangaza vivutio vya utalii, kupanga hoteli kwenye daraja na kugharamia masuala ya kitaaluma yanayohusiana na utalii.

Mheshimiwa Naibu Spika, Shirika la Hifadhi za Taifa linayo mamlaka kisheria kusimamia kulinda na kuendeleza Hifadhi za Taifa. Aidha, makusanyo ya *Gate Fee* hufanywa na *TANAPA* ambapo kupitia vitengo vyake vya ujirani mwema vilivyoko kwenye kila hifadhi, huchangia moja kwa moja kwenye miradi ya maendeleo na huduma za kijamii pamoja na kutoa elimu ya mazingira kwa vijiji vinavyozunguka hifadhi hizo.

Kwa upande Wilaya ya Serengeti, kati ya mwaka wa fedha 2004/2005 mpaka 2014/2015, *TANAPA* iligharimia miradi 37 ya maendeleo na huduma za kijamii yenye thamani ya jumla ya shilingi 1,521,362,239.71.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara yangu inayo taarifa kwamba kumekuwapo na mabishano ya kisheria baina ya Makampuni yanayotoa huduma kwa watalii na Halmashauri kuhusu uhalali wa makampuni hayo kulipa ushuru wa huduma, yaani *Service Levy*. Suala hili lipo Mahakama ya Rufaa ya Tanzania, *Civil Appeal No. 135* ya mwaka 2015 na kwa sababu hiyo, ni vema likasubiri maamuzi ya Mahakama. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Swali la nyongeza, Mheshimiwa Shangazi!

MHE. MARWA R. CHACHA: Aaah, wewe! Mimi niko hapa muuliza swali bwana! *(Kicheko)*

NAIBU SPIKA: *Ooh, sorry!* Muuliza swali, maswali mawili ya nyongeza! *(Kicheko)*

MHE. MARWA R. CHACHA: Alah! *(Kicheko)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa, hiyo siyo lugha ya kibunge. Huwezi kumwambia Spika alah! Tafadhali! Endelea kuuliza maswali yako ya nyongeza.

MHE. MARWA R. CHACHA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nakushukuru sana, maana nilikuwa nafikiri umeni…

NAIBU SPIKA: Endelea kuuliza maswali yako.

MHE. MARWA R. CHACHA: Nina maswali mawili. Kwanza, naomba niwaambie tu kwamba Serengeti wanaishi binadamu, siyo wanyama peke yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukija Serengeti ni aibu sana, yaani utafikiri haipo Tanzania. Hatuna maji, hatuna lami, hatuna chochote, yaani faida tunayoipata sisi kuishi *Serengeti National Park* ni tembo kula mazao ya wananchi na kuua watu. Hiyo ndiyo faida tunayoipata.

Sasa mimi nimeuliza kwamba kwanini Wizara tusipate sehemu ya *gate fee* au *bed fee?* Hivyo vilikuwa ni vyanzo vya mapato vya Halmashauri ya Wilaya ya Serengeti. Kwa sasa Halmashauri ya Wilaya ya Serengeti haina chanzo chochote. Ukija kwenye kwenye *service levy,* wamechukua vyote, hakuna kitu. Sasa sisi *own source* tunatoa wapi? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia kwenye maelezo ya Naibu Waziri, amesema kwamba wamewahi kuisaidia Wilaya, mimi nimekuwa Diwani tangu mwaka 2010 sijaona mradi wowote wa *TANAPA*.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Chacha, ngoja nikusaidie kidogo.

MHE. MARWA R. CHACHA: Sasa swali langu la kwanza…

NAIBU SPIKA: Ulishauliza lingine kabla.

MHE. MARWA R. CHACHA: Sijauliza swali.

NAIBU SPIKA: Haya, uliza basi!

MHE. MARWA R. CHACHA: Swali la kwanza, kwa kuwa ni majirani zetu, ninyi watu wa *TANAPA* naomba mtujengee *game post* kila kata katika kata kumi, ili kuzuia tembo, sisi tulime tu, hamna shida. Tunahitaji *game post.* Hata gari la kufukuzia tembo hatuna.

Swali la pili.

MBUNGE FULANI: Hilo ni ombi, siyo swali!

MHE. MARWA R. CHACHA: Swali la pili, kwa kuwa sasa makampuni haya yameenda Mahakamani kuishitaki Serikali, Mwanasheria wetu unasemaje kuhusu hili? Maana sasa Halmashauri ya Wilaya ya Serengeti hatuna *own source? (Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, kuacha siku nyingine, jana nilikaa na wananchi wa Serengeti katika ofisi yangu wakiandamana na Mheshimiwa Mbunge kuelezea tatizo la *single entry* katika Pori la Serengeti ili ifanyiwe marekebisho, wananchi wa Serengeti ambao wana *WMA* waweze kufaidika zaidi na pori la Serengeti.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimewasikiliza na tatizo lao tuko kwenye hatua ya kulitatua. Kwa hiyo, siyo kweli kwamba wananchi wa Serengeti hawafaidiki na kitu chochote.

Mheshimiwa Naibu Spika, vijiji vilivyo na hizi *WMA* ambavyo vinapakana na Serengeti vinapata shilingi milioni 300 kila mwezi kutokana na biashara ya *WMA* hizi. Kwa hiyo, siyo kweli kabisa kwamba hawafaidiki na kitu chochote.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, tuko tayari kuongeza ulinzi katika maeneo ya mipaka na katika mwaka huu unaokuja wa fedha tumepanga tujenge vibanda vitatu kwa ajili ya askari ili kuhakikisha kwamba tunasaidiana na Wilaya katika kuwalinda wananchi na hivi sasa tayari tuna magari ambayo yanazunguka kule kuhakikisha kwamba tunasaidia kupunguza hasara ambazo wananchi wanaweza kupata kutokana na wanyama waharibifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali itaendelea kushirikiana na Wilaya ili kuhakikisha kwamba tunapunguza madhara haya.

MHE. MARWA R. CHACHA: Swali la pili bado halijajibiwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Shangazi!

MHE. RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kuniona.

Naomba kumwuliza Waziri, kwa kuwa mbuga ya Hifadhi ya Mkomazi iko katika Wilaya za Same, Mwanga na Lushoto na kwa kuwa lengo la hifadhi hizi ni kuongeza Pato la Taifa. Je, ni lini Serikali itajenga mlango wa kuingilia katika

mbuga ya Hifadhi ya Mkomazi katika eneo la Kivingo, Kata ya Lumbuza ili na Wilaya ya Lushoto nayo iweze kuchochea Pato la Taifa? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara yangu inafanya *study* hivi sasa ya kuangalia namna ya kuongeza milango ya kuingia katika Pori la Mkomazi na iko tayari kufungua mlango wa kuingia Mkomazi kutoka katika Jimbo la Mheshimiwa Mbunge.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Nishati na Madini. Mheshimiwa Richard Mganga Ndassa, Mbunge wa Sumve, sasa aulize swali lake

Na. 67

Kukamilika kwa Miradi ya *REA*

MHE. RICHARD M. NDASSA aliuliza:-

Miradi ya umeme ya *REA* Awamu ya Kwanza na ya Pili inaendelea vizuri.

Je, ni lini miradi ambayo haijakamilika itakamilika hasa ikizingatiwa kuwa Serikali iliahidi kukamilika kwa miradi hiyo kabla ya tarehe 30 Juni, 2015?

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Richard Mganga Ndassa, Mbunge wa Sumve, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ilifadhili utekelezaji wa mradi kabambe wa kusambaza umeme vijijini, Awamu ya Kwanza na ya Pili kupitia Mfuko wa Nishati Vijijini *(REA)*. Miradi ya awamu ya kwanza imeshakamilika kwa asilimia mia moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, jumla ya fedha iliyotengwa kutekeleza miradi ya *REA* Awamu ya Pili ni shilingi bilioni 877.3 na hadi sasa Serikali imeishalipa asilimia 75 na inaendelea kutoa fedha ili miradi ikamilike kabla ya mwezi Juni, 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mradi wa Awamu ya Pili, katika Mkoa wa Mwanza ikiwemo Jimbo la Sumve Wilaya ya Kwimba unatekelezwa na Mkandarasi *Chico-CCC (BV) JV*. Wigo wa kazi wa Mkoa wote kwa Mwanza ni ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 33 wenye urefu wa kilomita 463. Kadhalika ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 0.4 yenye urefu

wa kilomita 365 na kuunganisha umeme wateja wa awali wapatao 8,990. Utekelezaji wa kazi wa Mkoa wa Mwanza umefikia asilimia 78. Gharama ya Mradi wote wa *REA Phase II* ni shilingi bilioni 25.36. Mradi unatalajiwa kukamilika kabla ya mwezi Juni mwaka huu.

NAIBU SPIKA: Swali la nyongeza, Mheshimiwa hapo katikati. Aaah, Mheshimiwa Ndassa maswali mawili ya nyongeza. *(Kicheko)*

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Naomba nimwulize Mheshimiwa Waziri kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu ahadi ya Serikali na Waziri mwenyewe humu Bungeni aliwaahidi Watanzania kwamba Miradi ya *REA II* itakamilika yote Juni, 2015; siyo mara moja wala mara mbili; ni sababu ipi iliyopelekea miradi hii kutokukamilika kama Mheshimiwa Waziri alivyosema? *(Makofi)*

La pili, kwa sababu huyu Mkandarasi mara kwa mara amekuwa akiwachangisha Watanzania shilingi 200,000/= au shilingi 300,000/= kwa kila nguzo ya umeme wale wanaohitaji; Serikali inatoa tamko gani ili kusudi wananchi hao wapate huduma hii kama ilivyotarajiwa? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, ukweli ni kwamba tulikusudia kwamba ikifika Juni, 2015 miradi iwe imekamilika, lakini tuwe na ukweli wa kiuchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Pato letu la Taifa ni karibu dola bilioni 53 na mwaka jana tulikuwa na uchaguzi, tulikuwa na Katiba, uchumi wetu hauna uzito wa kukabili vitu vikubwa kwa wakati mmoja. *(Makofi)*

WABUNGE FULANI: Aaaaaah!

WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, huo ni ukweli wa kifedha na kiuchumi. Kwa hiyo, ndiyo maana sasa Serikali imemaliza majukumu makubwa fedha zinaenda *REA,* kwa hiyo, miradi itakamilika kama ilivyopangwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile napenda kuongezea kwamba miradi ya *REA* na Miradi yote ya umeme, ndugu zangu Watanzania inahitaji fedha nyingine za kutoka nje. Kwa hiyo, sisi Wizara tumeanza kutafuta fedha kutoka nje. Kwa mfano, Tanzania ndiyo iliwakilisha Afrika kuweka hizi taratibu za umeme kwa kila raia wa sayari hii *(Sustainable Energy for All 2030)*. Ni sisi ndiyo

tuliwakilisha Bara la Afrika na tutahakikisha sisi ndiyo tutapata fedha nyingi kutoka huko na tumeishaanza kuzipokea. Kwa hiyo, miradi itaenda kwa kasi kubwa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili la Chico, tumewaambia Wakandarasi kwamba endapo pataonekana kuna rushwa, adhabu kubwa kabisa ni kwamba huyo mkandarasi hatapata miradi mingine ya *REA*. Kwa hiyo, kama huyu mkandarasi anachangisha, ni kwamba na wiki ijayo tunafanya tathmini adhabu yake nyepesi sana ni kutopata mradi wowote wa *REA* kuanzia mwaka huu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Msabaha!

MHE. MARYAM SALUM MSABAHA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nami naomba niulize swali la nyongeza.

Kwa kuwa huu Mradi wa *REA* umesambazwa sana vijijini na nguzo zimewekwa sana vijijini, lakini nguzo hizi zimeanza kuoza. Je, ni lini Serikali itahakikisha nguzo hizi zinawekwa na wananchi wa vijijini wanapata umeme? Ahsante sana.

WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza labda iwe ni miujiza, hizi nguzo kuharibika siyo chini ya miaka kumi. Kwa hiyo, kuoza kisayansi hatukubaliani na hilo, la kwanza hilo. *(Makofi)*

La pili, Waheshimiwa Wabunge, ni kwamba jumla Tanzania tuna vijiji 15,029. Vijiji ambavyo vimepata umeme hadi sasa ni 5,900, sawa na asilimia 33. Kwa hiyo, tukiingia *REA* Awamu ya Tatu, ya Nne na ya Tano, nadhani Tanzania itakuwa katika nchi pekee Barani Afrika kwamba umeme umetapakaa vijijini kote.

Mheshimiwa Mbunge, ndiyo maana ni wiki moja kutoka sasa tunafanya tathimini ya *REA* Awamu ya Pili, ili tuingie *REA* Awamu ya Tatu. Kwa hiyo, nguzo haziozi na hazitaoza, umeme utapatikana. Ahsante.

NAIBU SPIKA: Tuendelee. Mheshimiwa James Kinyasi Millya, Mbunge wa Simanjiro, sasa aulize swali lake.

Na. 68

Wafanyabiashara wa Madini ya *Tanzanite*
Kupewa Mitaji

MHE. JAMES K. MILLYA aliuliza:-

Madini ya *Tanzanite* yanapatikana Tanzania tu katika Wilaya ya Simanjiro, tofauti na dunia inavyopotosha kuwa madini hayo yanatoka India na Kenya, ambako huenda Serikali hizo huwapa mitaji wafanyabiashara wao:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa kuwasaidia Watanzania wanaofanya biashara ya *Tanzanite* kwa kuwapatia mitaji ili waweze kushindana na wafanyabiashara wa nje?

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa James Kinyasi Millya, Mbunge wa Simanjiro, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli madini ya *Tanzanite* yanapatikana Tanzania tu katika Wilaya ya Simanjiro. Maelezo kwamba yanapatikana sehemu nyingine duniani, ni upotoshwaji mkubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, sina uhakika kwamba Serikali za India na Kenya zinawasaidia wafanyabiashara wa *Tanzanite* katika nchi zao kwa kuwapa mitaji ili kufanya biashara na ushindani wa nchi za nje. Lakini Serikali ya Tanzania inawasaidia wafanyabiashara wa madini wakiwemo wa *Tanzanite* kwa kuwawekea mazingira mazuri ya kibiashara kwa kuhakikisha kwamba wanakuwa na leseni halali za *brokers* au *dealers* ili wafanye biashara zao kihalali kwa kutumia mitaji yao ya kifedha na pia kwa kuzingatia sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kwa kushirikiana na Kituo cha *Arusha International Conference Center* ina mpango wa kujenga jengo katika Jiji la Arusha kwa ajili ya biashara ya madini ambalo litakuwa na miundombinu inayotakiwa kwa ajili ya biashara hiyo. Lengo ni kuwahakikishia wafanyabiashara wa madini wanauza madini yao nchini kwa usalama na uhakika zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa ikiandaa maonesho ya madini ya vito nchini maarufu kama *Arusha Gem Fair* yanayofanyika kila mwaka jijini Arusha. Lengo ni kuwaunganisha wafanyabiashara wa madini nchini pamoja na wale wa Kimataifa ili kujitangaza kibiashara.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni wazi kuwa biashara ya madini inaenda sambamba na shughuli zinazofanywa na wachimbaji wa madini wadogo wadogo. Hivyo, Serikali imekuwa ikiwasaidia wachimbaji wadogo na wafanyabiashara wa madini kuwapatia ruzuku, ambapo kwa mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara ilitoa ruzuku ya jumla ya shilingi bilioni 7.2 kwa wachimbaji wadogo. Kadhalika ilitoa ruzuku hiyo kwa watoa huduma migodini, wakiwemo wanaofanya biashara ya *Tanzanite*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa wale ambao hawakukidhi vigezo, wamepewa barua kueleza sababu za kutokidhi vigezo hivyo na wanakaribishwa kuomba ruzuku tena mara watakapopata fedha na kutoa tangazo la kibiashara kwa ajili ya ruzuku ya awamu inayofuata.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Millya!

MHE. JAMES K. MILLYA: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu yasiyoridhisha, ni dhahiri kwamba Serikali haijajipanga kuwasaidia wachimbaji wadogo wadogo. Kinachonisikitisha zaidi, eti Serikali imejipanga kwenye kituo cha madini, kitakachoanzishwa na *AICC* na Wizara, kijengwe Arusha. Mjini Sri-Lanka, *geuda sapphire*...

NAIBU SPIKA. Mheshimiwa, haya ni maswali ya nyongeza. Kwa hiyo, uliza swali tafadhali.

MHE. JAMES K. MILLYA: Mheshimiwa Naibu Spika, Sri-Lanka. Kwa kuwa Sri-Lanka imejipanga kwenye *geuda sapphire red stone,* kwenye Mji wa Ratnapura; Madagascar Afrika, kwa nini Serikali ya Tanzania isijipange kati ya Mererani na Naisinyai, ianzishe kituo hiki ili heshima hii ipewe Simanjiro? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kati ya Disemba na Januari, Wizara ikishirikiana na Jeshi la Polisi, wamewakamata vijana wasio na ajira wa Simanjiro kati ya Mererani na Arusha, wamenyanganywa madini yao, vijana hawa hawajasoma, wanajitafutia maisha. Ni lini Serikali inayojitapa inatafutia vijana ajira, itawasaidia vijana hawa kupata ajira na kutowanyanyasa kwenye nchi yao? Ahsante sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, siyo kweli kwamba Serikali haijawasaidia wachimbaji wadogo. Kama ingekuwa hivyo, kama kweli wachimbaji wadogo wasingefaidika, kwenye Kikao chao cha Geita, wasingenichagua mimi niwe mlezi wao Kitaifa. *(Makofi/Vigelegele)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kwamba ruzuku ya kwanza tuliyoitoa, sisi Wizara ndiyo tuliitafuta, tuliitoa kwa vikundi zaidi ya 10 na kila Kikundi kilipewa ruzuku ya dola 50,000. Awamu ya Pili, tumetoa ruzuku ambayo kiwango cha juu kabisa ni dola 100,000 ambavyo ndiyo Naibu Waziri alikuwa anasema, tumetoa kwenye vikundi 111.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile Shirika la Madini Tanzania *(STAMICO)* limefungua *desk,* wameweka Idara kwa ajili ya wachimbaji wadogo. Sasa hivi tunavyofanya ni kwamba eneo la wachimbaji wadogo likitengwa *(geological survey)*. Wakala wa jiolojia hapa anaenda kwa gharama ya Serikali, wanafanya utafiti kabla hatujawapatia wachimbaji wadogo maeneo. Kwa hiyo, kazi inafanyika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nirudi kwenye Tanzanite. Ndugu yangu Mheshimiwa Mbunge, tumejadili naye na kwa heshima kabisa, nimekusanya watu kesho ofisini na mwenyewe anajua. Namleta Kamishna, naleta watu kutoka Arusha, waje wakae naye kwanza wampe somo la mambo ya biashara ya *Tanzanite*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tumepanga naye anafahamu hivyo. Mbali na hapo Mheshimiwa Mbunge atakubali kwamba wakati sisi tunatengeneza mambo ya *Tanzanite,* watu walilalamika wakasema wamejitokeza Watanzania wapewe huo mgodi. Nawe unajua kuanzia jana wananchi wamegoma, hawawataki hawa wawekezaji mliokuwa mnawashabikia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, tutaendelea kutatua suala la *Tanzanite* kwa jinsi linavyotatuliwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mifano aliyoitoa Mheshimiwa Mbunge ya Sri-Lanka na Madagascar, kwa heshima zote siyo kweli. Kwa sababu mimi nimeenda Madagascar mara nyingi sana; na nilikuwa nashughulikia *gem stones* za Madagascar na Sri-Lanka. Ukienda Madagascar utakuta badala ya vijana kuuza karanga na njugu, wao wanauza *gemstones* wamezichonga, wameweka kwenye kama viberiti. Huko labda ndiko tutakapokwenda. *(Kicheko/Makofi)*

NAIBU SPIKA, Mheshimiwa Zungu, swali la nyongeza. Swali fupi, tafadhali!

MHE. MUSSA A. ZUNGU: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana na nataka kujua tu, Serikali inipe majibu.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuzuia *branding* za *Tanzanite externally,* nayo yana *sovereign ownership* ya Tanzania na kuthibiti mapato ya Serikali; kulikuwa na Mkataba ambao ulisainiwa Afrika Kusini mwaka 2003 unaitwa *Kimberley*

Process. Certification ya madini haya ilikuwa pamoja na *Diamonds*, kipindi kile kulikuwa na *conflict diamonds*, lakini waka-*incorporate* na madini ambayo yana thamani kama *Tanzanite*.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kujua, je, Tanzania tumo katika mkakati huo wa *certification* ya *Tanzanite* ili kudhibiti *sovereign* ya mali hii ibaki nchini na itambulike kuwa ni mali ya Tanzania tu? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri!

WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza *Kimberley Code* yenyewe ilikuwa *controversial*. Kuna wengine waliikubali, wengine wameikataa, ikaanzishwa nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa jibu la kifupi ni ndiyo tunataka *Tanzanite*. Hata Ofisi yetu ya London, wale wafanyakazi wa kwetu kule waliokuwa wanasimamia uuzaji wa *diamonds*, wakiwa wana Ofisi London, tuliifunga, tunataka haya madini yauzwe nchini hapa. Jibu ni ndiyo!

NAIBU SPIKA: Tuendelee Waheshimiwa Wabunge, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi. Mheshimiwa Boniventura Destery Kiswaga, Mbunge wa Magu, sasa aulize swali lake.

Na 69

Kuboresha Vitendea Kazi, Nyumba na Mishahara ya Askari Polisi.

MHE. KISWAGA B. DESTERY aliuliza:-

Pamoja na kwamba polisi ni walinzi wa raia na mali zao, ila wanakabiliwa na changamoto za nyumba za kuishi, maslahi duni na ukosefu wa vitendea kazi:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa kuboresha vitendea kazi kama magari na mafuta?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kujenga nyumba za askari polisi na kuboresha mishahara yao?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Kiswaga Boniventura Destery, Mbunge wa Magu lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa ikiboresha hali ya vitendea kazi kwa Jeshi la Polisi ikiwemo vyombo vya usafiri, mawasiliano na zana nyingine za kazi. Mathalani kwa mwaka wa fedha 2015/2016, Serikali ililipatia Jeshi la Polisi jumla ya magari 387 kati ya magari 777 yanayotarajiwa kununuliwa. Aidha, Serikali inatarajia kuongeza fedha ya mafuta na vilainishi katika bajeti ya mwaka wa fedha ya 2016/2017. Ni kweli kuwa Jeshi la Polisi, linakabiliwa na changamoto ya uhaba wa nyumba za makazi ya Askari. Kupitia Mpango Shirikishi wa wadau mbalimbali na mikopo yenye riba nafuu, Serikali inakusudia kujenga nyumba jumla yake ni kama 4,136 katika mikoa 15 pamoja na Mikoa mitano ya Zanzibar.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile katika kulipatia ufumbuzi wa kudumu tatizo la makazi kwa askari. Serikali inaandaa mpango mkakati wa kujenga nyumba zaidi ya 35,000 kufikia mwaka 2025, ikiwa ni wastani wa takriban nyumba 3,500 wa kila mwaka.

Aidha, Serikali itaendelea kuliwezesha Jeshi la Polisi kutatua changamoto za makazi ya askari kwa kudhamini mikopo nafuu kutoka Taasisi ya kifedha na kuchangia ujenzi wa nyumba pale bajeti inaporuhusu. Kama ilivyo kwa watumishi wengine wa Umma, Serikali imekuwa ikiongeza viwango vya mishahara, kwa Askari wa Jeshi la Polisi kila mwaka.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kiswaga, maswali mawili ya nyongeza!

MHE. KISWAGA B. DESTERY: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru na ninashukuru majibu ya Serikali. Naomba niulize maswali mawili madogo ya nyongeza.

(a) Kwa kuwa Serikali imekiri kwamba kuna upungufu wa vitendea kazi, kwa maana ya magari na mafuta; je, ikiongeza kununua magari, italipatia Jeshi la Polisi Wilaya ya Magu hasa Kituo cha Kabila gari lingine?

(b) Kwa kuwa Jeshi la Polisi ni walinzi wa mali na raia lakini maisha yao ni magumu sana, hata wanapostaafu, wanaendelea kuwa na maisha magumu.

Je, Serikali kwa sababu askari katika Wilaya ya Magu wako 135 na nyumba wanazoishi askari kumi ziko tano tu; Serikali ina mpango gani wa

kujenga nyumba Wilaya ya Magu? Nipatiwe majibu ni nyumba ngapi zitakazojengwa. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI: Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu Magu kuongezewa gari moja, ni kwamba sasa hivi, Kituo cha Magu kina gari tatu tayari, lakini nadhani zitakapokuwa tayari hizi gari nyingine ambazo nimesema kwamba kuna gari jumla 777 zinatarajiwa kukamilika, ukiacha zile ambazo zimeshatolewa, hilo jambo tutalichukua na tutalifanyia kazi. Ni jambo ambalo linawezekana, tutalizingatia.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, ni kuhusiana na nyumba. Kwanza nirekebishe tu, Magu kuna askari 147 siyio 135 kama Mheshimiwa Mbunge alivyosema. Kwa hiyo, suala la nyumba kama ambavyo nimezungumza kwamba kuna mpango wa kujenga nyumba 4,136 na katika Mikoa ambayo nyumba hizo zitajengwa, Mwanza ni mojawapo. Labda baadaye tuangalie katika orodha ya nyumba zitakazojengwa Mwanza kama Magu ipo. Kama haipo vilevile ni jambo ambalo tunaweza kuliangalia kwa pamoja baadaye.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, muda wetu unaenda sana kwa sababu maswali yanayoulizwa ni marefu. Sasa tunaendelea, Mheshimiwa Mattar Ali Salum, Mbunge wa Shaurimoyo, sasa aulize swali lake.

Na. 70

Ujenzi wa Kituo cha Mkokotoni – Unguja

MHE. MATTAR ALI SALUM aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itamalizia ujenzi wa Kituo cha Polisi Mkokotoni kilichoko Unguja?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Mattar Ali Salum, Mbunge wa Shaurimoyo, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ujenzi wa Kituo cha Polisi Mkokotoni bado haujakamilika. Hadi sasa kazi ya ujenzi wa kituo hicho imefikia asilimia 80 ikihusisha ujenzi wa jengo lenyewe, kupauwa na kupigia plasta kuta zote. Kazi kubwa iliyobaki ni kufunga milango, madirisha, kuweka sakafu, kupiga rangi na

kununua *furniture*. Serikali inakusudia kumalizia ujenzi wa kituo hicho ndani ya mwaka wa fedha 2016/2017 kulingana na upatikanaji wa fedha za bajeti.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Salum, maswali mawili ya nyongeza!

MHE. MATTAR ALI SALUM: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kunipa nafasi hii ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Kwa kuwa tunafahamu majengo haya yanazidi kuwa magofu na baadaye gharama, fedha za Serikali zinapotea kwa wingi kwa sababu haya baadaye yanabomoka tu, vilevile watu wanafugia ng'ombe. Je, Mheshimiwa Waziri, ni lini Wizara itampatia Mkandarasi huyu amalize kituo hiki? Je, Wizara itachukua jitihada gani kuhakikisha kituo hiki kinamalizwa mapema? Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kituo hiki ambacho kimeanza kujengwa mwaka 2011 kimechukua muda mrefu kukamilika. Hata hivyo, nimpongeze Mheshimiwa Mbunge wa Jimbo la Mkokotoni, Mheshimiwa Juma Hija ambaye naye amekuwa akifuatilia kwa karibu ujenzi wa kituo hiki. Nilichomwambia ambacho naendelea kukizungumza hapa mbele ya Bunge lako Tukufu ni kwamba, ni kweli tumempatia tayari Mkandarasi karibu shilingi milioni 50 ili kuweza kukamilisha hiki kituo, lakini bado kuna deni ambalo anahitajika alipwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumefikiria kwamba, katika bajeti ya mwaka 2016/2017, tuweze kushughulikia madeni ya Wakandarasi mbalimbali ambao wamekuwa wakifanya kazi za vituo katika maeneo mbalimbali ya nchi yetu ikiwemo Mkandarasi ambaye anajenga Kituo hiki cha Mkokotoni.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri nimekumbushwa hapa, nikukumbushe kuwa ni wa Jimbo la Tumbatu na siyo Jimbo la Mkokotoni. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge tuendelee. Mheshimiwa Ally Saleh Ally, Mbunge wa Malindi, sasa aulize swali lake.

Na. 71

Kuongezeka kwa Vitendo vya Uhalifu Zanzibar

MHE. ALLY SALEH ALLY aliuliza:-

Yamekuwepo malalamiko mengi ya kuongezeka kwa vitendo vya uhalifu wa kupiga watu, kuwatesa, kuchoma mali na kutishia amani katika Kisiwa cha

Unguja Wilaya za Magharibi na Mjini na kwamba wahusika wamekuwa hawajulikani:-

(a) Je, ni kwanini hali hiyo imeachwa kuendelea kwa muda mrefu?

(b) Je, ni kwa nini Jeshi la Polisi limeshindwa kuwakamata wahusika?

(c) Je, wananchi hao wategemee lini vitendo hivyo kutoweka?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Ally Saleh Ally, Mbunge wa Malindi, lenye sehemu (a), (b) na (c) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kulikuwepo na ongezeko la matukio saba ya uhalifu katika Wilaya ya Magharibi na Mjini kwa mwaka 2015 ambapo jumla ya matukio 139 yaliripotiwa katika Vituo vya Polisi ikilinganishwa matukio 132 ya mwaka 2014. Hata hivyo pamoja na kuwepo kwa ongezeko hilo takwimu zinaonesha kuwa vitendo hivyo vya makosa ya jinai kwa ujumla Visiwani Zanzibar vinapungua kwa kasi ya kuridhisha. Mathalani, kwa mwaka 2015 jumla ya makosa 1,673 ya jinai yaliripotiwa katika Kituo cha Polisi, ikilinganishwa na makosa 3,227 yaliyoripotiwa mwaka 2014. Hii ni pungufu ya makosa 1,554, sawa na wastani wa asilimia 51.8.

Mheshimiwa Naibu Spika, vitendo vya uhalifu Zanzibar havijafumbiwa macho hata kidogo kama inavyodhaniwa na baadhi ya watu, kwani kutokana na takwimu zilizoainishwa awali, ni dhahiri kuwa uhalifu Zanzibar sio tu wa kutisha na unaendelea kudhibitiwa. Jeshi la Polisi linao wataalam wa kupambana na wahalifu wa aina mbalimbali na litaendelea kuchukua hatua za kisheria dhidi ya wale wote wanaovunja sheria.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ally Saleh Ally maswali mawili ya nyongeza!

MHE. ALLY SALEH ALLY: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Pamoja na majibu yenye takwimu na hakikisho la usalama, lakini hivi sasa vitendo vya wale wanaoitwa mazombi na masoksi vinaendelea vikifanywa *fawaisha* kila siku na hata juzi watu kadhaa walipigwa katika Mtaa wa Kilimani na wengine wakapigwa katika Mtaa wa Msumbiji. Pia watu hawa wamekuwa wakiranda na silaha za moto, misumeno wa kukatia miti, wamekuwa wakivamia vituo vya redio, wamekuwa wakipiga watu mitaani. Swali langu la kwanza, je, kitu gani kinazuia kukamata uhalifu huu unaofanywa *fawaisha* kila siku na ambao unakuza *culture of impunity* katika nchi yetu?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, Serikali haioni vijana hao wanaoitwa mazombi wanaotumia magari ya KMKM ya KVZ, *volunteer,* magari ya Serikali waziwazi na namba zake zinaonekana kila kitu. Je, Serikali haioni kwamba kuruhusu hali hiyo kuendelea kunaitia doa Serikali katika suala zima la haki za binadamu na utawala bora? *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI: Mheshimiwa Naibu Spika, siku zote Jeshi la Polisi ama vyombo vya dola vimekuwa vikifanya kazi kwa mujibu wa sheria na taratibu za nchi. Haya ambayo anazungumza Mheshimiwa Ally Saleh, nadhani amezungumza maneno mazombi, sijui ana maana gani, lakini ninachotaka kusema ni kwamba kama kuna uvunjifu wa sheria katika nchi yetu, basi taarifa hizi ziwasilishwe polisi na polisi itachukua hatua stahiki kwa mujibu wa sheria.

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliongea bila mpangilio)

MHE. ALLY SALEH ALLY: Waziri amesema uwongo.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Kanuni zinakutaka wewe unayetaka kuongea, nikuone, nikuruhusu kuongea, msizomee, hakuna sababu ya kuzomea kwa sababu watu mnapata nafasi za kuongea na mnajua Kanuni zinakataza.

Kwa hiyo, Mheshimiwa Naibu Waziri ameshajibu maswali mawili ya nyongeza. Tunaendelea na Wizara ya Maji na Umwagiliaji.

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliongea bila mpangilio)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hakuna sababu ya kuzomea sisi wote humu ndani ni watu wazima.

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliongea bila mpangilio)

MBUNGE FULANI: Aseme kweli.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Kanuni mnazijua, asiyeridhika na majibu afuate utaratibu gani, msibishane.

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Maji na Umwagiliaji Mheshimiwa Juma Selemani Nkamia.

Na. 72

Ukarabati wa Mradi wa Maji wa Ntomoko

MHE. JUMA S. NKAMIA aliuliza:-

Je, Serikali itakamilisha lini ukarabati wa Mradi wa Maji wa Ntomoko ili kuwaondolea wananchi adha ya ukosefu wa maji kwenye vijiji vya Sambwa, Kirikima, Churuku, Jangalo, Jinjo, Hamai, Songolo na Madaha?

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Juma Selemani Nkamia, Mbunge wa Chemba, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ukarabati wa Mradi wa Maji wa Ntomoko ulianza kutekelezwa mwezi Februari, 2014 na mkataba wa kazi hii ulikuwa ni wa miezi sita. Kutokana na changamoto ya upatikanaji wa fedha, kazi zilizopangwa kutekelezwa hazikuweza kukamilika katika kipindi cha miezi sita. Gharama ya mradi huo ni shilingi bilioni 2.87.

Utekelezaji wa mradi unaendelea na hadi sasa Mkandarasi amekwishalipwa jumla ya shilingi milioni 841.5 mwezi Agosti, 2015. Wizara ilituma shilingi milioni 600, mwezi Januari kwa ajili ya kuendelea na kazi. Aidha, Wizara itatuma shilingi milioni 728.7 mwezi Februari, 2016 na itaendelea kutuma fedha kwa ajili ya kukamilisha mradi huo. Wizara imejipanga kukamilisha mradi huo mwezi Aprili, 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, mradi huo utakapokamilika wananchi wa vijiji vya Makirinya, Hamai, Songolo, Kirikima, Lusangi, Madaha, Churuku, Jinjo, Kilele cha Ng'ombe na Jangalo watanufaika na huduma ya maji.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Nkamia, maswali mawili ya nyongeza!

MHE. JUMA S. NKAMIA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza niishukuru sana Serikali ya Rais Dkt. John Pombe Magufuli kwa kuleta hizi fedha haraka na kujua umuhimu wa wananchi wa Chemba na Kondoa kutokana na tatizo hili la maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini ningeomba hizi shilingi milioni 600 anazosema Mheshimiwa Waziri, ziliingia akaunti ya *DAWASCO* Dodoma toka Januari mwaka jana, mpaka leo hiyo fedha haijaingia katika Halmashauri ya Kondoa. Je, yuko tayari sasa, kusukuma ili fedha hii iingie kati ya leo na kesho?

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, ucheleweshwaji wa miradi mingi ya maji umechangiwa sana na *flow* ya fedha kutoka Hazina kwenda kwenye Halmashauri. Je, Wizara sasa iko tayari kupeleka fedha hizi haraka ili miradi mingi nchini iweze kukamilika hasa hii ya maji ambayo wakandarasi wengi wameanza kutishia sasa kwenda Mahakamani?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kupata taarifa kwamba hizo fedha zimekwama Mamlaka ya Maji Dodoma *(DUWASA)*. Kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba nitafuatilia kuhakikisha fedha hizo zinapelekwa Kondoa, lakini ndiyo umekuwa utaratibu kwamba fedha zikitolewa kwanza zinaanzia *DUWASA,* baadaye ndiyo zinakwenda huko kwenye kazi.

Hoja ya pili ya Mheshimiwa Mbunge, sasa hivi tunaingia katika awamu ya pili ya programu ya maji. Miradi mingi haikukamilika kwa sababu ya matatizo ya kifedha, lakini sasa tunaanza programu ya pili na hii programu ya pili tayari tunaanza kupata pesa na Serikali itatenga fedha ili kuhakikisha miradi yote iliyokuwa inaendelea inakamilika na miradi ambayo ilikuwa haijaanza inaanza. Pia tunatarajia kuwa na miradi mipya kulingana na upatikanaji wa fedha ili kuhakikisha tunapunguza hili tatizo la maji.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea, Mheshimiwa Dua Wiliam Nkurua aulize swali lake.

Na. 73

Ahadi ya Kumaliza Tatizo la Maji katika Mji wa Mangaka

MHE. DUA W. NKURUA aliuliza:-

Mheshimiwa Rais wa Awamu ya Nne alitoa ahadi Mkoani Mtwara ya kumaliza tatizo la maji katika Mji wa Mangaka kwa kuchukua maji kutoka Mto Ruvuma, mradi ambao pia ungeweza kutatua tatizo la maji katika vijiji zaidi ya 12 vitakavyopitiwa na bomba kuu la mradi huo:-

Je, utekelezaji wa ahadi hiyo umefikia wapi?

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dua William Nkurua, Mbunge wa Nanyumbu, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatekeleza ahadi ya Mheshimiwa Rais wa Awamu ya Nne aliyoitoa Mkoani Mtwara ya kumaliza tatizo la maji katika Mji wa Mangaka pamoja na vijiji zaidi ya 12 kwa kuchukua maji kutoka Mto Ruvuma. Wizara imeajiri Mhandisi Mshauri na anaendelea na kazi za kufanya upembuzi yakinifu, usanifu na kuandaa makabrasha ya zabuni ambayo kazi hiyo inategemewa kukamilika mwezi Julai, 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, kazi hiyo itakapokamilika itatoa idadi halisi ya vijiji ambavyo viko ndani ya kilomita kumi na mbili kila upande wa bomba litakapopita na gharama ya utekelezaji wa mradi huo. Ujenzi wa mradi unaanza mwaka wa fedha 2016/2017.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Nkurua maswali mawili ya nyongeza!

MHE. DUA W. NKURUA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa majibu mazuri na yanayotia moyo kwa wananchi wangu wa Nanyumbu.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Wilaya ya Nanyumbu tulikuwa na bahati mbaya ya gari la Programu ya Maji kupata ajali, gari ambalo sasa haliwezi kutumika kabisa.

Je, Mheshimiwa Waziri ana mpango gani sasa kuipatia Wilaya ya Nanyumbu gari ili wataalam waweze kutoa huduma hizo kwa wananchi?

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, ingawa swali hili limepata majibu kidogo hafifu kutoka kwa Mheshimiwa Nkamia, lakini nataka pia tuna tatizo la wakandarasi kuzidai Halmashauri pesa za maji za Benki ya Dunia.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni lini hasa tutawalipa hawa Wakandarasi ili kuondokana na kero ya mgogoro kati ya Halmashauri na Wakandarasi hao? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, suala la gari ambalo limeharibika, tutaliangalia na tutakapopata fedha tutalifanyia matengenezo na kama matengenezo yatashindikana, basi tutafanya utaratibu wa kununua gari lingine jipya ili wananchi wa Mangaka waendelee kupata huduma ya maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili la Mheshimiwa Mbunge, ni kweli kabisa kwamba kuna miradi mingi ambayo imechelewa kukamilika kwa sababu ya fedha zinazoitwa fedha za Benki ya Dunia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kumekuwa na matatizo ya kifedha katika nchi ambayo yamesababisha miradi mingi ya maji isikamilike. Hata hivyo,

tunamuahidi Mheshimiwa Mbunge kwamba kuanzia sasa fedha zinaanza kutolewa ambazo zitahakikisha kwamba miradi yote ambayo ilikuwa haijakamilika, inakamilika pamoja na miradi ya Mheshimiwa Mbunge.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge tunaendelea. Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano. Mheshimiwa Margaret Simwanza Sitta, Mbunge wa Urambo, sasa aulize swali lake.

Na. 74

Ujenzi wa Barabara ya Tabora – Ndono – Urambo

MHE. MARGARET S. SITTA aliuliza:-

Ujenzi wa Barabara ya Tabora – Ndono – Urambo ulikuwa unaendelea vizuri kabla ya shughuli hizo za ujenzi kusimamishwa ghafla kilomita tano nje ya mji wa Urambo kwa karibu mwaka sasa.

Je, ni lini ahadi ya Serikali ya kujenga kilomita nane kupitia katikati ya mji wa Urambo itatekelezwa?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Margaret Simwanza Sitta, Mbunge wa Urambo, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ujenzi wa barabara ya Tabora – Urambo kwa kiwango cha lami umegawanyika katika sehemu mbili. Kuna Tabora - Ndomo ambayo ni kilometa 42 na Ndomo - Urambo kilometa 52. Ujenzi wa sehemu ya Tabora – Ndomo ulikamilika Februari, 2014 na barabara kukabidhiwa rasmi Februari 2015. Ujenzi wa sehemu ya Ndomo - Urambo unaendelea.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri samahani. Waheshimiwa Wabunge, tusikilizane. Mkiongea, mwongee taratibu, maana kelele ni nyingi sana.

Mheshimiwa Naibu Waziri, endelea.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, ujenzi wa sehemu ya Ndomo - Urambo unaendelea na utekelezaji umefikia asilimia 88.7 ambapo kilometa 46 zimekamilika kwa kiwango cha lami na mradi unategemewa kukamilika mwishoni mwa mwezi Juni, 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya barabara inayopita katikati ya mji wa Urambo, kilometa 6.3 haikuwa katika mkataba wa ujenzi kwa kiwango cha lami wa barabara ya Ndomo – Urambo. Sehemu hiyo itajengwa kupitia Wakala wa Barabara *(TANROADS)* Mkoa wa Tabora katika mwaka wa fedha wa 2016/2017. Usanifu wa barabara na makisio ya gharama za ujenzi wa sehemu hiyo umefanyika. Hivyo baada ya kupata fedha, ujenzi wa kiwango cha lami wa sehemu hiyo utaanza.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Margaret Simwanza Sitta, maswali mawili ya nyongeza.

MHE. MARGARET S. SITTA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ili na mimi niulize maswali mawili ya nyongeza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri napenda kumwuliza maswali yafuatayo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Mkoa wa Tabora kwa muda mrefu umekuwa ukililia barabara hizi za lami; na tunaishukuru Serikali ya Mapinduzi imewezesha kwa kiwango ilichoweza. Sasa alipojibu Mheshimiwa Waziri kwamba tunategemea barabara ikamilike mwezi Juni. Je, haoni kuna umuhimu wa kutaja hapa ni lini fedha zinakwenda? Kwa sababu wakandarasi wapo, hawafanyi kazi kwa sababu hakuna fedha.

Naomba Serikali itamke hapa, ni lini fedha zitapelekwa ili kuiwezesha kampuni ya *CHICO* ifanye kazi ili kweli barabara ikamilike mwezi Juni? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, ni kweli kama alivyosema Mheshimiwa Waziri kwamba barabara ya Kilometa 6.3, kutoka nje ya mji kidogo, panaitwa Ndorobo, kufika mjini na kupitiliza hadi *Seed Farm* haikuwemo kwenye usanifu wa barabara kubwa, ile ya msingi inayokwenda mpaka Kigoma. Lakini alipokuja Rais wa Awamu ya Nne, Mheshimiwa Jakaya Kikwete, aliahidi mbele ya Mkutano wa hadhara kwamba barabara ile ya katikati ya Urambo itajengwa na Serikali. Pia alipokuja Mheshimiwa Magufuli ambaye sasa hivi ni Rais wa Jamhuri ya Muungano…

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Sitta, naomba uulize swali.

MHE. MARGARET S. SITTA: Mheshimiwa Naibu Spika, ndilo hili nauliza. Kwa kuwa ilikuwa ni ahadi ya Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania wa Awamu ya Nne; na kwa kuwa pia Mheshimiwa Rais ambaye wakati huo alikuwa Waziri wa Ujenzi aliahidi kwamba barabara hiyo itajengwa kwa lami. Je, Serikali haioni kwamba kwa kuwa usanifu tayari na fedha zimeshatengwa, kwa nini wasiwape hao kampuni ya *CHICO*, inapomalizia

kipande kile ambacho hakijamaliziwa, wakati huo huo wamalize na barabara inayopita katikati ya Urambo ili zote kwa pamoja zikutane eneo la *Seed Farm? (Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu lini fedha zitakwenda, nadhani atakiri kwamba ndani ya Bunge hili Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano alishatamka kwamba fedha zimeanza kuja, tumeshapokea zaidi ya shilingi bilioni 280. Kwa kweli awamu hii naomba kumwakikishia kwamba hiyo kazi itafanyika na ahadi hiyo itatekelezwa kwa sababu fedha zimeanza kuja.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa swali la pili nadhani anaongelea masuala ya *procurement*. Nina uhakika, kwa sababu *CHICO* wako pale, vifaa wanavyo, inawezekana kwamba bei watakazozitoa, wao watakuwa na bei rahisi zaidi, kwa hiyo, uwezekano wa wao kushinda ni mkubwa zaidi kwa sababu tayari wana vifaa pale. Naomba tu tufuate taratibu za *procurement*, muda utakapofika, nina uhakika watu hawa watafikiriwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri umesema hapo kwamba huenda hiyo kampuni ndiyo ikapata, hiyo kauli inaweza ikaleta shida kwa sheria iliyopo sasa hivi.

Hata hivyo tuendelee. Mheshimiwa George Malima Lubeleje, Mbunge wa Mpwapwa.

Na. 75

Barabara ya Mbande – Kongwa – Mpwapwa

MHE. GEORGE M. LUBELEJE aliuliza:-

Rais wa Awamu ya Nne, Mheshimiwa Dkt. Jakaya Mrisho Kikwete aliahidi kujenga barabara ya Mbande – Kongwa – Mpwapwa kwa kiwango cha lami; na barabara hiyo tayari imeshafanyiwa upembuzi yakinifu.

Je, ni lini sasa Serikali itaanza kujenga barabara hiyo kwa kiwango cha lami?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, naomba kujibu swali la Mheshimiwa George Malima Lubeleje Mbunge wa Mpwapwa kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ujenzi kwa kiwango cha lami wa barabara ya Mbande – Kongwa – Mpwapwa yenye urefu wa kilometa 55 umeanza kwa awamu kulingana na upatikanaji wa fedha. Ujenzi wa kiwango cha lami wa sehemu ya barabara hii ulianza katika mwaka wa fedha 2013/2014 ambapo jumla ya kilometa sita zilianza kujengwa na kukamilika kutoka *Kongwa Junction* hadi Kongwa, kilometa tano, pamoja na Mpwapwa mjini kilometa moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, awamu ya pili ya ujenzi wa barabara hii uliendelea katika mwaka wa fedha 2014/2015 ambapo kilometa moja ilijengwa kutoka Kongwa Mjini hadi Ugogoni; na kilometa moja inaendelea kujengwa Mjini Mpwapwa katika mwaka wa fedha 2015/2016.

Ujenzi wa barabara hii utaendelea kutekelezwa na Serikali katika mwaka wa fedha 2016/2017 kulingana na upatikanaji wa fedha. Lengo likiwa ni kuikamilisha barabara ya Mbande - *Kongwa Junction* hadi Kongwa na *Kongwa Junction* – Mpwapwa – Gulwe hadi Kibakwe ambapo pana jumla ya kilometa 102.17 kwa kiwango cha lami.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Lubeleje, maswali mawili ya nyongeza.

MHE. GEORGE M. LUBELEJE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili niulize maswali mawili ya nyongeza. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina maswali ya nyongeza.

Kwa kuwa barabara ya barabara ya Mbande - Kongwa – Mpwapwa mpaka Kibakwe ni muhimu sana kwa maendeleo na uchumi wa Wilaya ya Mpwapwa na Kongwa; na kwa kuwa barabara hii inaunganisha Majimbo matatu; Jimbo la Kongwa, Mpwapwa pamoja na Kibakwe; na kwa kuwa ni ahadi ya Rais Mstaafu, Mheshimiwa Jakaya Kikwete na ahadi ya Mheshimiwa Rais John Magufuli ambaye ni Rais wetu sasa. Je, Mheshimiwa Naibu Waziri atakubaliana na mimi kwamba ipo haja sasa ya kukamilisha barabara hii kwa kujengwa kwa kiwango cha lami?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili. Kwa kuwa barabara ya kutoka Mpwapwa – Gulwe kwenda Berege – Mima mpaka Iwondo haipitiki, ni mbaya sana kwa sababu ya mvua zinazonyesha. Je, Mheshimiwa Waziri ana maelezo gani kuhusu wananchi wa Jimbo la Mpwapwa?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa swali la kwanza ni kama nilivyojibu katika swali la msingi. Sana sana ninachoomba kuongezea ni kwamba dhamira yetu kama Serikali ni kubwa sana. Tuna nia ya kutekeleza ahadi za Marais hao; na kwa kweli mara fedha zitakapopatikana tutaendelea na kipande hiki kilichobakia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa swali la pili, Wabunge wengi ni mashahidi kwamba maeneo mengi yaliyoharibiwa na mvua zinazoendelea, vijana wetu wa *TANROAD* wanafanya kazi kubwa. Naomba kwa upande wa *TANROAD* Dodoma waliangalie eneo hili ili kile wanachokifanya katika maeneo mengine na hapa wakifanye kwa ukamilifu ili wananchi waweze kupata mawasiliano ya uhakika.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa, tunaendelea na swali la mwisho. Mheshimiwa Flatei Gregory Massay, Mbunge wa Mbulu Vijijini.

Na. 76

Barabara ya Mbulu – Hydom – Babati – Dongobeshi
Kujengwa kwa Lami

MHE. FLATEI G. MASSAY aliuliza:-

Barabara ya Mbulu – Hydom – Babati – Dongobeshi, imekuwa na miundombinu mibovu na haipitiki muda wote wa mwaka na kumekuwepo ahadi ya kutengeneza barabara hiyo kwa kiwango cha lami.

Je, Serikali itatekeleza lini ahadi hiyo ambayo pia imetolewa na Mheshimiwa Rais wa awamu ya tano?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Flatei Gregory Massay, Mbunge wa Mbulu Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, barabara ya Mbulu – Hydom ni sehemu ya barabara ya Mkoa ya Kilimapunda – Mbulu – Hydom – Kidarafa yenye urefu wa kilometa 114. Aidha, barabara ya Dareda – Dongobesh yenye urefu wa kilometa 60, ni barabara ya Mkoa na inayohudumiwa na Wizara yangu kupitia Wakala wa Barabara *(TANROADS)* na barabara zote hizi mbili ni muhimu sana kwa shughuli za kijamii na kiuchumi kwa wananchi wa Mkoa wa Manyara, na hasa wa Jimbo la Mbulu Vijijini.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya Mbulu – Hydom – Kidarafa imejumuishwa kwenye mradi wa upembuzi yakinifu wa barabara inayopita kusini mwa Hifadhi ya Taifa ya Seringeti *(Southern Bypass)* ya *Mbulu Route* unaojumuisha barabara ya Karatu – Mbulu – Hydom - Kidarafa hadi Sibiti. Mradi huu upo kwenye hatua ya ununuzi ili kumpata Mhandisi Mshauri atakayefanya upembuzi yakinifu na usanifu chini ya ufadhili wa Benki ya Maendeleo ya Ujerumani *(KFW)* ambapo kazi ya kuchambua Zabuni inaendelea.

Aidha kuhusu barabara ya Dareda kwa maana ya Babati hadi Dongobeshi yenye urefu wa Kilomita 60, imejumuishwa katika Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya Mwaka 2015 katika Mradi wa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina na itaweka katika mpango wa utekelezaji kuanzia mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kwa kutambua umuhimu wa barabara hizo, Serikali imekuwa ikitenga fedha kwa miaka minne mfululizo kwa ajili ya matengenezo ya aina mbalimbali ili kuhakikisha barabara hizo zinapitika kwa muda wote wa mwaka wakati maandalizi ya kuzijengwa kwa kiwango cha lami yanaendelea. Mathalani, fedha zilizotengwa katika mwaka wa fedha 2012/2013 zilikuwa ni shilingi milioni 1,254.163; mwaka 2013/2014 zilitengwa shilingi milioni 1,425.163; mwaka 2014/2015 zilitengwa shilingi 1,258.876 na mwaka huu wa 2015/2016 zimetengwa shilingi milioni 1,655.504.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Massay, maswali mawili ya nyongeza!

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, Mbulu ni Wilaya kongwe, imeanza 1905, sawa na Nairobi. Pamoja na ahadi zilizotolewa kwa muda mrefu na Marais waliyotangulia. Je, kwa kuchelewa kutengeneza barabara hii, huoni kwamba ni kuwadanganya wananchi wa Mbulu na kuwakatisha tamaa?

Swali la pili, kwa kuwa barabara hii ya kwenda Hydom, ipo Hospitali kubwa ya Rufaa ya Hydom ambayo ni Hospitali ya Kanda; na sasa hivi daraja la Enagao limevunjika na wananchi hawezi kwenda kwenye Hospitali hiyo: Je, Serikali haioni kwamba kwa kuendelea kutopitika barabara hii kunaweza kuendelea kupoteza maisha ya watu na wasipate huduma katika hospitali hiyo? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza naomba kumhakikishia kwamba dhamira ya Serikali kujenga barabara ni kubwa na Waheshimiwa Wabunge ni mashahidi. Tuna

barabara nyingi ambazo kutokana na ufinyu wa fedha, hazijaisha. Namwomba awe na Subira na ninamhakikishia, katika kipindi hiki cha miaka mitano ahadi hii iliyotolewa itatekelezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa matatizo yanayotokea ambayo yanatokana na hali ya hewa, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba *TANROADS* wataendelea kutumia fedha za dharura kuhakikisha barabara hizo zinapitika na zinaendelea kuwahudumia wananchi wa maeneo hayo.

NAIBU SPIKA: Ahsanteni sana Wabunge mliopata fursa ya kuuliza maswali. Nina matangazo kadhaa hapa.

Tangazo la kwanza linahusu wageni wa Spika, lakini wale wageni hawaelewi Kiswahili, kwa hiyo, nimeletewa tangazo la Kiingereza. Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge, nitalisoma kwa Kiingereza; *Dignitaries at the Speakers gallery, thirteen members of Parliament from German who are here to conduct oversight on project sponsored by German Armed Forces Advisory Group to Tanzania (GAFTAG), and I am told the head of the delegation is Mrs. Doris Burnet. (Applauses)*

Okay, together with your colleagues, you are warmly welcome, and we are informed you are going to see the Speaker this morning. So, we wish you a fruitful meeting and also fruitful mission for what you have come to do. (Applauses)

Matangazo ya wageni yanaendelea. Wageni walioko Jukwaa la Spika wengine ni Mheshimiwa Balozi Ramadhan A. Mwinyi - Naibu Katibu Mkuu wa Wizara ya Mambo ya Nje, Afrika Mashariki, Kikanda na Kimataifa. Mgeni mwingine ni Bi. Betty Mahiga - mke wa Waziri wa Mambo ya Nje Ushirikiano wa Afrika Mashariki, Kikanda na Kimataifa. Karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni walioko jukwaa la wageni ni wageni wa Waheshimiwa Wabunge. Wageni watatu wa Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere, Mbunge kutoka Jimbo la Bunda. Wako wapi, siwaoni! Wale pale! *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, Wageni wanaotembelea Bunge kwa ajili ya mafunzo ni; wanafunzi 75 na walimu wawili kutoka shule ya sekondari Jamhuri, Dodoma. Karibuni sana. *(Makofi)*

Wanafunzi 112 kutoka Chuo Kikuu cha St. John's Dodoma. Karibuni sana. Wanafunzi 60 wa Chuo cha Mipango wanaosoma Shahada ya Kwanza ya Maendeleo ya Uchumi. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunaendelea bado na matangazo ya wageni, kuna vijana wa CCM kutoka jimbo la Mpendae. Karibuni sana, hao ni wageni wa Mheshimiwa Turky au *"Mr White"*. *(Makofi)*

Kuna wageni wengine watatu wa Mheshimiwa Boniface Mwita ambao wamekuja kufuatilia migogoro ya ardhi. Wageni wa Mheshimiwa Boniface Mwita, karibuni sana. *(Makofi)*

Kuna tangazo la Uongozi wa Umoja wa Wabunge Wanawake Tanzania *(TWPG)*, wamepata viongozi wapya, kwa hiyo wameomba Spika awataje. Mwenyekiti ni Mheshimiwa Margaret Simwanza Sitta; Makamu Mwenyekiti ni Mheshimiwa Susan Lyimo; Katibu Mkuu ni Mheshimiwa Lolesia Bukwimba; Katibu Mkuu Msaidizi ni Mheshimiwa Cecilia Paresso; Mweka Hazina ni Mheshimiwa Esther Matiko na Mweka Hazina Msaidizi ni Mheshimiwa Leah Jeremia Komanya. Wajumbe wako wanne; Mheshimiwa Amina Molel, Mheshimiwa Zaynabu Vulu, Mheshimiwa Khadija Salum na Mheshimiwa Faida Bakar. Tunawapongeza sana viongozi wapya wa Wabunge Wanawake. *(Makofi)*

Tangazo lingine ni tangazo la kikao cha Umoja wa Wabunge Wanawake Tanzania *(TWPG)*, kwamba leo tarehe 2 Februari kutakuwa na kikao kitakachofanyika katika ukumbi mkubwa wa Msekwa mara tu baada ya kuahirishwa kwa kikao cha Bunge saa saba mchana. Kwa hiyo, wanawake mnaombwa mhudhurie. *(Makofi)*

Tangazo lingine ni kwa Wabunge wa Makanisa ya Protestanti, hili lilisomwa pia jana, wanaombwa leo, tarehe 2 Februari, wakutane saa saba mchana mara baada ya kusitishwa kwa Bunge, wakutane katika jengo la Pius Msekwa. Sasa sijui labda kuna ukumbi mwingine pale, maana naona na wanawake wametangaza huko. Sawa, kwa hiyo, mtakutana hapo.

Tangazo lingine, Wabunge wote wa Majimbo na Viti Maalum wanaotoka Mkoa wa Dar es Salaam wanaombwa kukutana kwa muda mfupi, leo, tarehe 2 Februari saa saba mchana kwenye ukumbi wa Pius Msekwa, baada ya kuahirishwa shughuli za Bunge. Naona kutakuwa na kugongana huko, lakini mtajiweka vizuri.

Tangazo lingine ni la Bima ya Afya. Waheshimiwa Wabunge wote mnatangaziwa kuwa leo saa saba mchana kutakuwa na semina kwa Wabunge wote itakayohusu huduma ya bima ya afya kwa Waheshimiwa Wabunge na upatikanaji wake. Semina hiyo itafanyika katika ukumbi wa Msekwa mara baada ya Bunge kuahirishwa. *(Makofi)*

Sasa Waheshimiwa Wabunge, matumizi ya ukumbi wa Msekwa inaonekana leo yatakuwa ni makubwa sana. Nadhani lakini baada ya

kukutana huko nje, vikao vingine vinaweza kuahirishwa. Tutatangaza labda ni kipi kiliahirishwa kikapelekwa kesho.

Tangazo lingine, hili ni la bima ya afya tena naona. Nadhani hili linalingana na lile la bima ya afya.

Tangazo lingine linasema, Wabunge wote wanaotoka Mkoa wa Morogoro wakutane leo saa saba mchana katika ukumbi mdogo wa Pius Msekwa, mwenye tangazo ni Mheshimiwa Dkt. Hadji Mponda. Tumefika mwisho wa matangazo yetu. Katibu!

NDG. JUSTINA M. SHAURI - KATIBU MEZANI: Hoja za Serikali, Kamati ya Mipango. Majadiliano yanaaendelea.

NAIBU SPIKA: Tunaahirisha Bunge. Kamati ya Mipango.

HOJA ZA SERIKALI

KAMATI YA MIPANGO

(Majadiliano yanaendelea)

MWENYEKITI: Tunaendelea na tuna orodha hapa ya wachangiaji, tutaanza na Mheshimiwa Zacharia Issaay, yupo?

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Nipo Mheshimiwa Mwenyekiti.

MWENYEKITI: Sawa, dakika kumi!

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi. Kwanza nichukue nafasi hii kukushukuru wewe kwa kunipa nafasi hii, lakini pia nichukue nafasi hii kuwashukuru wananchi wa Jimbo la Mbulu Mjini kwa kunichagua kuwa Mbunge wa Jimbo lao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nachukua nafasi hii pia, pamoja na Mpango huu tunaojadili wa Bajeti, nami nitoe mchango wangu kwa sehemu ambayo naiona katika Mpango huu. Kwanza napenda kuishauri Serikali katika ukusanyaji wa kodi. Ifike mahali sasa tukusanye kodi kwenye viwanda, tukusanye kodi kwenye makampuni makubwa, bandarini na tuwe na lengo kubwa la kukusanya kodi kwa kiwango kikubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimwa Mwenyekiti, hatua hii ya Mpango huu wa Bajeti wa mwaka huu unakabiliwa na changamoto kubwa huko mbele. Kwa hivyo, tusipokusanya kwa kiwango kikubwa mapato ya Serikali, Mpango huu unaweza

kuwa mzuri sana kama ulivyowasilishwa kwetu sisi, lakini hatimaye usiwe na matumaini na mafanikio mbele ya safari.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango huu ninaoutoa katika kukusanya mapato ulenge zaidi yale makundi makubwa ya walipakodi kuliko wale wananchi wa ngazi za chini na wafanyabiashara wa ngazi za chini. Ifike mahali sasa tujijengee dhana ya udhibiti wa mapato ya Serikali na jinsi ambavyo wananchi wana hamu kubwa ya kupata huduma bora. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine kutokana na muda, ni eneo la elimu bure. Nichukue nafasi hii kuishukuru sana Serikali yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, chini ya Mheshimiwa Rais kwa kutoa elimu bure. Naomba nishauri mambo machache.

Katika eneo hili sasa Serikali ije na mpango wake wa kuajiri nafasi zile za wazi katika Serikali ikiwemo zile za wale vijana wanaofanya vibarua katika shule hizi za sekondari ili gharama ipungue kwa mwananchi, lakini pia namna ya kupunguza zile gharama zilizobaki. Hadi sasa bado kuna michango mikubwa katika eneo hili la elimu ya sekondari na elimu ya msingi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naiomba Serikali iweze kuona ni namna gani inajaza nafasi za wahudumu, wapishi, walinzi na pia nafasi za kupunguza gharama zile zinazotokana na mwananchi ili wanafunzi wengi wapate elimu hii na kwa nafasi yao wapate kunufaika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ni eneo linalohitaji kuboreshwa zaidi. Katika mchango wangu naomba kuishauri Serikali.

Kwanza ichukue nafasi kubwa ya kuweza kuanzisha Vyuo vya *VETA*, lakini pia Vyuo vya Ufundi Stadi vilivyopo katika Wilaya na kwenye Majimbo yetu, vibadilishwe kuwa Vyuo vya *VETA* haraka ili vijana wetu wengi wapate hatua ya kuwa na nafasi ambayo vijana wanapata ujuzi na ufundi stadi na kuweza kuajiriwa na hatimaye kumudu changamoto zitakazotukabili katika uanzishaji wa viwanda.

Eneo la viwanda, naomba basi niishauri Serikali, eneo hili la viwanda, tuweze kufanya utafiti kama Serikali, tuone kiwanda gani katika kanda ipi, rasilimali gani inahitajika na ipo katika eneo hilo ili kupunguza gharama na viwanda hivyo viweze kuwa na tija na kwa hivyo tunapofanya hivyo tunapunguza gharama kubwa ya uendeshaji wa Serikali katika kuanzisha viwanda na kuleta tija zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine, nitoe angalizo pia katika eneo hili, ni eneo ambalo linatupa kazi kubwa kwenye madeni ya Serikali. Jimboni

kwangu, nichuke nafsi hii kukuomba sana. Serikali ina madeni makubwa sana, isifumbie macho. Madeni ya maji, madeni ya maabara, madeni mengine mengi ya barabara, lakini wakati huu Mpango umewasilishwa kwetu ni mpango mzuri, tutashindwa kutekeleza kule mbele ya safari.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Serikali, wakati wa sasa hadi kufikia bajeti, ikusanye orodha kubwa na takwimu kubwa ya madeni ya Serikali ya miradi iliyoanzishwa. Kama Jimbo ninalotoka, madeni ni zaidi ya shilingi bilioni tatu kwa Mradi wa Maji wa Benki ya Dunia. Fedha zinazodaiwa na wakandarasi kwa ajili ya malipo yao, wale waliokamilisha kazi na wale ambao wamefikia hatua mbalimbali, ni zaidi ya shilingi milioni 700, lakini hata kama tumekuja na Mpango mzuri mbele ya safari tutakuja kuhitilafiana na hatutakuwa na tija katika hii mipango mizuri kama hatutaweza kuona ni kwa namna gani madeni ya maji, barabara, maabara zilizoanzishwa na wananchi kwa kiasi kikubwa sana na sasa hata umeme vijijini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Jimbo ninalotoka mimi, umeme umekwenda kwa vijiji takriban tisa au kumi, huku Waziri anatupa matumaini makubwa sana. Naomba kama itawezekana maeneo haya ambayo tayari Serikali imekuwa na madeni makubwa, yawekwe kwenye Mpango huu wa sasa ili yaweze kutatuliwa na wananchi waweze kunufaika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naona ni jambo jema kama tutakuwa tunakamilisha miradi na inatoa huduma. Miradi ya aina hii iko mingi, kwa mfano, tulikuwa na ahadi ya Mheshimiwa Rais katika barabara ya Magara inayounganisha Mji wa Mbulu na Mji wa Arusha na Mji wa Babati kwa maana ya Makao Makuu ya Mkoa, Babati na Makao Makuu ya Mkoa wa Arusha. Kilometa 13 za ahadi ya Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete imewekwa kilometa moja na nusu hadi leo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Daraja la Magara katika barabara hiyo, ambayo imepoteza maisha ya Watanzania wa Wilaya ya Mbulu na Wilaya ya Babati Vijijini, haikuwekwa hadi leo, kutoka ahadi ya Mheshimiwa Jakaya Kikwete, ahadi ya Mheshimiwa Mkapa na leo ahadi ya Mheshimiwa John Pombe Magufuli na ni kilometa hiyo yenye mazingira magumu na hatarishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali inapanga mipango, ikifahamu kwamba ahadi za Mheshimiwa Rais ni moja ya utatuzi wa kero za wananchi. Pale ambapo Rais anafanya ziara, anapokutana na changamoto ya kero zao anawaahidi. Kufanyike utaratibu wa kuratibu ahadi za Mheshimiwa Rais. Iwekwe kwenye Mipango ya Serikali, ili Serikali kila wakati na kila mwaka katika bajeti yake, iweze kutatua. Barabara hii ya Magara, ambayo ipo kwenye Ilani ya Uchaguzi, nashangaa kama tena leo, tunatafuta fedha za usanifu kwa ajili

ya Mlima Magara na Daraja la Magara, wakati Serikali imetumia pesa nyingi kufanya usanifu huo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue nafasi hii, ahadi nyingi za Rais ziwekwe katika bajeti hizi na Mlima Magara usipowekwa kwenye bajeti ya mwaka huu, natoa angalizo kwamba sitakuwa tayari kupitisha Mpango wa Bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue nafasi hii pia kuzungumzia eneo la kero ya akinamama, wauza matunda, mbogamboga, ndizi, waendesha bodaboda, kodi hizi ziondolewe, ni kero. Haya ni makundi madogo, hayana uwezo wowote na hali hii inawasababishia mazingira magumu ya kufanya kazi zao. Naomba nitoe mchango huu kwa kuishauri Serikali itazame kwa jicho la huruma makundi haya ambayo tayari ni makundi ya jamii. Yanafanya shughuli hizi, wana mapato madogo, hawa watazamwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nitoe angalizo kwa jinsi tunavyopoteza muda wetu katika ukumbi huu. Mara nyingi tumekuwa wa kuzomeana, mara nyingi tumekuwa wa mipasho, mara nyingi kiti chako kimeshindwa kulinda kikao na kwa mara nyingi tunashindwa kupata nafasi ya kutoa michango yetu. Tunaminywa katika dakika hizi mnazotupa kwa sababu ya mipasho, mizozo na migongano ya kisiasa yasiyo na tija.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niwaombe Waheshimiwa Wabunge wenzangu, miaka mitano ni kama mshale wa saa na Rais alisema tupunguze mipasho, mizozo na vijembe. Sasa Bunge hili, takriban muda wote tuliotumia ndani ya ukumbi huu, tumetumia muda mwingi vibaya na kwa hivyo hasara hii ni kubwa kwa Bunge, ni kubwa kwa Serikali, tunagharamikiwa kwa kodi za Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba uongozi wa Bunge, kutoka kwa Spika, Naibu Spika na Wenyeviti, watusimamie ipasavyo kwa kulingana na kanuni zetu humu ndani. Ili haki itendeke kwa kila mmoja wetu kukosolewa, kurekebishwa na kuadhibiwa ikibidi. Kwa sababu tusipofanya hivyo, tutafanya makosa makubwa na mbele ya safari tutaleta uvunjifu wa amani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo imefika mahali, unafika mlangoni unaambiwa uvue mkanda. Hii ilikuwa jeshini, ilikuwa magerezani, sio huku. Huku ni eneo la heshima, tunatakiwa tujiheshimu na wale wenzetu wanaotuhudumia watuheshimu na hata kiti chako kiti kwa jinsi ambavyo tunafanyiwa, sio vizuri na sio itifaki ya Bunge. Naomba nafasi hii itumike vizuri, tusikejeliane na yeyote yule ambaye hataki kuheshimu kwa kweli tunakoseana.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Issaay muda wako umekwisha.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Nafasi hii ni ndogo sana na ni ya hasara kwetu sisi na tunaminywa. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Muda wako umekwisha Mheshimwa Issaay.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Zitto Zuberi Ruyagwa Kabwe!

MHE ZITTO Z. R. KABWE: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nakushukuru kwa kunipa nafasi hii ya kuweza kuchangia mapendekezo yangu kuhusu Mpango wa Maendeleo kwa ajili ya utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2016/2017. Nina maeneo machache sana ambayo naomba yafanyiwe *improvement* katika Mpango.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo la kwanza linahusiana na ujenzi wa uwezo wa watu kwa ajili ya kuwaandaa kwenye uchumi wa viwanda. Katika ukurasa wa 25 wa Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa 2016/2017, kifungu cha 3.2.2; miradi mikubwa ya kielelezo, Serikali imezungumzia kusomesha vijana wengi kwa mkupuo katika fani za mafuta na gesi, wahandisi kemikali, viwanda vya kioo na afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napendekeza kwamba, hatuwezi tu kuwa na watu ambao wamesomeshwa katika ngazi ya Vyuo Vikuu na hatuna watu ambao wako kwenye ngazi za chini. Kwa hiyo, mapendekezo yangu ni kwamba, tuongeze katika vipaumbele vya miradi mikubwa ya kielelezo *(flagship projects)* uwepo kwa *VETA* na Vyuo vya Ufundi vya Kati, kwa maana ya *Technical Colleges*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunahitaji mafundi wa kuwasaidia Wahandisi na bila kuwa na *VETA* za kutosha nchini, hatutakuwa na mafundi wa ngazi za chini na bila kuwa na *Technical Schools* za kutosha nchini, hatutakuwa na mafundi mchundo wa katikati, ambapo kila Mhandisi mmoja, anahitaji zaidi ya mafundi mchundo 25 ili kuwezesha kazi kufanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo yangu ni kwamba, kwa sasa hivi, kuna *low-hanging fruits*. Nawaomba Waheshimiwa Wabunge tukubaliane kwamba kuanzia sasa, kila Kambi ya JKT, iwe ni Chuo cha *VETA*, iwe *designated* kuwa chuo cha *VETA* na wale vijana ambao wanakwenda JKT kwa hiari, wale wa miaka miwili wale, watoke na ujuzi badala ya kuwafundisha tu masuala ya kijeshi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pili, wapate mafunzo ya kuweza kwenda mtaani na kuweza kufanya kazi, itatusaidia kupunguza tatizo la ajira na kadhalika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika hili, naomba tupate *support* Kigoma kule kuanzisha Chuo cha Ufundi wa Kati. Pendekezo langu ni kwamba angalau kila mkoa uwe na *Technical School* moja, maana yake sasa hivi vyuo ambavyo vipo, kama *Dar Tech*. imekuwa *Dar es Salaam Institute of Technology*, *Mbeya Technology* sasa hivi imekuwa ni Chuo Kikuu, vimegeuzwa kuwa Vyuo Vikuu. Kuna haja ya kurejea kila mkoa kuwa na *Technical School* moja na kila Wilaya iwe na VETA kwa maana ya Halmashauri ya Wilaya na kwa kuanzia tuanze na Kambi za JKT kuweza kuwa *VETA*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu la pili ni suala la reli. Tunahitaji kupata tafsiri ya reli ya kati na baadhi ya Wabunge wamezungumza jana hapa na naomba niongezee nguvu tu, kwamba tunapaswa kuwa makini sana kwenye siasa za kikanda. Tusikubali maslahi ya nchi zingine yafunike maslahi ya nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ni lazima tuanze kwanza kuhakikisha mtandao wa reli ambao utaisaidia nchi yetu ndiyo ambao unakwenda sawasawa. Juzi nilisikia kwamba, tuna tatizo la fedha. Mwaka jana Bunge lilipitisha Sheria ya *Railways Development Levy*, kodi ya maendeleo ya reli ambayo kila mzigo unaoingia nchini, unatozwa asilimia 1.5 kama niko sahihi; naweza nikarekebishwa, kwa ajili ya reli. Kwa hiyo, ina maana kwamba tunacho chanzo cha uhakika cha fedha, tunachokihitaji ni kuhakikisha kwamba chanzo hiki kinatumika kwa madhumuni yale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunaomba tupate tafsiri ya reli ya kati na kwetu sisi, reli ya kati ni inayotoka Dar es Salaam mpaka Tabora, mpaka Uvinza kwenda Msongati Burundi, kutoka Kaliua kwenda Mpanda mpaka Kalema kwa ajili ya ujenzi wa Bandari ya Kalema na kutoka Isaka kwenda Keza, Ngara kwa ajili ya madini ya *nickel* ambayo yamegundulika kule Ngara ili yaweze kusafirishwa kupelekwa Bandari ya Dar es Salaam.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba jambo hili liweze kutazamwa, ni muhimu sana na ni *priority*. Naungana na wote walioongea jana kuhusiana na reli, ya kwamba bila reli na tafsiri hii, hakuna kitakachoendelea katika mfumo mzima wa bajeti ambao unakuja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ambalo napenda kulipendekeza ni ukurasa wa 29, usafiri wa anga. Namba tatu pale ununuzi wa ndege mpya mbili za Shirika la Ndege la Tanzania. Watu wamezungumzia sana hili, lakini kuna haja, Serikali haiwezi kuwa kila wakati inanunua ndege za *ATCL,* lazima

kulifanyia marekebisho Shirika na tunajua na tumewahi kuzungumza huko nyuma, Mheshimiwa Mwakyembe atakuwa anakumbuka maana yake alilianza kidogo hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna watu ambao wanafaidika na kuwepo kwa Shirika la Ndege. Hawa ni Taasisi zinazohusu utalii, lazima tuzihusishe hizi taasisi ziweze kuhakikisha kwamba zinashiriki katika kuwepo na *national carrier*. Hapa nazungumzia Ngorongoro, *TANAPA,* hawa kutokana na wingi wa watalii wanaoingia nchini wao wanapata mapato. Turuhusu mashirika haya yawe na hisa ndani ya *ATCL* ili kuweza kupata fedha shirika liweze kujiendesha kibiashara. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili jambo siyo kama tunalianza upya, lilishaanza Mheshimiwa Mwakyembe anakumbuka, kuna maelekezo yalitoka, ni kiasi cha Waziri Ndugu Mbarawa kukaa na Msajili wa Hazina, wakubaliane utaratibu ambao unapaswa kuwa ili mashirika yenye ukwasi yaweze kusaidia mashirika ambayo bado yako chini ili tuweze kwenda mbele katika nchi yetu, kwa sababu hatuwezi kuwa tunapanga bajeti ya kununua ndege kila siku. Hizi mbili sawa zitanunuliwa, lakini kuna haja kubwa sana ya kuweza kuangalia huko mbele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la mwisho, maana yake kengele imegonga ambalo ningependa nilichangie ni ukurasa wa 30. Ukurasa wa 30 huduma za fedha namba nne, Serikali inasema inataka kuanzisha Mfuko wa Mzunguko *(Revolving Fund)*. Wakati wa kampeni tulisikia, kulikuwa kuna ahadi ya shilingi milioni 50 kila kijiji, naamini kila kijiji na mtaa na leo asubuhi Profesa Muhongo ametupa takwimu ya idadi ya vijiji nchini, 15,209 ndiyo vilivyoko nchini. Ukichukua 50,000,000 *times* idadi ya vijiji unapata zaidi ya shilingi bilioni 750 kwa mwaka ndiyo itakayokuwa ya 50,000,000 ya kila kijiji.

Waheshimiwa Wabunge naomba niwakumbushe, tulikuwa na mabilioni ya JK, mnakumbuka namna ambavyo yalitumika vibaya, kwa sababu hapakuwa na mfumo mzuri wa namna gani fedha hizi zitatumika. Naomba nishauri, moja ya kipaumbele ambacho Waziri wa Fedha jana amezungumza hapa ni Hifadhi ya Jamii. Naomba niwashauri kwamba, tutumie fedha hizi kama *incentive* ya watu kuwekeza kwa ajili ya *social security,* kwa kufanyaje? Tuweke *incentive* kwamba, raia wetu mmoja akichangia shilingi 20,000/= kuingia kwenye Mfuko wowote ule wa Hifadhi ya Jamii, Serikali imwekee shilingi 10,000/= zinakuwa ni shilingi 30,000/=.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa idadi ya fedha ambazo zitapatikana, mwanzoni nilikuwa napiga hesabu ya vijiji elfu kumi na mbili, maana yake ni kwamba ndani ya mwaka mmoja, tutakuwa na *one point eight trillion* ambayo iko kwenye *saving* ya *social security* ambayo Serikali mnaweza mkaitumia kwa

miradi yoyote mikubwa mnayoitaka. Kwa sababu *social security liability* yake ni *long term*, kwa hiyo mnao uwezo wa kujenga madaraja, mnao uwezo wa kujenga *irrigation schemes* kwa sababu mtu akiingia kwenye mfumo wa *social security now* anakuja kupata yale mafao ya muda mrefu baada ya miaka 15, baada ya miaka 20. Kwa hiyo, naomba jambo hili liangaliwe na nitaliandika vizuri, tuweze kuona ni namna gani ya kwenda.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Sawa ahsante sana. Mheshimiwa Pauline Gekul!

MBUNGE FULANI: Angekuwa anataja yale majina.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Pauline Gekul, atafuatiwa na Mheshimiwa Hassan Elias Masala na Mheshimiwa Japhet Hasunga!

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nikushukuru kwa kunipa nafasi ili niweke mawazo yangu katika hoja ambayo iko mbele yetu. Awali ya yote nimshukuru Mwenyezi Mungu kutupa afya njema ili tuendelee kutekeleza wajibu wetu ambao Watanzania wametukabidhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, najielekeza katika suala zima la ukusanyaji wa mapato ya Serikali. Jambo la kwanza ambalo Serikali imeona na naomba ninukuu na hili jambo limenishtusha. Ukurasa wa 22 katika kitabu cha Hotuba ya Waziri, anasema kwamba; "Mapato yote yatakusanywa na Wizara ya Fedha, mapato ambayo yanatoka katika Mikoa, Mamlaka za Serikali za Mitaa watatakiwa kuwasilisha mapato yote yatakayokusanywa yawasilishwe kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali na yatagawiwa kulingana na bajeti za mafungu zitakazoidhinishwa."

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili jambo ni kubwa sana, picha ninayopata hapa Halmashauri zetu zitakufa. Amesema mapato yote na kimsingi ukiangalia tunakwenda kuua Serikali za Mitaa. Leo tutakusanya mapato ushuru wa stendi, wa wafanyabiashara, chochote ambacho Halmashauri zetu wanakusanya tuweke kwenye Mfuko wa Serikali. Tukumbuke historia ya ugatuaji madaraka katika Serikali zetu *(decentralization)*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwaka 1982 Baba wa Taifa alijuta tulivyofuta mfumo mzima wa Serikali za Mitaa; barabara hazikwenda, hospitali zilikuwa mbaya na mwaka 1980 wanakumbuka wale waliosoma historia, kwamba ilifikia hatua hata *outbreak* ya *cholera* ilishindikana kuzuiwa huko chini kwa sababu kila kitu kilifanywa na *central government*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunarudi kule ambako Muasisi wa Taifa hili aliona kulikuwa na tatizo na alijutia na akasema hili jambo halitojirudia tena. Serikali hizi za Mitaa wamepewa mamlaka kwa mujibu wa Sheria zetu za mwaka 1982. Wana mamlaka ya kuajiri, mamlaka ya kukusanya mapato na kuyatumia kwa kiasi fulani, lakini wana mamlaka pia ya kutunga sheria mbalimbali ambazo zinasaidia katika kukusanya ushuru huo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo unapotaka pesa zote katika nchi hii tukusanye *at central level,* halafu tutengeneze bajeti zetu huku chini, tupeleke Serikali Kuu wao ndiyo waanze kutupimia, athari yake ni nini? Athari yake tutaua morali ya wale wanaokusanya hizo kodi ndogo ndogo huko chini, kwa sababu maendeleo hayataonekana; kutakuwa na ubaguzi wa kupeleka fedha hizo katika Halmashauri hizo, japo watu wengine wanakusanya, lakini pia hapatakuwa na maendeleo huko chini kwa sababu fedha haziendi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuwe wakweli; ukiangalia bajeti ya Serikali kwa muda mrefu, fedha za *own source* katika Halmashauri zetu ndiyo zinasaidia miradi ya maendeleo mbalimbali, miradi midogo midogo. Hizo fedha ndiyo zinasaidia kuchonga barabara zetu, lakini angalia fedha zinazotoka Hazina haziendi kwenye Halmashauri zetu kwa muda mrefu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, angalia kwenye bajeti ya mwaka jana, mwaka juzi, hata katika hivi vitabu, inaonyesha fedha za wafadhili ndiyo zinakuja kuliko fedha zinazotoka Hazina. Nitoe mfano, katika Halmashauri yangu ya Mji wa Babati, 11% tu ya fedha za Hazina ndiyo zimeingia na ni miaka yote fedha zinazotoka Serikali Kuu haziingii. Kwa kubariki kila kifanyike *at central level,* huku chini watu wakusanye tu halafu watu wachache wapange, tupeleke sehemu fulani, tusipeleke sehemu fulani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kufanya hivyo nakuhakikishia tunaua Halmashauri zetu, hakuna maendeleo yatafanyika, mtafanya mambo yenu makubwa makubwa katika *central level,* lakini yale yanayohusu maslahi ya wananchi wa hali ya chini na maendeleo yao nakuhakikishia tunarudi kwenye historia ya mwaka 1980 ya jinsi ambavyo *decentralization,* Baba wa Taifa Mwalimu aliona kwamba ni jambo muhimu sana kwa sababu *central level* hawawezi kufanya wenyewe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati pia imebariki kwamba hizo sheria ziangaliwe, maana yake Sheria inayotajwa ni mwaka 1982 ya Serikali za Mitaa, kwamba sasa tunachukua uhuru wa Serikali za Mitaa kukusanya kodi zao na kuzifanyia matumizi, Serikali Kuu ndiyo inafanya. Naomba Bunge hili tusithubutu kufanya hivyo, bali tusaidie Serikali za Mitaa kubainisha vyanzo ambavyo hawakusanyi, tuviimarishe na Sheria hizo ziimarishwe badala ya Serikali kuu

kuchukua madaraka yote. Sasa tunakusanya kila kitu *at central level,* hatuwezi tukapitisha kitu kama hiki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitoe mfano wa *retention premium* ya ardhi 30%, hizo fedha huwa hazirudi. Tunauza viwanja huko, tunapeleka makusanyo yote ardhi, Wizara ya Ardhi hawapelekewi hizo pesa na Wizara ya Ardhi wao wakipata chochote na wanajitahidi chochote wanachopata kutoka Hazina wao wanapeleka 30% katika hizo Halmashauri, lakini Serikali Kuu, Hazina hawapeleki hizo fedha hata hiyo tu *premium* ya ardhi hawapeleki. Iweje leo tuwapelekee eti fedha zozote tunazokusanya kwenye Halmashauri zetu, tupeleke kwenye Serikali Kuu. Tunaua Halmashauri zetu na maana yake tunaua suala zima la Serikali hizi mbili Serikali Kuu na Serikali za Mitaa, wanataka sasa kila kitu wafanye wao. Hiki kitu Bunge hili tusifanye vinginevyo maendeleo yatakwama katika Halmashauri zetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la *service levy*. Wamezungumza hapa ushuru wa huduma na vitu kama hivyo. Kwa muda mrefu tumeishauri Serikali, suala la mitandao ya simu ni chanzo kimojawapo katika Halmashauri zetu. Leo mitandao hii wamiliki wa makampuni haya ya simu ushuru wa huduma wanaolipa haueleweki kwa sababu Halmashauri imefikia hatua wanakusanya sijui ushuru wa nguzo, sijui *service levy,* hiyo asilimia *zero point three* Wizara ya TAMISEMI mwaka jana na Wizara ya Mawasiliano walikaa chini wakasema watashauriana na wakaandikiana barua kwamba wakusanye katika *central level*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pata picha mpaka leo hawajawahi kukaa, hawajawahi kupeleka kwenye hizo Halmashauri kwamba ni kiasi gani wanastahili kupitia kwa makampuni haya ya simu, hata hilo kama tulishindwa, tunathubutuje leo, eti kwenda kuchukua hata vile vyanzo ambavyo kidogo tunajitahidi Halmashauri zetu zinakusanya, lakini sisi *at central level* kitu ambacho Wizara mbili walitakiwa wakae wa-*reconcile* wapi ambapo haya makampuni hayalipi, halafu zile asilimia zigawanywe zipelekwe kwenye Halmashauri zetu *equally* hawapeleki.

Leo tunaua Halmashauri zetu tunasema tunafanya sisi, wakati ya *premium* ya ardhi mmeshindwa, hii *service levy* mmeshindwa, halafu Serikali Kuu, hivi kweli hiki kiburi kinatoka wapi cha kusema kwamba, sasa ninyi mnakusanya, halafu mtugawie sisi tuwaletee tu bajeti. Hili ni jambo kubwa sana na ninaona kama hatujalipitia na hatujalielewa vizuri, lakini kama tukipitisha jambo hili ambalo linapendekezwa katika ukurasa wa 22, tumeua Serikali zetu za Mitaa *totally*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nisisitize sana kuhusu hili tusilipitishe na tuliangalie kwa upya, lakini suala zima la kurasimisha biashara zetu ni kwa nini

sijaona Mpango unaoonesha vijana wetu ambao wanafanya biashara ndogo ndogo waweze kuboreshewa maeneo yao. Kwa muda mrefu hata kwenye Hotuba ya Rais alizungumzia suala zima la kuboresha mazingira ya ufanyaji biashara kwa vijana wetu, Wamachinga. Hawa wakipangwa pesa zikatengwa, zikajengwa *shopping malls* ambazo zitasaidia vijana wetu tukawapanga, watalipa ushuru katika Halmashauri zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kinachotokea leo, hawa wafanyabiashara wanaokuwa taratibu, hawajawahi kupangwa kokote, hawajawahi kutengewa maeneo, lakini kingekuwa ni chanzo kizuri ambacho tukakaa tukawaangalia jinsi gani Serikali za Mitaa wakapanga maeneo kwa ajili ya hawa vijana, wakafanya biashara wakalipa ushuru mbalimbali na tozo mbalimbali, itasaidia sana kuongeza mapato ya Serikali. Kwa hiyo, nishauri kwamba inawezekana Serikali inawaza mambo makubwa, bandari, sijui ndege, sijui vitu gani wakati kuna watu ambao wakipangwa tu wanaweza wakasaidia kuleta marejesho katika Mfuko wetu na katika Halmashauri zetu ili tuone ni jinsi gani ambavyo tunaweza tukafanya maendeleo zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la viwanda vidogo vidogo ambavyo vinaweza vikaajiri hawa vijana, limezungumziwa lakini…

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Muda wako umekwisha.

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Hassan Elias Masala atafuatiwa na Mheshimiwa Japhet Hasunga, halafu Mheshimiwa Richard Philip Mbogo ajiandae!

MHE. HASSAN E. MASALA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana kwa kunipa nafasi hii. Naomba kwanza nichukue nafasi hii kuwashukuru wapiga kura wangu wa Jimbo la Nachingwea kwa imani kubwa ambayo wameionesha kwangu ili niweze kuwawakilisha katika Bunge hili Tukufu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, bila kupoteza muda naomba nijielekeze katika kuchangia Mpango huu, kwanza, kwa kuwapongeza watu wa Wizara wakisaidiwa au wakiongozwa na Mheshimiwa Waziri wa Fedha kwa namna ambavyo wamewasilisha Mpango huu ambao umekuwa na mwelekeo wa kutaka kuisaidia nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kubwa kabla ya yote, nomba niunge mkono wale ambao wametangulia kusema kwamba hatuwezi kutekeleza Mpango huu kama hatuwezi kujielekeza katika kufanya makusanyo mazuri katika kodi, lakini pia katika kupata fedha kutoka vyanzo mbalimbali ambavyo vitatuwezesha kutimiza malengo ambayo tumejiwekea. Mengi yameshasemwa lakini Mipango mingi imeshapangwa kwa kipindi cha nyuma ambacho sisi tumekuwa nje ya Bunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala zima la ubunifu wa ukusanyaji wa mapato yetu. Nimeupitia Mpango huu vizuri sana, yako maeneo ambayo nafikiri wenzetu wa Wizara wakisaidiana na wadau mbalimbali wanatakiwa kuendelea sasa kujifunza kutoka katika maeneo mbalimbali ili tuweze kukusanya kodi kwa uhakika tuweze kutimiza malengo ya Mpango wetu. Pia Mheshimiwa Waziri nikuombe tuendelee kutumia wataalam wetu mbalimbali hata walio nje ya Wizara ili waweze nao pia kutoa mawazo ambayo yatasaidia katika kukamilisha Mpango huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yako maeneo ambayo ningependa nijielekeze kama ambavyo malengo ya Mpango wetu yanavyozungumza. Kuna eneo la viwanda na Serikali ya Awamu ya Tano imejielekeza katika kuimarisha viwanda. Kwa sisi ambao tumetoka Mikoa ya Kusini kwa maana ya Lindi na Mtwara, tumekuwa ni wazalishaji wakubwa wa mazao ya biashara; tuna korosho, tuna ufuta na sasa hivi tuna mbaazi. Hatuwezi kujadili kujenga uchumi mkubwa wa nchi yetu kama hatuwezi kujadili namna ya kuwaimarisha na kuwaendeleza wananchi katika ngazi ya chini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo Wilaya ya Nachingwea inavyo viwanda vikubwa viwili ambavyo vimebinafsishwa. Tuna Kiwanda cha Korosho pale Nachingwea na tuna kiwanda cha kukamua mafuta, vyote wamepewa wawekezaji na viwanda hivi vimeshindwa kuendelezwa. Naomba Mheshimiwa Waziri, tunamwomba Rais wetu katika ari hii aliyoanza nayo, hivi viwanda nafikiri kuna kila sababu ya kwenda kuviangalia na tuweze kuvirudisha ili viweze kwanza kutoa ajira kwa wananchi wanaozunguka maeneo yale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pili, tuweze kuimarisha upatikanaji wa huduma ili tuweze kuandaa mazao yetu wenyewe katika maeneo haya ya kuanzia ngazi za chini. kwa hiyo Mheshimiwa Waziri tunapojadili viwanda viko viwanda ambavyo tayari hatuhitaji kufanya kazi kubwa ili tuweze kuviendeleza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo ningependa kulichangia, ni suala zima la miundombinu, Wilaya ya Nachingwea, Mkoa wa Lindi, Mkoa wa Mtwara kwa kutoa hizi malighafi ambazo nimezizungumza ambazo tunahitaji kujenga viwanda bado tumekuwa na changamoto kubwa sana ya mawasiliano na hasa katika eneo la barabara. Leo tunajadili Mkoa kama wa

Lindi bado hatujafikia hatua ya kuweza kuunganisha kupata mawasiliano ya uhakika. Bado tuna tatizo la barabara sasa hatuwezi kufikiria kufanya mambo makubwa wakati bado wananchi wetu wanaendelea kupata shida ya usafiri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunazo barabara ambazo toka nimepata akili mpaka leo bado zinazungumzwa na bado hazijafanyiwa kazi. Tuna barabara ya Nanganga - Nachingwea, tuna barabara ya Masasi – Nachingwea, bado tunahitaji barabara hizi zijengwe kwa kiwango cha lami. Pia tunahitaji tujengewe barabara ya kutoka Nachingwea kwenda Liwale na haya ndiyo maeneo ambayo yanazalisha kwa sehemu kubwa mazao ya biashara ambayo nimeyataja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunahitaji pia barabara ya kutoka Nachingwea - Ruangwa na barabara zile zinazounganisha Mkoa wa Lindi pamoja na Mkoa wa Mtwara na Mkoa wa Ruvuma. Haya yote ni maeneo ya kiuchumi ambayo kwenye Mpango huu lazima tujielekeze kwenye bajeti yetu tuone maeneo haya yanapata huduma muhimu ili tuweze kufikia malengo ambayo tumejiwekea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo ningependa pia kuchangia, ambalo pia nimepitia katika huu Mpango ni eneo la nishati na madini. Tunayo changamoto, naomba niungane na wenzangu kumpongeza Waziri ambaye anashughulika na eneo hili Profesa Muhongo, iko kazi kubwa naomba nikiri kwamba imefanyika na inaendelea kufanyika, lakini bado tunazo changamoto ambazo tungependa kushauri Serikali yetu iongeze jitihada. Leo maeneo mengi ya vijiji vyetu yanapata umeme, lakini tungependa *speed* iongezwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimwombe sana Mheshimiwa Muhongo, wananchi wa Mikoa ya Lindi na Mtwara ndiyo sasa hivi wanatoa gesi ambayo tunaitumia Tanzania nzima. Ni vizuri sasa mipango hii ambayo tunakwenda kuipanga, tuanze kunufaika watu wa maeneo haya ili wananchi wetu waweze kujikwamua na kupata uchumi ambao tunaukusudia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo ningependa kulisemea ni katika upande wa madini. Mkoa wa Lindi na Mtwara bado ziko fursa nyingine ambazo ningependa kuishauri Serikali ijielekeze kufanya utafiti. Sasa hivi Wilaya kwa mfano ya Nachingwea, Mkoa wa Lindi sehemu kubwa ina madini. Madini ambayo bado hayajatumika, madini ambayo bado Serikali haijatambua kwamba yanaweza yakakuza uchumi wa Taifa letu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunayo madini maeneo ya Nditi, Kilimarondo na Marambo, haya ni maeneo ambayo nimwombe Mheshimiwa Waziri kwa heshima na taadhima, aelekeza wataalam wake waje tutawapa ushirikiano ili

waweze kufanya utafiti wa kutosha tuweze kupata madini mengi zaidi ambayo yatalisaidia Taifa letu na pia yatasaidia wananchi wanaozunguka maeneo haya, kwa maana ya kuwapatia ajira na kukuza kipato cha Mtanzania wa kawaida.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo ningependa kuchangia ni eneo la elimu. Nimepitia vizuri huu Mpango, naomba niwapongeze kwa kazi kubwa ambayo imefanyika. Naomba nimpongeze kwa upekee kabisa Rais wetu mpendwa aliyepita Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete. Iko kazi kubwa ameifanya ambayo Serikali ya Awamu ya Tano inatakiwa kuiendeleza. Leo hii nimezunguka ndani ya Jimbo langu Kata zote 32, changamoto kubwa ambayo tunakutana nayo ni ukosefu na upungufu wa walimu wa masomo ya sayansi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuliona hili Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete alianzisha kwa makusudi jitihada za ujenzi wa maabara. Maabara hizi sasa hivi zimesimama, hazina msukumo; nilifikiri lengo lake lilikuwa ni zuri. Sasa kupitia Mpango huu naomba kwenye bajeti tunayokwenda kuipitisha, maabara hizi sasa tuzitoe mikononi mwa wananchi kwa sababu wamechangia nguvu zao kwa sehemu kubwa, badala yake Serikali ichukue kwa maana iliahidi itatoa vifaa, itamalizia majengo haya ambayo tayari tumeshayajenga ili tuweze kuzungusha tupate Walimu ambao watakwenda kufundisha kwenye shule zetu na tutapata wasomi wazuri wa masomo ya sayansi ambayo watasaidia katika kada nyingi ambazo tumekuwa na tatizo. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri wa Fedha hili niliona ni pendekezo ambalo nalo pia ningependa kulizungumza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ni eneo la afya. Bado kwenye Mpango hatujaeleza ni namna gani Serikali imejipanga kusaidia kuona namna gani tunajenga vyuo vingi zaidi ili tupate wataalam. Leo hii hospitali zetu, zahanati zetu zina matatizo makubwa ya wataalam. Hii tutaipatia majibu kwa kutengeneza mkakati wa kusomesha wasomi wengi zaidi ambao watakwenda kuisaidia nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo ningependa kulizungumzia, ni eneo hili la uchumi kwa maana ya Mawaziri wetu ambao wamechaguliwa na Mheshimiwa Rais wetu, msaidieni Rais wetu, Rais wetu ameanza vizuri anafanya kazi nzuri. Naomba niwasihi Mawaziri wetu fanyeni kazi, sisi tuko nyuma yenu, tunaahidi kuwapa ushirikiano, lengo letu ni kuwakwamua Watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nihitimishe katika eneo la kilimo, naomba nitoe pongezi pia kwa Serikali kwa kazi kubwa inayofanya. Ipo changamoto ambayo nimeiona, ambayo ningependa kuishauri Serikali yangu. Kuna eneo la umwagiliaji, utengenezaji wa miundombinu, pesa nyingi inatengwa kwenda huko, lakini miradi mingi inahujumiwa huko chini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba watu wa Kanda, kaka yangu Mwigulu yupo hapa ndani, namwomba afuatilie hili eneo. Pesa nyingi inapotea, miradi mingi ya umwagiliaji haifanyi kazi, nenda Nachingwea, upo mradi mkubwa pale Matekwe ambao ungeweza kunufaisha Watanzania, pesa yote imepotea, hakuna mradi uliokamilika. Nimewahi kuwa Mkuu wa Wilaya ya Kilombero, miradi mingi ya umwagiliaji ni hewa, pesa ukienda inasimamiwa na watu wa Kanda. Naomba Mheshimiwa Waziri fuatilia hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ni eneo la pembejeo, nimekuwa Mwenyekiti wa Kamati ya Pembejeo, pesa nyingi ya pembejeo Mheshimiwa Waziri inapotea katika eneo hili. Malengo ya Serikali ni mazuri, lakini pesa hii hakuna mtu wa kumwamini sasa hivi. Naomba Serikali kupitia Wizara Fedha, kupitia Wizara ya Kilimo ifuatilie kwa karibu eneo hili. Tulete mapendekezo mazuri yatakayosaidia ili wananchi wetu kweli wanufaike kwa kupata pembejeo kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na muda, naomba nishukuru, lakini pia naomba niunge mkono hoja juu ya Mapendekezo ya Mpango huu ambao lengo lake ni kuwasaidia Watanzania. Ahsante sana. (*Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Japhet Hasunga na Mheshimiwa Richard Philip Mbogo ajiandae!

MHE. JAPHET N. HASUNGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kwanza nichukue nafasi hii kuwashukuru wananchi wa Jimbo langu la Vwawa kwa kuniamini na kunichagua kuwa mwakilishi wao katika Bunge hili la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Nawashukuru sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia nichukue nafasi hii kumpongeza Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuchaguliwa na wananchi wa nchi hii na pia Baraza la Mawaziri na viongozi wengine wote ambao wamepewa dhamana ya kuiongoza nchi hii, nawapongeza sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho naomba niupongeze Uongozi wa Bunge, nikitambua kabisa kwamba kazi kubwa tuliyonayo ya Bunge hili ni kuisimamia na kuishauri Serikali. Kama kazi yetu ni kuisimamia Serikali na kuishauri, maana yake kama mambo yatakuwa hayaendi vizuri, basi Bunge hili haliwezi kukwepa wajibu kwamba hatujafanya kazi yetu vizuri ya kuisimamia na kuishauri Serikali. Kwa hiyo, napenda nichukue nafasi hii kuwashukuruni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naamini kabisa kwamba sasa tumepata viongozi wazuri wanaoweza kuikokota na kuisukuma nchi yetu ikafika kuwa nchi ya kipato cha kati. Kwa muda mrefu tulikuwa tunatafuta viongozi, tulikuwa

tunatafuta Rais ambaye ana maono ya mbali, sasa Mungu ametupa uwezo, tumebahatika tumepata Rais mwenye maono ya mbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nchi yetu ni tajiri sana kwa kuwa na ardhi nzuri yenye rutuba, ambayo imejaa karibu kila kona. Tuna madini ya kila namna, tuna misitu, tuna mlima mrefu kuliko milima yote katika Afrika na wa pili duniani kwa urefu, tuna mbuga nyingi za wanyama, mito, maziwa, bahari na zaidi ya hapo tuna watu zaidi ya milioni 53. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii ni *competitive advantage* ambayo tunayo. Kwa maana hiyo, tuna vitu vingi vinavyoweza kuiwezesha nchi yetu kuendelea na kufika kuwa nchi ya kipato cha kati. Sasa tatizo kwa muda mrefu limekuwa ni nini? Tatizo kubwa ni tatizo la uongozi na hili ndio limekuwa likitusumbua sana. Sasa wakati huu tumepata viongozi, nadhani tutaweza kwenda vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue nafasi hii kumpongeza Waziri wa Fedha kwa kuleta Mpango huu na kueleza dira na kuonekana mambo ambayo tunaweza kuyafanya. Mpango huu umezingatia dira ya Taifa na pia umezingatia Hotuba ya Rais wa Jamhuri wa Muungano wa Tanzania. Napenda kumpongeza Mheshimiwa Waziri wa Fedha kwa kufanya hivyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, naomba nichangie katika eneo la kilimo. Katika Mpango huu kilimo bado hakijapewa nafasi nzuri sana na hakijapewa mkazo kama ambavyo kingekuwa kimepewa. Sisi kule Wanavwawa ni wakulima, wananchi wa Vwawa wanalima sana, tunalima kahawa kwa wingi, mahindi, tunalima mazao mengi na tunaamini kabisa kama Serikali itatuwekea misingi mizuri, ikatupatia pembejeo kwa wakati, tuna uwezo wa kuzalisha chakula kwa kingi ambacho kinaweza kikatumika sehemu nyingi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nitoe wazo kwamba tusiseme mazao ya biashara, sasa kila zao ni zao la biashara, hata mahindi ni zao la biashara, hata maharage ni zao la biashara. Kwa hiyo, mazao yote yanayoweza kulimwa yapewe uzito unaostahili ili tuweze kuzalisha chakula kingi, tuweze kuzalisha kwa ajili ya kuuza sehemu zinginezo. Kwa hiyo, kilimo ni muhimu sana tukakipa uzito unaostahili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sehemu ya pili, ambayo ningependa nichangie, tumezungumzia viwanda, kwamba Serikali ya Awamu ya Tano itakuwa ni Serikali ya viwanda. Hata hivyo, viwanda ambavyo tumesema, nimesoma kwenye huu Mpango hatujaainisha, tunataka viwanda vingapi na viwe wapi? Hilo hatujalisema, lakini pia tulikuwa na viwanda vingi sana ambavyo vilijengwa katika nchi hii, nini kilitokea viwanda hivyo vyote vikafa? Tulikuwa na mikakati mingi ambayo tuliweka juu ya viwanda, tumejifunza nini katika mipango yote tuliyokuwa nayo katika kujenga viwanda vilivyopita? Sasa haya yanatakiwa

yawe ni msingi mzuri wa kutuwezesha kuweka mikakati mizuri ya kuweza kujenga viwanda tunavyovihitaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatu, ili tuweze kwenda sambamba kufika kwenye hiyo nchi ya viwanda, tunahitaji viwezesha, vitu vitakavyotuwezesha kufika huko, tunahitaji umeme, barabara na vitu vingine vingi. Sasa naomba nichangie kwenye suala la umeme; umeme wa *REA* umesambazwa nchi nzima katika vijiji vingi sana. Katika Jimbo langu kule watu wengi wamepata, lakini vijiji vingi bado havina umeme. Kuna Vijiji kama Nanyara, Nswiga, Irabii umeme unapita juu kwa miaka mingi, unawaruka wananchi unakwenda wapi, wananchi wale wanahitaji wapate ule umeme.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nasema kwamba umeme ni muhimu sana na Mheshimiwa Waziri wa Nishati ameona kule kuna joto ardhi, kule kuna chanzo kizuri sana cha kuweza kuzalisha umeme. Naomba mkazo uwepo katika kuanzisha na kutumia nishati hii inayotokana na joto ardhi ambayo inaweza ikatusaidia sana kutukwamua katika suala hili la umeme ambalo ni muhimu sana katika kuipeleka nchi kuwa nchi ya kipato cha kati.

Suala lingine ambalo ningependa kuchangia, ili tuweze kuwa nchi ya kipato cha kati, tunahitaji wataalam wetu, tunahitaji watu wawe na ujuzi wa kuweza kufanya kazi na kuweza kutekeleza majukumu yetu. Sasa hivi vyuo vyetu tulivyonavyo na mfumo wa elimu tulionao, hauwaandai vijana kuweza kupata ujuzi unaohitajika sokoni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo basi, tunayo kazi kubwa ambayo napenda nishauri, Wizara ya Elimu tutafakari kwa undani mitaala tuliyonayo inatuandaa, inawaandaa vijana wetu kwenda kuwa nchi ya kipato cha kati? Sasa hivi mkazo utatiliwa kwenye Vyuo vya Elimu ya Juu. Naomba nishauri, lazima tuwe na vyuo vingi vinavyotoa elimu ya kati *tertiary institutions* ambazo zitatoa wataalam watakaoweza kushiriki kufanya kazi katika viwanda tunavyovihitaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo kwenye upande wa elimu, ningependa mitaala ile wakati inaandaliwa, iandaliwe vizuri, iwe ni *demand driven rather than supply driven,* halafu wapatiwe sehemu za kwenda kufanya *field* ili waweze kuiva na kukomaa hilo litatusaidia sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa haraka haraka naomba nishauri mambo mengine yafuatayo:-

Kwanza, ili tuweze kufika na kutekeleza mpango huu ambao ni mzuri, nashauri, lazima tuweke nguvu sana katika ukusanyaji wa mapato, bila kukusanya mapato huu Mpango utakuwa hautekelezeki. Sasa hivi lazima

tuweke mkakati wa kutosha wa kuhakikisha kwamba nchi inajitegemea kimapato kuliko kutegemea wafadhili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini la pili, tubadilike kifikra ili watu watambue kwamba wajibu wa maendeleo ya nchi hii ni sisi wenyewe ndiyo tutakaoleta maendeleo, ni wananchi wa nchi hii ndiyo watakaoleta maendeleo na si mtu mwingine.

La tatu, naomba kushauri, tumekuwa tukiimba kila wakati kwamba huko vijijini wananchi wanahitaji huduma za fedha, bila kupeleka huduma za fedha, bila kuanzisha hizi *micro-institutions* za kuweza kuwa-*support* wakulima, ku-*support* watu mbalimbali huko vijijini, ku-*support* vikundi mbalimbali, hatuwezi kuleta maendeleo ya kweli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nashauri tuimarishe huduma za fedha mpaka vijijini ili wananchi wetu waweze kupata mikopo mbalimbali na kugharamia vitu mbalimbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu ambacho napenda pia nimpongeze Mheshimiwa Waziri wa Fedha ni vipaumbele, tunahitaji tuwe na vipaumbele vichache, ambavyo vitagharamiwa na Serikali. Viwanda naamini vitagharamiwa vitakuwa vinaendeshwa na watu binafsi siyo Serikali tena. Sitegemei kuona Serikali inaweka mkono mkubwa wa kuendesha viwanda wakati uwezo wetu ni mdogo, labda viwanda vile ambavyo ni *strategic,* lakini viwanda vitaendeshwa na *private sector*. Katika maeneo ya elimu, kilimo, uvuvi na ufugaji, afya na maji, miundombinu, barabara, viwanja vya ndege, umeme; hivyo Serikali lazima iwekeze vizuri sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho, naomba nishauri tumezungumzia sana kwamba tunahitaji viongozi ili waweze kuisukuma nchi hii. Hata hivyo, katika nchi hii hatuna utaratibu wa kuandaa viongozi, wala wa kuwafundisha, wala kuwaelekeza namna ya kutekeleza majukumu yao.

Sasa umefika wakati tuwe na mfumo mzuri wa kutambua viongozi wazuri na kuwaendeleza na kutambua vipaji vyao ili wakabidhiwe kufuatana na uwezo walionao. Hilo litatusaidia kuwa na viongozi wanaoweza kujenga, wazalendo wenye uwezo wa kuleta maendeleo ya kweli katika nchi hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja na nashukuru sana na pia naomba Serikali izingatie mawazo yetu. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Tutamsikia Mheshimiwa Richard Philip Mbogo atafuatiwa na Mheshimiwa Riziki Said Lulida.

MHE. RICHARD P. MBOGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kwanza niipongeze Serikali kwa kuleta haya Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2016/2017. Wamejitahidi sana kuweza kuoanisha na nimpongeze Waziri wa Fedha na Mipango na timu yake kwa kiujumla.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika huu Mpango naomba nichangie maeneo machache kwa sababu ya muda. Jambo la kwanza ambalo ningependa nishauri, ili tuweze kuwa na maendeleo katika huu mwaka mmoja, tuendelee kupunguza urasimu uliopo katika maeneo mbalimbali, ambayo ndiyo yanaongeza kipato cha Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kazi ambayo imeshaanza kufanyika bandarini, *TRA* na kwenye *border* zetu kama Tunduma, Kyela, Namanga kote huko tuendelee kufanyia kazi. Pia Mamlaka husika kama ya mazingira na yenyewe pia iendelee kuangalia muda ambao wana-*process* vibali mpaka mtu anapata kuweza kufanya shughuli ambayo ameiomba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niingie eneo lingine ambalo ni suala zima la uchumi. Ili uchumi uweze kukua kuna vigezo mbalimbali, lakini kuna michango ambayo inachangia kukua kwa uchumi na vipato vyetu. Tumeangalia kipato kimekuwa mpaka kimefikia shilingi 1,700,000/=, ni hatua nzuri ya kuonesha kwamba uchumi umekuwa, lakini kuna sekta hambazo hazikufanya vizuri katika kipindi kilichopita na hasa upande wa kilimo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumeweza kufikia 3.4%, na lengo lilikuwa ni 6% na upande wa kilimo ndio eneo ambalo limeajiri zaidi ya watu 70%. Sasa tunaomba kwenye huu Mpango wa mwaka mmoja 2016/2017 na katika bajeti, Serikali iangalie matatizo yaliyojiri, tukafikia 3.4%, badala ya 6% na iweze kurekebisha na hasa ni katika fursa mbalimbali na pembejeo ambazo wakulima hawapati ipasavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine katika Mpango huu tumezungumzia kuboresha fursa upande wa viwanda, lakini hatujagusa upande wa viwanda vidogo vidogo. Sehemu kubwa ambayo naiona bado elimu ya ujasiriamali kwa watu wetu haijafika ipasavyo na wafanyakazi wa Halmashauri hasa Maafisa Biashara, wanatakiwa waifanye kazi hiyo ili watu wetu wajue na wapate hizo fursa za kufungua biashara ndogo ndogo na hizi ziendane kutokana na maeneo husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine, katika kuongeza mapato, ni Taasisi za Serikali, zamani tuliona Jeshi la Magereza likiwa ni mojawapo likijishughulisha na uzalishaji, mazao ya biashara na mazao ya chakula. Hata hivyo, sehemu nyingi sana sasa hivi za Magereza hayazalishi, sasa tatizo liko

wapi? Liangaliwe na wenyewe waingie katika kuchangia kwenye pato, tunawagharamia sana Magereza lakini uingizaji ni mdogo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine la mapato na kukuza uchumi na swali leo limeulizwa na Mheshimiwa Risala ni utalii, mbuga ya Katavi, Ruaha, Udzungwa, Mikumi ni sehemu ambazo haziangaliwi na kupewa kipaumbele. Matatizo ambayo yameoneshwa tunaomba Serikali kupitia Wizara zake, Wizara ya Ujenzi, Mawasiliano na Uchukuzi na Wizara ya Maliasili na Utalii kwa pamoja ziangalie kwenye bajeti hii ya mwaka 2016/2017, kuboresha miundombinu ambayo inakwenda kwenye hizi mbuga ili tuweze kuongeza kipato, pamoja na kuzitangaza. Kwa hiyo, tunaingia gharama lakini Serikali itaingiza fedha kwa kupitia watalii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna hoja nyingine napenda niizungumzie tena, ni kuhusu mashirika ya umma. Tumekuwa na mashirika ya umma ambayo yanaendelea kuitia hasara Serikali, hayajiendeshi kibiashara. Namuunga mkono Mbunge wa Kigoma Mjini, Mheshimiwa Zitto, suala la *Air Tanzania* liangaliwe, *retrenchment* ifanyike, watu waingie kwenye mikataba ya ajira mipya, wapunguzwe wafanyakazi na tuweze kwenda kibiashara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na yote tunayozungumza hapa, lazima turejee kwenye Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi, tuone kitu gani ambacho kimeandikwa na tuangalie utekelezaji. Katika ilani ya Chama cha Mapinduzi tumeahidi kutengeneza reli katika kiwango cha Kimataifa, *standard gauge*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango, katika haya mapendekezo gharama za upembuzi yakinifu, reli mpya kuanzia Mpanda kwenda Kalema na kukarabati kuanzia Kaliua mpaka Mpanda, iingie na iwemo na reli ya kuanzia Uvinza kwenda Burundi na yenyewe iingie iwemo katika upembuzi yakinifu kwa mwaka huu 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa nini iwe hivyo? Kwa sababu tayari nchi ya Burundi ina uhitaji wa haraka na wenzetu wa Kongo na wenyewe kwa habari ambazo sina hakika wameshaanza kutengeneza reli ya kuja Ziwa Tanganyika ili mizigo ipitie Kalema. Sasa sisi kwa upande watu tuanze kazi haraka iwezekanavyo na tunamwomba Mheshimiwa Waziri iingie katika bajeti hii, huu upembuzi yakinifu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile katika ripoti ya miaka mitano iliyopita ya maendeleo, tulisema tutajenga reli kilometa 2,707. Mwaka huu wa mwisho tulisema tutajenga kilometa 197, lakini tumeweza kujenga kilometa 150. Tuangalie ni wapi tulikwama, tatizo ni fedha au tatizo ni utawala? Tunaomba reli yetu ya kati iwekewe kipaumbele, iweze kutengenezwa katika kiwango cha

Kimataifa na ili tuweze kuingiza mapato kutokana na mizigo ya ndani pamoja na mizigo ya nchi jirani. Hilo nalo liingie katika huu mwaka 2016/2017 na lionyeshwe kwa kutajwa kilometa zitakazotengenezwa na maeneo wapi mpaka wapi na isiwe tu nadharia inayotaja idadi bila kujua na maeneo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia nichangie kwenye suala zima la elimu. Tumeelezwa kwamba kutokana na mafunzo ya kiujumla kusomesha watu, lakini kuna Kanda nyingine hakuna Vyuo Vikuu. Tanzania ukanda wa Mikoa ya Kigoma, Katavi, Rukwa ukanda ule pia hakuna Vyuo Vikuu. Sasa katika kugawa rasilimali kijografia na yenyewe tuangalie tuweze kupata Chuo Kikuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba vilevile niongezee katika suala zima la miundombinu. Tumeeleza fursa Tanzania ni nyingi na lazima kuwe na viwezeshi, kiwezeshi kimojawapo pia ni kuboresha miundombinu ili wawekezaji waweze kufika. Hata hivyo, katika sehemu nyingi barabara hatuna na hasa Mkoa wa Katavi. Tuna fursa nyingi, tuna madini, gesi, mafuta, lakini barabara hakuna. Barabara ya kuunganisha kutoka Uvinza kuja Mpanda tunaomba ianze na iingie kwenye bajeti hii na pia tuweze kupewa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa nafasi hii na naunga mkono na naomba yote niliyopendekeza yafanyiwe kazi. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana. Mheshimiwa Riziki Said Lulida atafuatiwa na Mheshimiwa Magdalena Sakaya.

MHE. RIZIKI S. LULIDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema aliyenijalia kunipatia afya njema inayoniwezesha kuchangia katika hoja iliyokuwepo mezani. Napenda kukishukuru Chama cha Wananchi *(CUF)* kwa kuniona kuwa nina uwezo wa kulitumikia Taifa hili na kunipa nafasi ya Ubunge wa Viti Maalum na sasa hivi nipo katika Kambi ya Upinzani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nipende kumshukuru Mheshimiwa Maalim Seif Shariff Hamad kwa juhudi zake anazozifanya, Mwenyezi Mungu atamjalia na atampa haki yake iliyokuwepo mezani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nimshukuru sana Mwenyezi Mungu kwa kunijalia kunipa afya njema na leo nitajaribu kuchangia katika hoja iliyokuwa mezani hasa katika upande wa uwekezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tanzania tuliingia katika uwekezaji kwa nguvu zote tukitegemea uwekezaji utatupa faraja kubwa na kuinua kipato cha nchi yetu. Tunazungumzia kipato cha 7.3%, lakini hiki ni kipato cha watu waliokuwa

na uwezo wa hali ya juu. Ukienda kuangalia uhalisia huko vijijini watu ni maskini wa kupita kiasi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunazungumzia Tanzania tutaweza kukusanya mapato ya trilioni 14, hii ni pesa ndogo sana. Hizi pesa kuna wafanyabiashara sasa hivi wanazo, wameingia katika soko la dunia na kuonekana wao ni matajiri wakubwa, wana uwezo wa kuwa na trilioni 26, Serikali tukiwa na trilioni 14 kwa maana moja tumezongwa, tumekamatwa na wafanyabiashara wao ndio wataitawala nchi, hii Serikali itakuwa haina uwezo wa kuweza kujitambua. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naingia katika uwekezaji, tumeingia katika uwekezaji lakini tulisema tulikuwa na malengo, *goals*, *strategic*, *commitment*, *transparent*, *implementation*, *monitoring and evaluation, corruption*, tumekwama wapi? Tafiti zote hizi zilifanywa na tukasema sasa hivi Tanzania uchumi wetu utakuwa mkubwa mpaka nchi nyingine kama Rwanda uchumi wao unakuwa kwa kasi sisi tupo nyuma pamoja na kuwa na *resources* zote ambazo tunazo. Tunataka tuseme kwamba tumekwama kwanza hatupo katika usimamizi uliokuwa bora.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *corruption* imesimama kwa hali ya juu, baadhi ya viongozi wanaosaini mikataba wanaangalia matumbo yao, siyo kuangalia nchi inafanya nini. Usimamizi na ufuatiliaji wa miradi, Sekta ya Uwekezaji imeingia katika kila sekta kwa mfano, ukienda katika madini kuna uwekezaji bado hatujafanya vizuri; ukienda katika kilimo kuna uwekezaji, bado hatujafanya vizuri; ukienda katika viwanda na biashara kuna uwekezaji, bado hatujafanya vizuri; tumekwama wapi? Tusilizungumzie pato la asilimia 7, hakuna kitu hapo ni uchumi mdogo sana kwa Mtanzania na Watanzania tunakua, tunahitaji maendeleo, watoto wapate elimu na sisi wenyewe tuwe na maisha bora, lakini maisha bora kama hatujaweza kuangalia usimamizi huu tuliokuwa nao, tutakuwa maskini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naanza na suala la utalii, utalii unaingiza kipato cha nje *(in forex),* lakini leo utalii unaingiza asilimia 22.7, mianya ni mikubwa katika uwekezaji. Wawekezaji ambao wapo ndani ya utalii, ndani ya mbuga zetu hawataki kuchangia hata *concession fee*. Tunajiuliza usimamizi uko wapi? Kama wale watu wanapata nafasi yote, *TANAPA* inajenga barabara, Ngorongoro inajenga barabara na mazingira yote ya kuwapelekea maendeleo wale watu, lakini hakuna pesa wanazotoa. Matokeo yake tumekwama katika usimamizi, tungepata mapato makubwa kama tungekuwa tunasimamia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna *Selous* ambayo ni mbuga kubwa ya kwanza duniani, lakini haina kipato. Wawekezaji kule ni ujangili kwa kwenda mbele na hata hao watu wanaokamatwa, leo tunaona watu wanakamatwa

na meno ya tembo 30,000, lakini hatujapata taarifa yoyote humu ndani ya Bunge. Mtu anakamatwa na pembe 30,000 ina maana ameua tembo 15,000 amefanywa nini, usimamizi upo wapi, mapato ya Taifa yapo wapi, tunaiacha nchi inaangamia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, bila kuwa na wanyamapori na misitu hakuna mapato yatakayopatikana ndani ya utalii. Utalii watu wanakuja kuangalia mazingira yetu tuliyokuwa nayo, iwe wanyama, na misitu yetu. Leo misitu inakatwa kama hatumo humu ndani, kuna Mtendaji wa Kijiji, kuna *DC,* kuna Mkuu wa Mkoa na watendaji wengine wanafanya nini kuhakikisha misitu inaimarishwa? Tembo atajificha wapi, faru atajificha wapi na simba atajificha wapi misitu yote inaangamia, mkaa kwa kwenda mbele, njia za panya zinaachwa, lakini viongozi wanahusika. Tunataka Serikali itupe tamko je, hali hii ya kuhakikisha utalii unakufa itaisha lini? Tunaona katika *TV* sasa hivi mpaka kobe, kasa wanatoka wanakwenda nje, sura pana wamekuja kuleta fujo ndani ya nchi hii, lakini tunawafanya nini sura pana? Hakuna.

Mheshimiwa Mwenyekiti, uwekezaji katika viwanda, wamechukua viwanda vyote wawekezaji vikiwemo Viwanda vya Korosho, Viwanda vya Mafuta, Viwanda vya Ngozi, lakini sijasikia viwanda vile kwa miaka 20 vikifanya kazi na Serikali ipo humu ndani, Mawaziri wapo humu ndani, watendaji wapo wanasimamia nini. Nenda Nachingwea kile kiwanda, ni ghala la kuweka mbao na majangili kuweka mapembe ndani ya vile viwanda, nani anafuatilia hivyo vitu? Nenda viwanda vya Mtama vya Korosho havifanyi kazi, Mtwara havifanyi kazi, Mbagala havifanyi kazi, halafu tunasema tunataka tupate uchumi endelevu, tutaupataje huo uchumi kama hakuna usimamizi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuwe makini katika kusimamia, tufuatilie, tuachane na *corruption. Corruption* imekuwa ni donda ndugu ndani ya nchi hii. Hatujitambui, tumeachia uchumi tunaosema tuna uchumi, lakini uchumi huu ni kwa wageni, siyo Mtanzania halisia, nenda vijijini hakuna uchumi huo tunaozungumza hapa. Tusidanganye watu, tujipange katika uchumi ambao utamgusa mwananchi kijijini, siyo uchumi unawagusa watu waliopo Dar es Salaam na maghorofa. Maghorofa yale siyo ya Watanzania yale maghorofa ni ya wawekezaji ambao wanakwepa ushuru, wanakwepa kulipa kodi halafu tunajumuisha kuonekana Tanzania kuna uchumi wakati hakuna uchumi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuja kuzungumzia suala la ajira na uwekezaji. Kwa vile hatusimamii humu ndani tumewahi kuuliza kwa Waziri, leo tunaona Wachina wanauza karanga Kariakoo, katika majumba ma-*godown* Wahindi wamejaa mle, wanatoka India kuja kufanya kazi za vibarua, je, Mtanzania atapata wapi ajira? Hakuna ajira kwa Watanzania, Watanzania hawana ajira, ina maana uchumi wa Tanzania unahamishwa kupelekwa kwa wageni. Tumejipanga kwa hilo, tunajiuliza maswali kama hayo kwa kujua, je, kama sisi

Watanzania wazalendo tunajiangalia vipi. Tumeuhamisha uchumi tunaupeleka kwa wageni, lakini tumekaa hapa tunasema tunapanga mipango mipango, kila baada ya miaka mitano mipango, tunarudi nyuma katika enzi ya ujima.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuja katika upande wa kilimo. Kilimo ni uti wa mgongo, lakini jiulize kila mwaka Tanzania kuna njaa. Hivi kweli kilimo kwanza kimemsaidia Mtanzania? Hakijamsaidia Mtanzania. Leo unampelekea Mtanzania kilo tano za mahindi, ana watoto, wajukuu, familia kubwa je, kilo tano alizopelekewa zitamsaidia nini Mtanzania yule?

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumefika mahali unajiuliza, mvua kama hivi sasa hivi ya kutosha ipo Serikali imetoa juhudi gani kuwapelekea wananchi pembejeo, Serikali imetumia juhudi gani kuwapelekea wananchi mbegu iwe za mahindi, ufuta au karanga, hakuna, lakini utasikia mwakani tunaomba msaada wa chakula. Hii inatokana na sababu kwamba, hamjazisimamia sekta ya kilimo, mnawafanya wananchi wanahangaika na hata pale anapoweza kulima, akapata mazao yake, hakuna soko kwa mkulima.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakulima ni kundi ambalo wamekuwa watu wa kutangatanga wakitafuta soko; inapofika wakati wa mazao, wanakuja wababaishaji kuja kuchukua mazao yao kwa bei ya kutupa. Mazao yale wanayapeleka nchi za kigeni kuwa kama *raw material,* nchi haifaidiki hata na mazao yetu. Tanzania hata mchele tunapeleka nje, tunaletewa michele mibovu, Tanzania tunatoa mbegu za alizeti, lakini tunaletewa mafuta mabovu kutoka Ulaya kwa nini. Ndiyo maana sasa hivi Tanzania tuna kasi kubwa ya kansa, tunakula mafuta mabovu, lakini je, viwanda vyetu vinafanya nini, tulikuwa na viwanda vya kusindika mbegu na kupata mafuta Mwanza…

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Lulida muda wako umekwisha.

MHE. RIZIKI S. LULIDA: Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Magdalena Sakaya atafuatiwa na Mheshimiwa Julius Kalanga Laizer!

MHE. MAGDALENA H. SAKAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia kidogo kwenye Mpango uliopo mbele yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue fursa hii pia kuendelea kuwashukuru wananchi wa Jimbo la Kaliua kuendelea kuniamini kuwa mtumishi

wao na kunipa tena fursa ya kuweza kuwepo ndani ya chombo hiki cha uwakilishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitabu hiki nimekipenda sana kwa kuwa kina Mipango mizuri kweli kweli, tena sana. Nina imani kabisa kama itakwenda kutekelezwa vizuri nchi yetu itapiga hatua kubwa sana. Wasiwasi wangu ni wale wanaokwenda kutekeleza, juzi nilichangia kwa ufupi, tuna shida kubwa ya watendaji wa nchi yetu. Tumekuwa na *gap* kubwa, watu hawafanyi kazi kwa kuwajibika, hii Mipango yote haiendi kufanywa na *robbot,* inakwenda kutekelezwa na watu kwa kutumia *brain* zao, mikono yao na akili Mungu alizowapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesoma kwenye kitabu, kwenye mradi mmojawapo mkubwa ni kusomesha vijana wengi kwa mkupuo katika fani mbalimbali. Sijaona Mpango gani wa kwenda kubadili *mindset* za watendaji wa nchi hii na vijana wetu wakasome, wakielewa wanakwenda kusoma kwa ajili ya kwenda kufanya nini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna shida kubwa kama Serikali haitaangalia hili, Mipango yote hii iliyopo huku haina watekelezaji. Kwa hiyo, shida kubwa namna gani kwenye mipango yao ya kawaida ya Serikali lazima waliopo kazini, wanaoingia, waliopo mashuleni wakajengewe uwezo namna gani ya kujituma, namna gani ya kuwajibika, namna gani ya kujipima na kwenda kutekeleza miradi ya Kitaifa ambayo ipo kwenye mipango hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nianze suala kubwa tulilonalo ni suala la maji, tena niseme kwa uchungu mkubwa. Nchi yetu ina shida kubwa sana ya tatizo la maji na ni tatizo ambalo linawatesa watu, nina maumivu makubwa na zaidi kabisa kwa kina mama na watoto. Kina mama wengi wanakosa hata fursa za kuhudumia familia kwa sababu ya maji, lakini watoto wengi na hasa wa kike wanakwenda kufuata maji wanakosa hata muda wa vipindi kwenye madarasa wanachelewa shuleni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningependa miradi ya maji, nimesoma mingi huku, ninavyosikia Serikali inasema kwamba tutaendelea na utaratibu wa maji vijijini, ndiyo hadithi miaka yote. Nimekaa ndani ya Bunge hili miaka 10 tunaambiwa miradi ya maji, miradi ya *World Bank,* kwenye Wilaya yangu ya Kaliua, kati ya vijiji vyote vijiji vitatu tu vilipatikana na maji na yale maji hayakusambazwa popote, yameishia pale pale. Kwa hiyo, unavyosema kwamba tutaendelea na utaratibu wa kumalizia au kutekeleza Miradi ya Maji ya Vijiji 10 ya *World Bank almost 70%* ili-*fail*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba lazima tunapokwenda kuangalia miradi ya maji tuone kweli inafanikiwa. Nimeangalia kwenye Mpango

hapa, Mkoa wetu wa Tabora tulipata faraja baada ya kuambiwa kwamba kuna mpango wa kutoa maji Ziwa Victoria kuleta Wilaya zote za Mkoa wa Tabora, kuanzia Nzega kwenda Igunga kwenda Bukene mpaka Sikonge, Tabora Mjini mpaka Urambo, Kaliua haikuwepo. Nimeangalia hapa tena haipo kwenye Mpango wa mwaka huu, haipo kabisa, kwamba ule Mpango umeishia wapi? Ni miaka mitatu uchambuzi yakinifu unafanyika, miaka mitatu upembuzi unafanyika, miaka mitatu utafiti unafanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye hotuba ya Mheshimiwa Rais hapa alisema ule uchambuzi na upembuzi yakinifu utakuwa haupo tena kwenye Serikali hii, mbona huu upembuzi unaendelea miaka mingi. Naomba sana kwenye mpango wa mwaka huu mradi wa kutoa maji Ziwa Victoria kuleta Mkoa wa Tabora na Wilaya zake utimie.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye Wilaya yangu ya Kaliua Mpango wa Victoria haupo na mpango uliokuwepo kwenye Wilaya ya Urambo kuanzia mwaka 2013 ni kutoa maji kutoka Ziwa Ugala. Ni jambo la kusikitisha juzi nimesikia Mheshimiwa Waziri anasema hapa, mchakato bado unaendelea 2014 zilitengwa milioni 450 kufanya uchambuzi yakinifu na upembuzi, leo ni mwaka wa tatu bado uchambuzi unaendelea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini bado Serikali ikaja na mpango wa kwenda kutoa maji Malagarasi, bado tunaambiwa uchambuzi yakinifu unaendelea. Naiomba Serikali, kwenye Mpango huu uwepo mradi wa maji katika Wilaya ya Kaliua wa kuondoa machungu na mateso kwa akinamama wa Kaliua. (*Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine ni kuendelea kushuka kwa shilingi ya Tanzania. Nilikuwa nazungumza, nitaendelea kuzungumza, ndiyo wajibu wangu kama mwakilishi. Tumekosa udhibiti wa shilingi yetu ya Tanzania kabisa kwa miaka yote na nimekuwa namlaumu hata Benno, Gavana Mkuu, ameshindwa kusimamia, kusimama kwa shilingi ya Tanzania. Ni Tanzania pekee, dola inatumika kununua vitu madukani, ni nchi gani utakayokwenda ukatumia *Tanzania shillings* kununua vitu madukani kwao. Tanzania tunatumia fedha ya nje kununua vitu, kutoa huduma kwenye maduka yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini ni Tanzania pekee kuna utitiri wa *bureau de change* kila kona unakuta viduka vya kubadilisha fedha. Leo ukienda Kariakoo watu wana dola mikononi, mikononi tena Wamachinga watu wadogo, wanashika dola wanauza nchi gani hii! Kuendelea kushuka kwa shilingi ya Tanzania kumeendelea kushusha uchumi wetu, hili hatulifahamu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda nchi nyingine kubadilisha fedha unaingia gharama kubwa unateseka kweli na wana *centers* Tanzania tunaongea hapa halifanyiwi kazi. Kwenye Mpango wa mwaka huu tunataka

tujue mpango wa kudhibiti matumizi ya dola ndani ya nchi yetu, mpango wa kudhibiti maduka holela ya fedha hapa nchini na mpango wa kuimarisha fedha yetu ya Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatusafirishi chochote Tanzania, sisi ndiyo tumekuwa masoko ya wenzetu, tunauza kila kitu, ni masoko tu, masuala mengine hayajaleta viwanda vikubwa vya ajabu. Hivi kweli, tunahitaji kiwanda cha aina gani kutengeneza pamba *stick,* tunaagiza kutoka nje. Tunahitaji kiwanda cha aina gani kutengeneza *toothpick* ya kuchokonolea meno, tunaagiza kutoka nje, tunahitaji kiwanda gani kule kuleta ndani ya nchi yetu vibiriti, vitu vingine ni vidogo vinatutia aibu, ni Taifa kubwa, lakini hebu aibu hii iondoke. Vile vitu ambavyo tuna uwezo navyo ndani ya nchi yetu tusiagize, tumezidi kuwa masoko ya wenzetu, tunatoa ajira kwa wenzetu, sisi tunaendelea kunyanyasika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimefurahi kusikia kwenye hotuba hapa, kwamba, kuna viwanda kuendana na jiografia ya nchi yetu. Tuna bahati kweli Watanzania, maeneo mengi *almost* karibu kila kanda ina vitu ambavyo Mungu ameweka. Mkoa wa Tabora tuna misitu, tunasafirisha mbao, kuna magogo, jambo la ajabu vijana wanadhurura, hawana ajira, lakini mbao zinapelekwa China zinakwenda kutengeneza *furniture* tunarudishiwa makapi, tunanunua. Tunaomba kwenye Mpango wa mwaka huu kuwepo kiwanda kikubwa Mkoa wa Tabora cha kutumia rasilimali ya mbao na magogo ya Tabora, badala ya kusafirisha yaende nje, vijana wapate ajira, lakini pia tuweze kuzalisha ndani ya nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ilisema hapa Bungeni, itahakikisha samani zote za ofisi zinanunuliwa ndani ya nchi. Huu ni mwaka wa nne, Serikali wameshindwa wanaagiza, leo ukienda ofisi zote za Serikali ni samani za Kichina, wakati tunao vijana, tunazo mbao, tunayo magogo, miti ya thamani, mininga, mikongo mnapeleka China, tunaletewa makapi, tunanunua vitu ambavyo ni *very low quality, this is shame!* Naomba sana Serikali kwenye Mpango ihakikishe sasa ile mipango ya miaka mitatu, minne iliyopita hakuna kutoa kitu nje, tuwezeshe vijana wetu, tuwezeshe Magereza, tuwezeshe Jeshi ili tununue vifaa ndani ya nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine ni suala la kilimo. Hili ni muhimu kwa hiyo, lazima tuligusie, lazima tuwe na kilimo cha uhakika, lakini pia lazima tuhakikishe kilimo chetu kinaendana na hali halisi. Leo kilimo chetu kimekuwa cha jembe la mkono kwa asilimia kubwa. Lakini pia utaratibu unaotumika kupata pembejeo sio mzuri, ni wizi unafanyika, Serikali kila mpango unaokuja nao hautekelezeki. Sasa tunaomba, tunapokwenda kwenye uchumi wa viwanda uende sambamba na uchumi na kilimo chenye tija. Umwagiliaji, pembejeo, *mechanization,* wawezeshaji wale watumishi wawe wa kutosha

lakini pia wawe na ujuzi wa kutosha kuweza kutoa elimu kwa ajili ya kilimo chetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho, ni suala la elimu. Nashukuru kwamba Mheshimiwa Rais ameamua kutoa elimu bure kwa Watanzania, ni jambo jema. Naomba suala la elimu bure liendane na miundombinu ya watoto, ukiwapa leo watoto elimu bure, wengi wanakaa chini, kwangu Kaliua kule watoto wanasomea chini ya mti. Mtoto anasomea chini ya gogo, kwanza hajui kama kuna elimu bure kwa sababu ananyeshewa na mvua, anapigwa na jua, lakini pia tuhakikishe watoto wetu wanakaa kwenye madawati yote.

Kwa hiyo, naomba kwenye Mpango huu, mwaka huu Serikali ihakikishe ndani ya mwaka mmoja, watoto wote wa Tanzania vijijini na mijini wanakaa madarasani, lakini pia wanakaa kwenye madawati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya hapo, angalau kila mtoto atajua kwamba Serikali yake inamjali, atathamini sana elimu ambayo anapewa, lakini pia itamjengea uwezo. Leo tumekuwa tunapata kwenye taarifa zetu kwamba mtoto anamaliza shule hajui kusoma wala kuandika. Kwa sisi ambao tunatoka vijijini hushangai, kama mtoto anakaa chini ya mti, mvua inamnyeshea miaka miwili, mitatu, hajui kusoma…

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Sakaya muda wako tayari.

MHE. MAGDALENA H. SAKAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Julius Kalanga Laizer, atafuatiwa na Mheshimiwa Emmanuel Papian, atafuatiwa na Mheshimiwa Jamal Kassim Ally, atamalizia Mheshimiwa Peter Serukamba!

MHE. JULIUS K. LAIZER: Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nitumie fursa hii kuwashukuru wananchi wa Jimbo la Monduli kwa kuniamini na kunituma kuwa mwakilishi wao katika jengo hili lakini pia nimshukuru Mungu kwa kuendelea kutupa afya njema hadi muda huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mpango ulioko mbele yetu kwa mtazamo wa kimaandishi ni mpango mzuri sana, kama ambavyo wamesema wengine, nchi yetu tunalo tatizo la kutekeleza Mipango, lakini mmekuja na kaulimbiu hapa kazi tu, tunataka tuwapime katika hili. Kumekuwa na *excuses* nyingi na ni

Tanzania pekee duniani nchi inayofanya *trial and error* kwa miaka 54 ya uhuru kutafuta msimamo wa uchumi wa nchi na elimu ya nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mara ya kwanza tulikuja na Kilimo Kwanza, tukaja na *BRN* imekwama, leo tumekuja na nyingine ya viwanda ambao umekuwa ni wimbo wa Taifa kila wakati, kila wakati tunabadilisha. Amekuja Waziri hapa wa Elimu amebadilisha elimu yetu mara nyingi, tunamshukuru Profesa Ndalichako amesema yeye anarudisha ile *division* na ni kweli ali-*sign* vyeti vyetu.

Katika hili lazima tuwe na misingi inayodhibiti elimu, haiwezekani kila Waziri anayekuja anaamua yeye aina ya elimu tunayotaka, lazima kuwe na mjadala unaoshirikisha wadau hasa Walimu na wenye *professional* hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni aina gani ya elimu ya watoto wetu tunahitaji! Leo tunataka tuagize wageni kutoka nje kwa sababu ya gesi na tunajua tuna rasilimali hii ya gesi, lakini hatujafanya *investment* ya kuwasomesha vijana wetu kuanzia ngazi ya chini kuhusu rasilimali tuliyonayo. Ni ajabu kwenye nchi tuna gesi ya kutosha, tuna madini ya kutosha, lakini hatuna wataalam wa kutosha kwa sababu hatuwajengei msingi wa elimu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo tunaendelea kufundisha kwamba binadamu aliwahi kuwa sokwe, ndiyo masomo tunayofundisha watoto wetu, watategemewaje! Kwa hiyo haiwezekani tukawa na nchi ya namna hiyo kwamba mpaka leo hatujui aina ya elimu tunayotaka kuwapa Watanzania wetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hayo kama walivyosema wenzetu katika suala la elimu tunawashukuru, kwa hii kaulimbiu ya elimu bure. Wengine wamezungumza sana habari ya miundombinu, lakini nashukuru na niseme niipongeze Serikali kwa kuleta fedha ya chakula yote kwa wakati katika Jimbo la Monduli katika shule zote za sekondari kwa wakati. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru sana Waziri Mheshimiwa Simbachawene, nilimpigia simu na nikawashukuru sana. Hili ni jambo jema sana, lakini walimu wetu hawana mahali kwa kulala na mnafahamu maeneo ya vijijini. Tatizo la mipango ya nchi yetu, wataalam wengi wanafikiri nchi yetu ni Dar es Salaam, nchi hii siyo Dar es Salaam peke yake. Mnapanga mipango kwa kuangalia pale Dar es Salaam siyo kweli! Yako maeneo ya nchi hii mnatakiwa mfike muangalie namna ya kujenga rasilimali za Taifa zinufaishe Taifa letu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mnasema mnafanya tafiti lakini kwenye Majimbo ya Wabunge hao wote hata wengine wanaowashangilia wanaotoka CCM hamjafika kwenye Majimbo yao. Sasa hizi *term of reference,* hizi *sampling*

mnazozichukua mnachukulia Dar es Salaam, mnachukulia wapi! Nchi yetu ni kubwa lazima mfike muone maisha ya Watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunazungumza uchumi wa kati, lakini uchumi huu hau-*reflect* maisha ya kawaida ya Mtanzania na hau-*reflect* kwa sababu hatu-*invest* katika miradi midogo inayosaidia Watanzania wenzetu.

Leo mnazungumza viwanda vikubwa, lakini hamzungumzi habari ya mifugo ambayo kwato ni rasilimali, nyama ni rasilimali, ni malighafi ya kubadilisha, ngozi, maziwa, lakini sehemu kubwa ya wafugaji wa nchi hii, eneo kubwa ni la wafugaji pamoja na kwamba mnatufukuza kila mahali, lakini hamzungumzi habari ya kubadilisha mifugo kuwa kama zao la biashara, bali mnaangalia kama wanyama waharibifu tu, kila siku kuwahamisha, kila siku kuwafukuza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tusipotazama sekta ya mifugo kwa mtazamo wa kuona kama zao la biashara kama mazao mengine, hatutaweza kuwaendeleza wafugaji wetu. Hatutaweza kwa sababu lazima kama tunatafuta masoko kwa ajili ya mifugo, ni lazima wananchi wetu watapunguza mifugo wenyewe kwa sababu wanajua kuna masoko ya kwenda kuuza mifugo yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nijielekeze katika suala lingine la wanyamapori. Ni kweli nchi yetu ina wanyama wa kutosha, lakini kama hatuzungumzi namna ambayo wananchi wataona hawa wanyama ni faida kwao, hatuwezi kuwa na wanyamapori na wataendelea kufanyiwa ujangili kadri iwezekanavyo kwa sababu hatujali wananchi wanaozunguka maeneo yale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwananchi anatakiwa aone wanyama wale ni muhimu, pale ambapo mazao yake yameharibiwa na wanyama basi fidia inayolingana na madhara yaliyofanyika, ifanyike kwa wananchi, yule mwananchi atamlinda yule mnyama. Ikiwa yule mnyama atakuwa ni sehemu ya kuharibu rasilimali zake, akija mtu wa kuua, anasema mwache aue tu, ananipunguzia kero ya kuharibu mazao. Kwa hiyo, tutazame kwamba wananchi wanaozunguka maeneo yale waone faida ya kuwa na wale wanyama, watawalinda wala hatutahitaji kupeleka bunduki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri wa Maliasili anazungumza habari ya wanyama Monduli, maeneo mengi Simanjiro, hakuna magari ya kulinda wale wanyama. Hivi unafanyaje doria kama huna magari, huna silaha, huna wataalam. Huu ni mchezo na ndiyo maana wanyama wataendelea kuuawa. Unapiga simu watu watoke Ngorongoro waje kufanya doria Mto wa Mbu pale baada ya wanyama kuuawa, baada ya masaa sita, huyo jangili anayekusubiri masaa sita ametoka wapi!

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kama tunataka kulinda wanyama wetu ambao ni chanzo cha mapato ya nchi yetu, ni lazima tufanye *investment* ya kutosha, tuwe na magari ya kutosha katika kudhibiti ujangili, maana wananchi wetu wanatoa ushirikiano lakini unapiga simu, wale watu wa *game controller* wanakuja baada ya masaa manne, baada ya masaa matano kwa sababu ya tatizo la gari.

Mheshimiwa Mwenyekiti, liko gari moja Monduli pale la Misitu, linaangalia Longido, Kiteto, Simanjiro na maeneo mengine ya Tarangire, gari moja la misitu tena bovu. Hatuwezi kulinda wanyama wetu kwa sura hiyo, lazima kama tunadhibiti ujangili tuhakikishe tunapata vifaa vya kudhibiti suala la ujangili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni suala la afya. Hatuwezi kuwa na Taifa linalozalisha rasilimali kama afya zao zina mgogoro. Katika maeneo mengi tatizo hili la afya ni kubwa sana kwenye nchi yetu, tunajenga majengo lakini hakuna dawa, tunajenga majengo lakini hakuna watumishi. Hivi Taifa gani, ni nguvukazi gani itakayofanya kazi ya kuzalisha kama hawana afya nzuri? Kila siku tunazungumza habari ya upungufu wa dawa, lakini ni *story* ya kila siku Serikali kusema tunaendelea, tunaendelea kuboresha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaomba kwa kweli katika zahanati hizi lazima tuboreshe afya za watu wetu ili waweze kushiriki katika shughuli za uzalishaji. Vinginevyo hatutaweza kuwa na maendeleo katika uchumi, katika viwanda, kama jamii yetu inayoshiriki nguvukazi haina afya bora ya kufanya kazi hizo ambazo zinapaswa kufanywa kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo langu la mwisho, ni suala la kukuza uchumi na kukusanya mapato ya Serikali. Tunavyozungumza habari ya kukusanya mapato lazima tudhibiti pia mapato hayo yatumike kwa njia inayostahili kufanyika. Tumeshuhudia, Mheshimiwa Waziri Mkuu alienda akavumbua makontena ambayo tunaambiwa yameibiwa karibu 2000 sijui na mia ngapi, lakini *business as usual, story* hiyo imekwisha, hatusikii wale wenye makontena wamekamatwa na wamefunguliwa kesi za uhujumu uchumi kwa kiwango gani! Kwa hiyo, tulikuwa tunafanya *show* ya kwenye *TV*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jana imezungumzwa hapa habari ya mabehewa hewa, unawashughulikia wataalam, lakini yule Waziri aliyekuwa anahusika katika kudhibiti suala hilo umemwacha. Hatuwezi kuwa na nchi ya *double standard,* unawaonea hawa, unawaonea huruma hawa, haiwezekani! Kama Mawaziri wamehusika, lazima Bunge lisimamie Serikali, Mawaziri waliokuwa wanasimamia Wizara wakati uhujumu unafanyika, washughulikiwe na ndiyo maana *reports* zote zinazohusu uhujumu wa uchumi haziletwi kwenye Bunge hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mmekuwa na *story* ya tokomeza imefichwa; mmetengeneza Tume ya Majaji, imefichwa; mmekuwa na ile inayoshughulikia Migogoro ya Wakulima na Wafugaji, imefichwa; mmetengeza Tume nyingi za kuangalia hiyo ya bandari na wizi huo, umefichwa kwa nini? Ni kwa sababu wenyewe mnahusika na hivyo hamuwezi kujifunua kwa sababu ya utaratibu huo. Kama tunataka tujenge nchi yetu kila mtu atendewe haki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kuwafukuza tu Wakurugenzi, tukawaacha wanasiasa wanaoingilia kazi za kitaalam wao wakiwa salama. Ndiyo maana hawaogopi kwa sababu wanaagiza maagizo kwa mdomo, wataalam wanachukuliwa hatua, yeye anabaki salama. Tuanze na hao tuliowapa dhamana ya kusimamia Wizara hizo wakati uharibifu unatokea wao walikuwa wapi! Kama hatuchukui hatua hiyo tutakuwa tunacheza ngoma ambayo haina mwisho wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nikushukuru sana. (*Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Julius. Sasa Mheshimiwa Emmanuel Rapian, atafuatiwa na Mheshimiwa Jamal Kassim Ally.

MHE. EMMANUEL P. JOHN: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nashukuru kwa kunipa nafasi.

MWENYEKITI: Samahani turekebishe jina kwa ajili ya *Hansard,* ni Emmanuel Papian.

MHE. EMMANUEL J. PAPIAN: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi. Maana nimekaa muda mrefu naona wanaongea mara mbili mara tatu mimi nakosa nafasi, lakini nashukuru kwa kupata hiyo nafasi.

Kwanza niwapongeze wananchi wa Kiteto kwa kunichagua, wale wananchi wamenipa kura nyingi, wameniamini. Wananchi wa Kiteto nawashukuru sana na naendelea kuwaombea na naahidi kwamba nitawatumikia kama ambavyo wameniamini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuchangia upande wa kilimo kwa sababu kwanza ni bwana shamba, ni mkulima, ni mfugaji, nina uzoefu kwenye kilimo zaidi ya miaka 25. Kilimo cha nchi hii kimeshindikana, lakini nadhani kuna mahali ambapo yawezekana tumejichanganya, hebu tufikirie ni wapi tumekosea. Nchi hii sasa hivi tuna- *import* zaidi ya asilimia 60 ya mbegu za mahindi na mbegu za aina nyingine. Tunapolalamika, tumejiuliza kwamba sasahivi tumejiuliza habari ya pembejeo, lakini hata huyo msambazaji wa pembejeo atapata wapi hizo pembejeo. Nchi nzima hakuna mbegu asilimia 60,

tunayo ardhi ya kutosha, tunao wataalamu, tunazo benki kwa nini watu wetu hawawezi ku-*invest* kwenye kilimo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa nini Serikali haijachukua jukumu la kuwabinafsishia watu maeneo wakaweza kuendesha kilimo cha kuzalisha mbegu kiasi kwamba mbegu zikatosha na usumbufu ukapungua kwa wakulima wetu. Kuna Kanda ya Ziwa ukiangalia Kigoma, ukaangalia Kagera, ukaangalia ile kanda ya Kibondo nzima, mvua zinatosha, tungeweza kutenga maeneo, ule ukanda wote tukaweza kuzalisha mbegu, zikaweza kusaidia nchi yetu kwa maana ya kilimo, hilo ni jambo la kwanza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili, Benki ya Kilimo imeanzishwa, ukiangalia mtaji wa Benki ya Kilimo, ukikopesha watu utakopesha watu ambao hawazidi 10, 20 hii benki na jinsi ambavyo tunawakulima na asilimia kubwa ya watu wetu ni wakulima na wafugaji hebu niambie kwa mtaji huu tunakwenda wapi!

Mheshimiwa Mwenyekiti, hamisheni pesa zilizoko kwenye ile Benki ya *TIB,* zipelekwe kwenye Benki ya Kilimo, kopeni pesa ingiza kwenye ule Mfuko, ruhusu wananchi wetu wakakope waweze kufanya kazi. Hata tutakapokwenda kutoza kodi, kuna kitu cha maana cha kutoza kwa sababu watu watakuwa wamezalisha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, benki nyingi za kibiashara zimeweza kukopesha wakulima na wakulima wengi wamefeli kwa sababu ya riba kuwa juu. Hata hivyo, jambo kubwa na shida kubwa hapa inaonekana ni kwa sababu hizi benki, Benki Kuu imekuwa inakopa, inaweka *government guarantee* na bado hazilipi zile benki na zile benki kwa sababu zinaogopa kufilisika haziwezi kushusha *interest,* mkulima na mfugaji wataponea wapi? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama Benki Kuu haiwezi ku-*gurantee,* iki-*guarantee* hailipi zile benki, hicho kilimo kitaenda wapi, watapunguza riba waende wapi na wanapesa za watu! Naomba kushauri, Benki ya Kilimo iimarishwe, mitaji ihamie huko, watu wakakope huko, wakachape kazi. Ukimaliza unawaandikisha *VAT* na *TIN* halafu wanalipa kodi kwa raha zao, wanaendelea kutambaa kwenye nchi yao kwa neema. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kiteto tunazalisha mahindi kwa maana ya kulisha *central zone including* Dar es Salaam, Morogoro, Arusha na Manyara. Awamu iliyopita, Mheshimiwa Rais Jakaya Mrisho Kikwete alizungumza suala la kutujengea lami kutoka *NARCO* kwenda Kiteto ili mazao yaweze kutoka kwa salama. Mpaka leo hii barabara tumeimba, tumeomba, nimemwambia Ndugai, Ndugai amelia Bungeni, imeshindikana barabara, hebu niambieni hii barabara inajengwa lini niende kuwaambia wananchi. Maana Magari

yanaanguka sasa hivi madaraja yemekwisha, magari yameanguka, chakula cha msaada kimeshindwa kwenda, watu watakufa njaa, barabara imekufa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sasa mniambie leo, mimi sijui cha kuwaambia. Maana wananchi watakuja wenyewe hapa hapa maana Kiteto ni karibu hapo, wakiamua saa nne wako hapa, sasa mniambie niwaambie nini, hii barabara kwa nini haijengwi na sisi tunalisha watu? *90 percent* ya mazao yanayokuja *NFRA* hapa yanatoka Kiteto, lakini Kiteto imegeuka vumbi, sisi hatuna *benefit* yoyote kwa sababu hata wananchi wetu hizi barabara wamezikosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie kuhusu amani; Kiteto ni Darfur ndogo. Bunge lililopita wame-*debate,* mapigano ya wakulima na wafugaji watu wamekwisha. Nataka kuiuliza Serikali iniambie leo tunafanya nini ili kuhakikisha kwamba amani inatengemaa Kiteto, wakulima na wafugaji waweze kubaki salama?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Emmanuel hebu tulia kidogo. Tafadhali usiite Kiteto ni Darfur ndogo, wote tunajua nini kinaendelea Darfur, tafuta mfano mwingine tafadhali.

MHE. EMMANUEL P. JOHN: Haya nimefuta, lakini si zilipigwa na wewe unajua? *(Kicheko)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa ukishafuta usiendelee tena na maneno mengine, futa uendelee kutoa hoja yako.

MHE. EMMANUEL P. JOHN: Haya nimefuta.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kiteto watu wameumizana, lakini katika mambo ambayo yamesababisha ile Kiteto watu waumizane ni pamoja na viongozi, watendaji wa Serikali kushindwa kufanya kazi. Katikati ya mgogoro wa wakulima na wafugaji kuna watu wana-*benefits* ndani ya haya. Wanashindwa kufanya kazi za sehemu zao ili amani iweze kupatikana na kusema ukweli na kuusimamia. Hapa watendaji wa Serikali tuamini, tuseme waliteleza na walishindwa Serikali kuchukua hatua kwa ajili ya kuokoa maisha ya watu pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni kuhusu *NGOs*. Kiteto kuna *NGOs* zinapenyeza penyeza zinakuja, wanazungumza, mara tunataka hifadhi ya nyuki, mara *pingos*, mara nini, kila siku wamo, wanazunguka, wanaita makundi machache, wanafanya vikao, wanalipana posho. Mmoja akiulizwa Mbunge wenu yuko wapi, wanasema, Mbunge tumechelewa kumpa taarifa kwa sababu ilikuwa ni haraka haraka. Mipango na haya mambo yanayopangwa ndani ya ile Wilaya, ndiyo matokeo ya kumaliza watu yanayoendelea sasa hivi.

Niombe Serikali iliangalie hili, Serikali ifungue macho ione lakini ichukue hatua za haraka na za makusudi kwa ajili ya kuokoa maisha ya watu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni wanasiasa. Siasa zinazochezwa Kiteto zimekuwa ni za kihuni, sasa hivi tuko salama. Sasa niombe Serikali inisaidie, wale wanasiasa uchwara wanaokuja kutembeza siasa pale, tupige siasa wakati wa siasa, lakini wakati wa kazi, tuchape kazi badala ya kugombanisha wakulima na wafugaji. Wewe ukitafuta siasa, njoo wakati wa siasa tupige, tukimaliza tuhimize amani, tuhakikishe kwamba watu wote wana uwezo wa kufanya kazi, mkulima aende shambani, mfugaji aende shambani. Niombe Serikali inisaidie kupima ardhi ya Kiteto vizuri, iipime yote, mkulima ajue anaishia wapi na mfugaji ajue anaishia wapi, mwisho wa siku sisi tuijenge amani na Serikali isimame katikati kutekeleza hilo, huu muda wenyewe ni mdogo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sasa nizungumzie afya, hospitali ya Kiteto, tumeomba pesa, tumeahidiwa, tumeambiwa, sasa tumechoka. Tunaomba jamani ile hospitali ikarabatiwe maana sasa hospitali itakuwa chanzo cha magonjwa ya mlipuko pale. Wodi ya wanaume iliyoko pale imechanganya na wale wagonjwa wa *TB (Tuberculosis),* wote wanachanganyika humo humo, sasa wale watu wataponea wapi? Aliyejeruhiwa ameanguka na pikipiki humo humo, aliye kwenye dozi ya *TB* yumo humo humo. Sasa tutajengewa lini hii wodi za wanaume zitenganishe hawa watu ili wananchi wasiweze kuambukizana magonjwa?

Mheshimiwa Mwenyekiti, niiombe Serikali inisaidie na Waziri wa afya, hakikisheni kwamba mnaweza kunitatulia huu mgogoro na ile hospitali ikarabatiwe maana sasa imefika mahali tunafanya *repair* tunazibaziba wenyewe, tunakwenda huko tunakarabati mahali, tunasogezasogeza ili lile jengo lisije likaangukia wagonjwa halafu tukaongeza wengine tena wodini, tukaongezea yale magonjwa wanayoumwa, halafu tunaongezea mengine tena ya jengo kuwaangukia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo lingine tulilonalo Kiteto ni la maji. Kata za Dongo, Songambele, tumechimba visima, ile nchi ni kame. Hebu Serikali iangalie mfumo mpya wa kutusaidia, ile nchi ni kame, wamechimba visima havifiki. Visima vilivyochimbwa vikipatikana maji havifungwi mapampu ili watu waweze kupata maji. Niombe Serikali iweze kuliona hili kwamba kama inawezekana, tuchimbiwe mabwawa ya kutosha, watu watatumia maji na mifugo itatumia maji hayo hayo ili angalau tuweze kuokoa maisha ya watu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maji ndani ya Mji wa Kibaya; ule mji Rais ametuahidi visima kumi, ametuahidi pesa, vile visima vimeshindikana. Sasa ule Mji wa Kibaya mnataka watu waende wapi, imeshindikana, watu hawapati maji na tumeahidiwa maji muda mrefu sana. Naomba Serikali iweze kuliona hili

ule Mji wa Kibaya uweze kuokolewa maana watu wameongezeka, maji hatuna, tuna visima viwili, maji hayatoshi, watu wanabeba ndoo, akinamama wameota vipara. Na mimi niliwaahidi akinamama nikiwa Mbunge mtaota nywele mwanzo mwisho. Naomba Serikali ichukue jukumu la kuhakikisha kwamba hawa akinamama wanaota nywele kichwani. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa, muda wako umekwisha. Sasa atafuata Mheshimiwa Jamal Kassim Ali.

MHE. EMMANUEL P. JOHN: Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Haya, Mheshimiwa Jamal Kassim Ali!

MHE. JAMAL KASSIM ALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nashukuru kwa kupata nafasi hii ya kuchangia, nitumie nafasi hii kuwashukuru wananchi wangu wa Jimbo la Magomeni kwa kunichagua kuja kuwa mwakilishi wao katika Bunge letu hili Tukufu. Ni imani yangu ya kwamba tutashirikiana pamoja katika kuleta maendeleo ndani ya Jimbo letu na Taifa letu kwa ujumla.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya hapo, niwapongeze Watanzania kwa kuendelea na kuwa na imani na Chama cha Mapinduzi na kukipa fursa kuongoza nchi yetu kwa kipindi kingine. Naamini hivyo hivyo kwa Wazanzibari wenzangu wataendelea kukipa fursa chama chetu kuiongoza Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naungana na wachangiaji waliotanguliwa kumpongeza Dkt. John Pombe Magufuli, Rais wetu wa Jamhuri ya Muungano ya Tanzania; Waziri Mkuu na timu yote ya Serikalini kwa kazi kubwa na nzuri ambayo wameanza kuifanya kwa ajili ya maendeleo ya Taifa letu. Nimpongeze Dkt. Mpango na timu yake yote kwa kuwasilisha Mpango mzuri kabisa ambao umekwenda kujibu au kutafsiri ile dhana ya Rais wetu ya kusema anataka kuipeleka nchi yetu kuwa nchi ya viwanda. Niwapongeze sana Wizara kwa kuandaa mpango wetu huu mzuri na kuwasilisha vizuri katika Bunge lako.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maeneo ambayo nitayagusia, eneo la kwanza, ni eneo la kodi. Nimpongeze Rais, Waziri Mkuu na Waziri mwenyewe kwa kazi nzuri waliyoifanya ya kuweka mikakati kuona namna gani tunaendelea kukuza makusanyo yetu ili tuweze kumudu mahitaji yetu ya maendeleo katika nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumejionea ongezeko kubwa kabisa la ukusanyaji wa kodi ambalo taasisi yetu ya *TRA* kwa kipindi hiki cha miezi miwili ambayo imefikia. Niwapongeze sana na juhudi hizo waziendeleze ili kukuza

makusanyo, kwa sababu tunaamini kabisa makusanyo hayo ndiyo yatafanya Mpango wetu utimie na yale maendeleo ambayo tunakusudia kuwapelekea wananchi yafikiwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika eneo hili la kodi, kwa kipindi kirefu kabisa, kumekuwa na masikitiko au malalamiko yanayohusu masuala ya bidhaa na vitu ambavyo vinatoka Tanzania Zanzibar kuja Tanzania Bara. Mfumo wetu wa kodi uliokuwepo hivi sasa kwa bidhaa hizi zinazotoka Tanzania Zanzibar kuja Tanzania Bara kunakuwa na tozo la kodi ambalo linaitwa *difference*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna wakati tunajiuliza, iweje tufikie hapo? Tuna Taasisi moja ya kodi ambayo ni *TRA*, Taasisi hii na Zanzibar ipo, inatumia sheria moja na mwongozo huo huo mmoja, wa Kamishna huyo huyo mmoja wa Forodha. Tumekwenda kutengeneza mfumo ambao umetengeneza urasimu, manung'uniko na baadhi ya wakati hata ukokotoaji wa kodi hizi hauko wazi, wananchi wetu hawajui.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mtu ana *television* yake tu akifika pale Bandarini Dar es salaam anaambiwa alipie kodi hajui alipie kodi vipi na ile *TV* ameinunua Zanzibar. Kwa hiyo, mambo kama haya, *are very peanut*, lakini huko mtaani tunakwenda kutengeneza bomu ambalo wananchi wetu wanalinung'unikia lakini Serikali yetu inachukua muda mrefu kabisa kulipatia majawabu mambo haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, binafsi najiuliza, *TV* ili itozwe kodi ya forodha maana yake lazima mkadiria kodi aijue *CIF* yake, aliijuaje? Kwa hiyo, hizi kodi hazina *base* yoyote, tumekuwa tunatengeneza fursa ya maafisa wetu kujiamulia tu haya mambo na kwa asilimia kubwa yametengeneza urasimu na mifumo ya rushwa. Kwa hiyo, nimwombe kabisa Mheshimiwa Waziri, hili jambo linawezekana, halihitaji mshauri mwelekezi, yeye mwenyewe anatosha kulielekeza, kulifuta, hao wananchi basi wa-*enjoy* fursa ya Muungano wetu, Wabara waende Zanzibar na bidhaa zao bila tabu, Wazanzibari wakija bara, waje bila taabu yoyote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo la pili ambalo nitalizungumzia, eneo la viwanda. Tumeona kabisa Mheshimiwa Rais, toka alivyokuwa katika kampeni zake na alivyozindua Baraza lake la Mawaziri alikuwa anazungumza sana kuhusu suala la viwanda. Lengo lake ni kuipeleka Tanzania kuwa nchi ya viwanda. Nampongeza na namuunga mkono katika hilo na naamini kabisa, viwanda ambavyo tutavianzisha ndiyo vitakwenda kujibu matatizo ambayo nchi yetu inayakabili kwa sasa, viwanda hivi hivi ndiyo vitaenda matatizo ya ajira kwa vijana wetu, viwanda hivi hivi ndiyo vitaenda kujibu matatizo ya masoko kwa wakulima wetu, wafugaji na wavuvi. Viwanda hivi hivi ndiyo vitakwenda kujibu tatizo letu…

MWENYEKITI: Mheshimiwa muda wako umekwisha. Hiyo ni kengele ya pili nimeshauriwa hapa.

Mheshimiwa Peter Serukamba kwa dakika zilizobaki.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nikushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia Mpango huu. Mpango huu ni mzuri, hivyo nina mambo machache sana.

La kwanza, ujenzi wa reli mpya ya kati kwa kiwango cha Kimataifa cha *standard gauge*. Namwomba Mheshimiwa Waziri aseme ni ujenzi wa reli ya kutoka Dar es Salaam mpaka Tabora mpaka Mwanza, kutoka Tabora mpaka Kigoma, kutoka Kaliua mpaka Mpanda mpaka Kalema, kutoka Uvinza kwenda Msongati na kutoka Isaka kwenda Keza. Haya mambo ya kutosema ndiyo baadaye tunabaki hatuna hata pa kumuuliza. Ningemwomba Mheshimiwa Waziri aje kwenye Mpango atakapouleta maana haya ni mapendekezo, aseme. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili ni suala la *retention scheme*. Mheshimiwa Waziri, nakuomba sana usiingie kwenye historia ya kuua taasisi za nchi hii. Viwanda vya nchi hii vilikufa miaka ile kwa sababu kila fedha inakusanywa inapelekwa Hazina, wanaomba kuagiza *raw material* mpaka fedha zitoke Hazina, *by the time* wanapewa pesa ndiyo viwanda vikaanza kufa. Leo mnakuja mnataka kuua Halmashauri, mnataka kuua Taasisi za Serikali! Naomba Wabunge mnikubalie tupinge habari ya kuondoa *retention. (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitasema, leo mnasema fedha zote ziende *Central Bank*. Nataka nimuulize Waziri wa Fedha, fedha zinazokusanywa na *Pension Funds*, wasipoziwekeza *Pension Funds* hazifi hizi? *Pension Funds* zinakusanya fedha mnapeleka Hazina, watazalishaje, watalipaje *pension*? Leo mnasema *retention scheme* za kwenye *airport* zote ziende Hazina, kitakachotokea mtawafukuza watendaji, kwa sababu ndege zitashindwa kutua, mtakuwa hamjapeleka OC kwa sababu hela mmekusanya, mmepeleka Hazina.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Halmashauri zinakusanya fedha za *own source,* mnasema peleka Hazina, hizi Halmashauri zitakufa, mnasema leo *own source* zote za *TANAPA,* za nani ziende Hazina. Kitakachotokea, Mbuga za nchi hii zitaanza kufa mbuga moja baada ya nyingine. Mnataka Bunge hili tuingie kwenye historia ya kuua mbuga za nchi hii? Halafu kama hoja ni kuweka hela Hazina hawajaanza leo. Hebu tukumbushane ilikuwaje miaka ya nyuma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati *BOT* imeungua, ndiyo wakati hela ziliondoka Hazina, zikapelekwa *NBC*, alivyokuja Gavana yule Rashid akasema sasa sizitaki hizi fedha. Urasimu ulikuwa ni mkubwa sana. Nasema kama ni fedha za Serikali za Bajeti weka Hazina hakuna atakayekupinga, lakini fedha zinazozalishwa huku, mkisema zote ziende Hazina, mtaua taasisi moja baada ya nyingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, halafu, hatuwezi kuwa na *contradiction*, mnasema *D by D, D by D* gani sasa? *Unless* mniambie kwamba sasa hatuzitambui Halmashauri zote. Kwenye Vyuo vya Maendeleo, kwenye shule za sekondari watoto wanalipa pesa wanunue chakula, mnasema peleka pesa zote peleka Hazina, muda wa kununua chakula utakuwa wapi? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho Mheshimiwa Waziri, nchi hii inaongozwa kwa sheria. Ziko taasisi zimeletwa kwa sheria, mnatakaje kuleta mambo kwa *decree*, mnaamua tu bila kufuata sheria? Ningeomba Waziri wa Fedha, tuletee sheria zote zilizoanzisha taasisi hizi ambazo kwenye sheria kuna mambo ya *retention*, tuangalie ili tubadilishe sheria za nchi. Haiwezekani mnakaa na *TR* mnaandika barua, fedha zote zitapelekwa Hazina kesho Jumatatu. Hii ni nini? Mnapewa sekunde.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yapo mashirika kufungua akaunti lazima muwaite *Board Meeting* leo ninyi mnawapa siku nne, wawe wamepeleka fedha *BOT*. Kuna haraka kweli? Nasema na nawaomba sana Wabunge, hili la *Retenteion* tulipinge, tunalipinga kwa sababu *We have a cause*, tunataka kuzuia watu kuua mashirika ya nchi hii na ni kwa sababu watu wa Hazina hamtaki kufikiri. *Chenge one*, imewapa vitu vya kukusanya mapato, hakuna hata kimoja mmekiandika humu. Bahari kuu iko wapi, kila siku mnatuambia habari ya bahari kuu, tutakwenda kufanya utaratibu, mpaka lini huo utaratibu?

Mheshimiwa Mwenyekiti, shida ya pale *Treasury* watu hawataki kufikiri. Angalia vyanzo vya mapato ni vilevile toka nimeingia Bungeni havijawahi kubadilika. Naomba sana niseme tulikubaliana wakati tunaanzisha *VAT* kwamba *VAT* itapungua na ningeomba twende 16 wanavyokwenda Wakenya ili tuweze kushindana na Kenya, lakini tumekaa *rigid*, matokeo yake tunapambana. Nasema viwango vya kodi visiposhushwa hatuwezi kupata *compliance*, viwango vya kodi vya nchi hii vinatuma watu kukwepa kodi kwa sababu viwango ni vikubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, watu wa *TRA* najua wametembea duniani kote kuangalia viwango vya kodi, wakienda duniani kuangalia viwango vya kodi wanaangalia nini? Ukienda Mauritius kodi ziko chini na wanakusanya zaidi yetu, wako mpaka *fifteen percent* hadi *cooperate tax* na wanakusanya zaidi, sisi tumekalia kupandisha *rate* na mnajua kwa nini tunapandisha *rate*, ni kwa

sababu hatutaki kufikiri kutafuta *tax base* zingine. Tumeji-*zero in* kwenye *tax base* ile ile.

Mheshimiwa Mwenyekiti, narudia tena, suala la reli kwetu sisi ni kufa na kupona. Naomba niwaambie Waheshimiwa Wabunge, *Walvis Bay* wanajenga reli kwenda Congo, Nakara wanajenga reli kwenda Zambia, Wakenya wanakwenda Kigali. Reli zote zikiisha Tanzania hatuna cha kwetu. Haiwezekani Mungu ametuumba Tanzania imewekwa hapa *geographically* Mungu ana sababu na sisi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumezungukwa na nchi nane, lakini hatutaki kutumia hizo *opportunity,* tatizo ni nini? Halafu mtatuambia kujenga reli, tukope maana Waziri wa Fedha juzi anasema, hatuwezi kujenga reli hii ni fedha nyingi, nani kasema, fedha nyingi nani anazitoa, fedha ziko duniani tukazitafute….

MWENYEKITI: Mheshimiwa Serukamba, muda wako umekwisha.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Nakushukuru Mheshimiwa Serukamba.

Waheshimiwa Wabunge, nitaje Waheshimiwa Wabunge watakaoanza kuchangia mchana, sitaweza kuwataja wote, lakini hawa nawataja ili waweze kuwahi. Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, Mheshimiwa Rhoda Edward Kunchela, Mheshimiwa Hamidu Hassan Bobali, Mheshimiwa Goodluck A. Mlinga, Mheshimiwa Felister Bura, Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa, Mheshimiwa Jitu Soni, Mheshimiwa Dkt. Elly Macha, Mheshimiwa Dkt. Godwin Oloyce Mollel, Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa, Mheshimiwa Halima Mdee na Mheshimiwa Antony Calist Komu. Katibu!

NDG. JUSTINA M. SHAURI - KATIBU MEZANI: Bunge linarejea.

(Bunge lilirudia)

NAIBU SPIKA: Kuna matangazo machache, tangazo la kwanza ni lile tangazo mnakumbushwa kwenda ukumbi wa Msekwa kwa ajili ya kuelezwa maelezo ya Bima ya Afya, sasa hivi tukiahirisha Bunge.

Tangazo lingine ni kuhusu Wabunge wanakumbushwa kuhusu mavazi yale ambayo yametajwa kwenye Kanuni ya 149. Leo nimeletewa mifano miwili hapa, sitayataja hayo majina lakini nitataja mavazi waliyoyavaa ambayo hayaendi kwa mujibu wa kanuni, kwa sababu ni tangazo la kuwakumbusha. Kuna Mbunge amevaa suti mwanaume ambayo siyo ya rangi moja. Pia kuna

Mbunge ambae amevaa suti inayomeremeta. Hayo mavazi yanakatazwa na Kanuni ya 149(3).

Tangazo lingine, Wabunge wanakumbushwa kutokukatiza hapa katikati. Watumishi wa Bunge wanaozunguka wale ndiyo wanaoruhusiwa kukatiza hapa, ukitaka kwenda upande mwingine tafadhali pita kule nyuma kwa sababu Mbunge yeyote anayekuwa anaongea, kiti kipo upande huu, kwa hiyo wewe utakuwa katikati kama utapita katikati, upite kule nyuma hata hivyo sitahitaji kutaja majina, lakini nalazimika pia kutoa maelezo kidogo kuhusu upangaji wa wachangiaji kwa sababu nimepata makaratasi mengi sana Wabunge wakieleza yale yaliyowasumbua.

Waheshimiwa WAbunge, kiti kinapokuwa kimekaa hapa kinatumia kanuni, lakini pia utaratibu bora wa kuendesha, akisema Mbunge amefiwa, ana dharura siwezi kuacha kumsikiliza au kiti hakiwezi kuacha kumsikiliza au anakwenda hospitali ana dharura, lazima asikilizwe au anasafiri anakwenda Jimboni lazima pia sikilizwe.Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge tukiamini tu kiti kwamba majina yale ambayo yataweza kufikiwa yatafikiwa yote, hakuna yeyote ambaye anafanyiwa ili apendelewe ama mwingine ili aonewe. Kwa hiyo, yote hayo lazima yaangaliwe kwa pamoja.

Waheshimiwa Wabunge baada ya kuyasema hayo nasitisha kikao cha Bunge mpaka saa kumi kamili jioni.

(Saa 7.00 Mchana Bunge lilisitishwa hadi Saa 10.00 Jioni)

(Saa 10.00 Jioni Bunge lilirudia)

Mwenyekiti (Mhe. Najma Murtaza Giga) Alikalia Kiti

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, naomba mkae.

Waheshimiwa Wabunge, kwa vile ni mara yangu ya kwanza, napenda kwanza nimshukuru kabisa Mwenyezi Mungu, muweza wa yote, lakini pia niwashukuru Waheshimiwa Wabunge kwa imani yenu kwangu mimi. Naomba sana ushirikiano wenu mzuri hasa katika kuheshimu na kutii Kanuni zetu za Kudumu za Bunge. Ni matumaini yangu kwamba nitapata ushirikiano mzuri kutoka kwenu. Katibu!

KAMATI YA MIPANGO

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, naomba tukae. Tunaanza na Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha kutoka CHADEMA.

MHE. MARWA R. CHACHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Nichukue nafasi hii kwanza kabisa niwashukuru wananchi wa Jimbo la Serengeti kwa kunichagua kuwa Mbunge wa Jimbo la Serengeti, Mbunge wa kwanza wa CHADEMA tangu Serengeti iwe Wilaya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nina mambo machache nahitaji kuchangia kwenye Mpango. Jambo la kwanza ni kuhusu mapato ya Serikali. Nimekuwa Diwani tangu mwaka 2010 katika vipindi vilivyopita ambapo Mpango wa kwanza ulianza, kwa kweli hali ya makusanyo ya mapato ilikuwa ni hafifu sana. Tangu niwe Diwani nimewahi kuona fedha za maendeleo kwa miaka miwili tu na hata hiyo miaka miwili fedha za maendeleo zinazokuja ni 20% au 22%. Sasa kwa namna hii haya malengo ambayo tumejiwekea hayawezi kufikiwa hata siku moja. Kama hatuwezi kukusanya kiasi cha fedha zinazotosha kwa ajili ya maendeleo yetu ni ngumu sana, tutaendelea kudanganyana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili ni kuhusu elimu. Kwanza niwashukuru sana wazazi wa nchi hii kwa moyo wao mkubwa wa kujitoa kujenga shule na madarasa mbalimbali. Natambua Serikali ya CCM inajinasibu kwamba wao wamejenga shule kila kona lakini ukweli wajenzi wa madarasa, wanunuzi wa madawati ni wazazi. Kwa hiyo, nawashukuru sana wazazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tusipofanya mambo yafuatayo bado hatuta-*improve* chochote kwenye elimu, mimi kitaaluma ni Mwalimu. Ukiangalia shule za binafsi zinafanya vizuri sana kuliko shule za Serikali, tatizo ni nini? Walimu walewale wanaotoka Serikalini wakienda kule *private* wanafanya vizuri kwa nini wakiwa Serikalini wanafanya vibaya? Nilichogundua ni kwamba hakuna *motivation* kwa Walimu wa Serikali. Mwalimu mshahara uleule anaoupokea ndio huohuo afanyie mambo yote, haiwezekani! Lazima ifikie sehemu Serikali iwatazame Walimu, iwa-*motivate* Walimu mkiwaacha hivi wanakuwa *demoralized* hawawezi kufanya kazi kwa moyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine Serikali imesahau elimu ya chekechea. Huwezi uka-*base* kuanzia darasa la kwanza mpaka la saba bila kuangalia elimu ya awali. Elimu ya awali tumeiacha kabisa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni *issue* ya maabara, wazazi wetu wamejitahidi wamejenga maabara kila shule lakini sasa vifaa vya maabara hamna. Siamini kama Serikali hii miaka mitano itaisha ikiwa imepeleka vifaa kwenye shule zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Jimbo langu la Serengeti ni Jimbo ambalo sehemu kubwa ya Hifadhi ya Serengeti ipo. Serengeti ni mbuga ambayo inaongoza kwa kuwa na watalii wengi kuliko mbuga zote za wanyama zilizopo katika nchi hii. Hata hivyo, ukija katika Wilaya ya Serengeti, siongelei *Serengeti*

National Park, naongelea wanapoishi binadamu, Mheshimiwa Maghembe nakumbuka mwaka jana umekuja pale, maji ya kutumia ni shida. Kilichosababisha nikawapiga CCM kwa muda mrefu maji hakuna. Tangu 2009 limejengwa Bwawa la Manchila mpaka leo hakuna chujio, hakuna usambazaji wa maji. Kwa hiyo, maji yale yako kwenye Bwawa la Manchila lakini namna ya kuyachukua yale maji kutoka pale kuyasambaza hakuna. Ingawa *feasibility study* ilishafanyika tangu mwaka 2009 mpaka leo *implementation* hakuna.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeupitia Mpango huu kwenye ukurasa wa 14, nilitegemea kuona Bwawa la Manchila lakini sijaona. Sijui huu Mpango ume-*base* kwenye nini. Ukiangalia kwenye huu Mpango ukurasa ule wa 14 kuhusu maji naona wame-*base* Dar es Salaam sijafahamu miji mingine itakuwaje. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango unapokuja ku-*wind up* tuambie kwamba mji mingine kwenye Mpango kwa nini haikuingizwa? Nimeona mme-*base* zaidi Dar es Salaam, je, miji mingine ambayo iko nje ya Dar es Salaam mnafanyaje?

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni barabara, kwenye ukurasa wa 10 - 12 wa Mpango, nilikuwa najaribu kuangalia barabara za mikoa, karibia mikoa yote nchi nzima imeunganishwa kwa miundombinu ya barabara isipokuwa Mkoa wa Mara. Sasa nikasema ngoja niangalie Mkoa wangu wa Mara kama umeunganishwa na Mkoa wa Arusha. Mwalimu Nyerere kabla hajaondoka madarakani ali-*propose* ujenzi wa barabara ya Musoma – Butiama – Isenye - Nata - Mugumu - Tabora B na kadhalika lakini mpaka leo zimepita awamu nne barabara ile haijajengwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati mimi sijawa Mbunge nilikuwa natazama Bunge nasikia kwamba zimetengwa *billions of money* kwa ajili ya ujenzi wa barabara ile, lakini hata mita moja ya lami haijawahi kujengwa. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango unapokuja ku-*wind up* kwenye huu Mpango, hebu tuambie watu wa Mkoa wa Mara barabara ya kutuunganisha na Mkoa wa Arusha itaanza kujengwa lini na itakamilika lini?

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia ni vizuri tufahamu kwamba Mkoa wa Mara na hususan Wilaya ya Serengeti kitega uchumi kikubwa tulichonacho ni *Serengeti National Park* na *Game Reserve* zilizopo lakini watalii ili waje Serengeti ni lazima tuwe na miundombinu mizuri ya barabara. Kwa mfano, barabara ya kuanzia Tarime - Mugumu, barabara ya Musoma - Sirori Simba - Magange - Ring'wani - Mugumu, ni vizuri zikawekwa lami ili watalii wanapokuja basi waweze ku-*enjoy* sasa hivi ni za vumbi hata hazieleweki. Haiwezekani mji wa Mugumu ukakua kwa haraka. Ndiyo maana hata Mheshimiwa Rais wakati anafanya kampeni mwaka jana Serengeti hakuja kwa sababu ya tatizo la barabara. Barabara za Serengeti ni mbovu kuliko zote nchi nzima. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri wa Mipango unapokuja ku-*wind up* hebu tuambie watu wa

Serengeti ni lini barabara ya Musoma – Makutano –Butiama - Nata, Isenye - Tabora B - Clains na Loliondo itakamilika?

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni kilimo. Serengeti kwa sasa chochote tunacholima tunatengenezea tembo. Ukilima mahindi, mihogo, jua unasaidia tembo kushiba. Tukakubaliana wananchi wa Serengeti tulime tumbaku lakini tumbaku tunayoilima haina soko. Sasa tukimbilie wapi watu wa Serengeti? Nyie CCM mmepewa nafasi na wananchi wa nchi hii kwamba muiongoze nchi hii, lakini nawaambia kama msiposimamia rasilimali za nchi hii fursa zikaenda kila eneo mwaka 2020 mtapigwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana Mheshimiwa Profesa Maghembe jana umetupokea na kwa kweli wananchi wangu wa Serengeti wamekushukuru sana. Naomba utusaidie wananchi wa Serengeti, tumesaidia tembo kutoka 3000 – 7000, sasa hivi tembo wanatutesa, hebu tusaidie basi hata gari moja. Serengeti nzima unapokuja hatuna gari hata moja ambalo mmetupa ninyi Wizara, gari moja tulilonalo alitupa mwekezaji, *Grumeti Game Reserve* ambalo kwa sasa limechakaa haliwezi kufukuza tembo hebu tusaidieni magari kwa ajili ya kufukuzia tembo. Namshukuru Mungu kwamba tumepata zile ndege *(drones)* najua zitasaidia lakini haziwezi kusaidia kama hawana magari. Tusaidiane magari ili tuweze kufukuzana na hawa tembo. Sisi watu wa Serengeti tumeamua ku-*conserve* mazingira ya *SENAPA* na tumeamua tushirikiane na watu wa *Serengeti National Park* hebu basi na nyie tuoneni majirani wenu kwamba tunaumia na tembo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo jingine ni kuhusu madeni ya Walimu. Nimekuwa Mwalimu Serikalini, nimekuwa Mwalimu *private*, Walimu wana shida kubwa sana. Sijaona kwenye Mpango kama kuna sehemu yoyote ambayo mmekusudia kuwalipa Walimu. Mheshimiwa Waziri utakapokuja ku-*wind up* utuambie ni lini mtalipa madeni ya Walimu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa muda wako umeisha.

MHE. MARWA R. CHACHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Tunaendelea na Mheshimiwa Rhoda Edward Kunchela na baadaye atafuatia Mheshimiwa Hamidu Hassan Bobali.

MHE. RHODA E. KUNCHELA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kabla sijaanza kuchangia, naomba nitoe shukranl zangu mbele ya Mwenyezi Mungu ambaye ameniwezesha kufika hapa. Pia napenda kushukuru chama changu, Chama cha Demokrasia na Maendeleo (CHADEMA) kwa kunifikisha hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimepitia Mpango huu kuna mambo mawili au matatu ambayo nahitaji kuchangia. Jambo la kwanza ni kuhusiana na uvuvi haramu pamoja na uwindaji haramu ambao unaendelea katika nchi yetu. Sasa katika Mpango huu ambao nimeupitia sijaona kama kuna mkakati wa kuweza kuzuia hao majangili ambao wanaendelea kuua watu wetu na kuiba wanyama. Pia kuna wawindaji ambao wanapewa vibali halali, ningeomba Serikali sasa kupitia huu Mpango iweke mkakati wa kuhakikisha kwamba pamoja na kupewa vibali lakini ijulikane ndani ya hizo *National Park* wanafanya shughuli gani. Nikitoa mfano kwenye Mkoa wangu wa Katavi kuna Wapakistan zaidi ya 40 ndani ya lile pori, lakini ukiulizia ni shughuli gani wanafanya siyo za kiuwekezaji. Nimewahi kutembelea pale, unakuta wengi wao ni madereva lakini wengine wanapika, ndiyo wanaohudumia kwenye hoteli pale ndani. Kama Serikali tuangalie hawa wawindaji ambao wana vibali kabisa vya kuwinda katika mbuga zetu wanafanya shughuli gani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna baadhi ya mbuga pia kuna viwanja vya ndege, sasa hatuwezi kuelewa hawa wawindaji wanasafirisha vitu gani. Kwa hiyo, naomba Waheshimiwa Wabunge tusiendelee kulalamika kwamba ndovu wanaibiwa inabidi kuchukua hatua. Nitoe masikitiko yangu kwa rubani ambaye alitunguliwa na hawa majangili katika mbuga ya Meatu. Kama Serikali au *TANAPA* wameshindwa kuweka usalama kwa hawa mapolisi ambao wanalinda wanyama wetu pamoja na mbuga zetu basi ni bora tukajua ni jinsi gani tunawalinda hawa wanyama wetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini mchango wangu wa pili unajikita katika viwanda. Mapinduzi ya viwanda yanatakiwa yaendane na uzalishaji wa umeme yaani huwezi ukazungumzia viwanda bila kueleza unaongezaje nguvu ya umeme katika viwanda vyetu. Mpaka sasa Tanzania tunazalisha umeme *megawatts* 1,247 lakini Mpango Mkakati wa Miaka Mitano uliopita Serikali iliweka mpango wa kuongeza uzalishaji wa umeme wa *megawatts* zaidi ya 2,780 lakini hatukufikia malengo. Tunapozungumzia mapinduzi ya viwanda basi tuhakikishe kwamba nguvu kubwa tutaongeza kwenye uzalishaji wa umeme kwa sababu hatuwezi tukazungumzia viwanda bila umeme.

Mheshimiwa Mwenyekiti, umeme hatuzungumzii kwenye viwanda tu pia tunauzungumzia kwenye matumizi ya kawaida ya wananchi wetu nikitoa mfano wa Mkoa wangu wa Katavi. Mkoa wa Katavi mpaka sasa tunatumia umeme wa *generator* hata kama tuna viwanda vidogo vidogo kwenye mkoa wetu basi hatuwezi kuzalisha *product* ya aina yoyote kwa sababu umeme siyo wa uhakika. Kuna kipindi inafikia wiki nzima wananchi wa Mpanda au Mkoa wa Katavi wanakosa umeme. Kwa hiyo, mapendekezo yangu katika suala la umeme Serikali iangalie sasa ni jinsi gani tunakwenda kuweka mikakati mizuri katika kuweka nguvu ya kuzalisha umeme hasa kwenye kipimo cha *megawatts*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu wa tatu unajikita zaidi kwenye afya. Kama Serikali tunahitaji kufikia malengo, maana nimesoma Mpango huu una mipango mizuri kabisa ambayo inatakiwa tuifikie kwa ajili ya ku-*achieve* hizo *goals* ambazo mmeziweka. Kitu ambacho nakiona kinafeli zaidi katika Mipango yote ni kwamba tuna mipango mizuri lakini lazima kuwe na *implementation* na *monitoring* lakini Serikali inawekeza fedha nyingi kwenye miradi mbalimbali tatizo hakuna ufuatiliaji. Kwa hiyo, naomba Serikali hata kama mnajikita kwenye sekta binafsi, sekta za afya, pamoja na elimu, inapopangiwa bajeti fulani basi *implementation* iongezwe kwa kiwango kikubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika suala hilohilo la afya, Mkoa wangu wa Katavi ni *almost* kama miaka saba iliyopita mpaka leo tumepata Manispaa Serikali ilitoa pesa kwa ajili ya ujenzi wa Hospitali ya Mkoa na kuna eneo kubwa karibuni heka mia tatu lilishanunuliwa kwa ajili ya ujenzi wa hospitali hiyo lakini mpaka sasa hakuna dalili yoyote ambayo inaonesha hospitali itajengwa lini. Pia wale wananchi ambao walikuwa wanakaa kwenye eneo ambalo Serikali ililinunua mpaka sasa wengi wao hawajalipwa. Naomba Serikali katika mpango wenu mhakikishe ujenzi wa hospitali katika mikoa au manispaa mbalimbali unafanyika lakini pia bajeti yake ipangwe na kuonyeshwa vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la mwisho nilitaka kuzungumzia kuhusiana na ukusanyaji wa mapato. Tunapozungumzia ukusanyaji wa mapato kama Serikali ya CCM miaka yote tunalalamika lakini mchawi ni nani? Kuna watu ambao hawalipi kodi lakini Serikali imekaa kimya, miradi inashindwa kutekelezwa, tuna mipango mizuri lakini kodi tunapata wapi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda niwakumbushe Waheshimiwa Wabunge katika Bunge lililopita 2010, kulikuwa kuna kashfa ya sukari, kuna watu ambao walihusika na kutoa vibali vya Serikali na wengine wakaenda kununua sukari nchini Brazil kuleta Tanzania. Hasara tuliyopata kwenye kashfa ile ya sukari ni zaidi ya shilingi bilioni 300. Wengi wao wengine tunawafahamu kwa majina akiwepo Mheshimiwa Mohamed Dewji. Kwa hiyo, naomba kabisa ile ripoti ya Kamati ya Bunge iletwe hawa watu washughulikiwe na walipe kodi hizo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pesa kama hizi zinapotea kumbe tungeweza kufanya maendeleo kutokana na kodi hiyo. Kuna watu tunawaachia wanarandaranda na wanatumia pesa za wananchi. Kwa hiyo, naomba Serikali tuwe *strict* kuangalia ni mianya gani inayosababisha tunapoteza pato la Serilkali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia tunaposema tunahitaji kuwekeza katika elimu basi tuwakumbuke Walimu wetu kwa kuwalipa mishahara yao lakini pia tutengeneze mazingira mazuri katika shule zetu. Ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa anakuja Mheshimiwa Hamidu Hassan Bobali na baadaye Mheshimiwa Goodluck Mlinga akifuatiwa na Mheshimiwa Felister Bura.

MHE. HAMIDU H. BOBALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nikushukuru kwa kunipa fursa hii adhimu. Pia niwashukuru wananchi wa Jimbo la Mchinga, Mkoa wa Lindi, kwa kuniamini na kunichagua kwa kura nyingi kuwa Mbunge wao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nianze kueleza huzuni kubwa niliyonayo kwamba Diwani wa Kata ya Kimwani, Jimbo la Muleba Kusini kupitia Chama cha Wananchi CUF jana ameuawa akiwa nyumbani kwake kwa kukatwakatwa mapanga. Tunashukuru Jeshi la Polisi tayari limekwishamkamata mgombea wa CCM ambaye alishindwa na tunaamini haki itatendeka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunatengeneza mipango ya kwenda kutatua changamoto za wananchi, lakini wenzetu mliopo madarakani hamkubali kushindwa. *This is very shameful to our country. (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati naanza kuchangia mapendekezo haya, niyakumbuke maneno ya Profesa mmoja Mchumi wa Uingereza lakini kwa bahati mbaya anafundisha mpira. Wiki iliyopita timu yake ilicheza na timu nyingine na kwa bahati timu yake ndiyo nilikuwa naishabikia. Baada ya matokeo timu yake ikawa imefungwa, anahojiwa na Waandishi wa Habari anasema, *we had good attitude and fantastic spirit despite the result.* Anasema *attitude* ni nzuri, *spirit ni fantastic* lakini matokeo ni mabovu, wamefungwa. Ndiyo hili ninaloliona siku zote Tanzania tunapanga mipango mizuri, mipango ambayo inapoletwa ndani ya Bunge inapata sifa kubwa kwamba ni mipango mizuri na inatoa dalili ya matumaini kwa Tanzania lakini matokeo siku zote yamekuwa ni mabovu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa napenda kuishauri Serikali ya Awamu ya Tano, Serikali ya Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli, asije mwisho wa siku akalalamika kama alivyolalamika kocha wangu mimi kwamba *good attitude and fantastic spirit despite the result* na ili yasimkute haya aangalie anatumia mfumo gani kuwapata Watendaji Serikalini na wasaidizi wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi karibuni tumesikia ametumbua majipu kwa Mabalozi. Hatuwezi kustaajabu kuona Mabalozi wetu wanafanya kazi chini ya kiwango, wanachukuliwa makada wa CCM walioangushwa kwenye Ubunge,

wananchi wamewakataa, ndiyo wanakwenda kuwa Mabalozi, utatumbua tu. Napenda Mheshimiwa Magufuli asije akashindwa, aangalie mfumo wake wa kuwapata wasaidizi na watendaji wake ili mipango mizuri hii tunayoipanga iweze kuwa na tija kwa Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natokea Lindi, tuna changamoto kubwa Lindi ya misitu yetu kuvamiwa, sijui niwaite majangili wa misitu au niwaite watu gani. Mkoa wa Lindi ulikuwa ni miongoni mwa mikoa yenye hifadhi kubwa ya misitu, Hifadhi ya *Selous* iko kule lakini tuna hifadhi kubwa ya misitu ambayo wananchi na Serikali kwa nia nzuri kabisa tuliamua kui-*conserve* kwa manufaa ya Taifa hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa bahati mbaya sisi Mkoa wetu wa Lindi unapatikana katika hali ya kitropiki ambapo mvua zetu tunategemea misitu na bahari. Waziri wa Muungano anayeshughulikia misitu naomba asikilize hili, kuna uvunaji wa kupita kiwango wa misitu ambao unawahusisha vigogo wa Serikali. Ndiyo maana mimi kama Mbunge na Wabunge wenzangu tumekuwa tukilalamika, tumekuwa tukiwaeleza Wakuu wa Wilaya, tumekuwa tukimueleza Mkurugenzi, kila siku misitu iliyohifadhiwa na Serikali inaisha na ukikamata mbao unakuta zimegongwa, tunapata shida. Hatuwezi kutengeneza mipango ya maendeleo wakati rasilimali na maliasili hii tunaiacha ipotee hivihivi tu. Hawa watu hawalipi kodi na hata wakilipa kodi wanafanya *over harvesting* (wanavuna zaidi).

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Mheshimiwa Waziri wa Maliasili ulichukue hilo, *very serious*. Tuna shida misitu Lindi inaisha, inapotea, mmeleta ng'ombe wengi wasiokuwa na idadi lakini hiyo ni nafuu, tumeweza kuwa-*accommodate*, hatuna migogoro ya wafugaji na wakulima, shida yetu kuna majangili wa kukata misitu hovyo. Kuna msitu mkubwa wa hifadhi katika Jimbo la Mchinga, Msitu wa Nkangala unavunwa, Mkurugenzi anajua, Mkuu wa Wilaya anajua, Mkuu wa Mkoa anajua, naomba mchukue tahadhari katika hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala la uvuvi, mimi nashangaa kwelikweli. Jimbo la Mchinga ama Mkoa wa Lindi umepakana na Bahari ya Hindi, inafikia wakati samaki wanazeeka na kufa wakaja tu kuokotwa ufukweni hivi, maana yake kwamba ile bahari watu hawajavua na wavuvi hawajawezeshwa. Staajabu yenyewe kubwa iliyopo maeneo yote ambayo bahari imepitia ndiyo kuna watu maskini kwelikweli. Bahari badala ya kuwa ni faraja au kitega uchumi muhimu imegeuka kuwa laana kwani walio karibu na bahari wote ni maskini. *This is very shameful.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati wenzetu wanatumia bahari tu uchumi wao umekuwa mkubwa sisi watu tuliokuwa karibu na bahari ndiyo maskini. Kwa bahati mbaya mnapopanga hii mipango, pangeni na namna ya kuwasaidia wavuvi, msipowasaidia ndiyo wanatumia zana haramu za uvuvi. Watu

wanapiga mabomu, wanatumia makokoro na kadhalika, hatuwasaidii, tunabakia kulalamika tu kwamba achene uvuvi haramu, hawataacha kwa sababau hawana *alternative*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Mheshimiwa Waziri suala hili mlichukue, wakati mnakwenda kutengeneza huo mpango ambao mtau-*submit* tena, wekeni nguvu kwenye suala la uvuvi. Nilishukuru kweli, kwenye hotuba ya Mheshimiwa Rais, ukurasa wa 23 aliweka msisitizo kwa suala la uvuvi, alisema kwamba viwanda, uvuvi na kilimo ni ajenda yake. Naomba tuone kwa vitendo wakati mtakapo-*submit* Mpango wa Miaka Mitano au wa mwaka mmoja, tuone mmewekeza nguvu kubwa katika suala la uvuvi. *(Makofi)*

Mheshimiwa mwenyekiti, suala la viwanda, Mkoa wa Lindi na Mtwara imejaliwa. Imekuwa nyuma kimaisha kwa muda mrefu, uchumi wetu umekuwa wa chini sana lakini Mwenyezi Mungu ametuletea neema ya gesi ambayo ni utajiri na ni umeme pia. Tunashukuru Mheshimiwa Profesa Sospeter Muhongo pamoja na *REA* wamejitahidi vijiji vingi hivi sasa vinapata umeme Lindi na Mtwara. Mie nashukuru Jimboni kwangu zaidi ya 80 % ya vijiji vimepata miradi ya *REA*. Naomba tu Mheshimiwa Muhongo unimalizie vile vijiji kumi na tano vilivyobakia ili Jimbo zima liwe linawaka umeme. Haitakuwa upendeleo maana umeme unatoka kwetu, gesi ipo kwetu, tukiwa na umeme namna hii ni jambo la kheri na ndiyo wananchi watapunguza kelele ya gesi ibaki na mambo kama hayo. Tumelalamika, watu wakapigwa, tukaelimishwa tukaelewa, bomba limejengwa, sasa hivi tunalilinda, tuwekeeni umeme katika kila kijiji ili tuone sasa kumbe manufaa ya gesi ni haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini suala hili liendane na viwanda. Tuna rasilimali nyingi, tuna maliasili nyingi, Mheshimiwa Profesa Sospeter Muhongo anajua, kuna madini mengi yako Lindi. Jimbo la Mchinga kuna madini mengi ya kutengeneza *cement* na vitu vingine ninyi wenyewe mnajua. Wasaidieni wachimbaji wadogowadogo waweze kupata mitaji ili wao waweze kuchimba. Tusiwaachie hao watu wanaanzisha viwanda, yeye ndio ameanzisha kiwanda, yeye ndio awe ana-*transport minerals*, tusifanye hivyo tutashindwa kutoa fursa kwa wananchi maskini hawa. Naomba nishauri hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho, ili mipango yetu yote iende vizuri tunahitaji tuwe na amani. Tunahitaji tuwe na amani ya kweli siyo amani inayozungumzwazungumzwa tu. Tunalalamika kuhusu suala la Zanzibar, Bukoba watu wanauana.

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha
kwa muda wa mzungumzaji)

MWENYEKITI: Muda wako umekwisha Mheshimiwa.

MHE. HAMIDU H. BOBALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Tunaendelea na Mheshimiwa Goodluck Mlinga baadaye atafuatiwa na Mheshimiwa Felister Bura.

MHE. GOODLUCK A. MLINGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Awali ya yote, napenda kuwapa pole wananchi wangu Ulanga kwa janga la ajali ya kivuko. Ajali hii ya Ulanga siyo ya kwanza, nashangaa Ulanga sijui tumeikosea nini Serikali hii. Daraja mwaka wa tatu haliishi, miradi yote mikubwa inakuja inakwisha, ile ya Kigamboni imekwisha, mradi wa mabasi yaendayo kasi umekwisha, daraja la Ulanga haliishi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wale wakandarasi waliopewa mradi ule kila mwaka wanaomba kuongezewa muda. Nashangaa wakati wanaomba kujenga lile daraja walikuwa hawajui kama kuna kipindi cha masika? Kwa mfano, sasa hivi hawapo, ujenzi hauendelei. Kwa hiyo, naomba Waziri wa Fedha alisimamie suala hili kwa sababu sasa hivi mafuta hayaendi Ulanga, bidhaa haziendi Ulanga, vile viboti vidogo walivyoweka kwa ajili ya kuwavusha watu mvua zikinyesha haviwezi kufanya kazi. Mimi mwenyewe shahidi juzi nilivyoenda nimenusurika kifo. Tumefika katikati ya mto boti limezimika. Kwa hiyo, ili kuwanusuru wananchi wa Ulanga naomba tuwasaidie kile kivuko kisitumike tena, daraja liishe wananchi wanufaike na daraja lao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ni mara yangu ya kwanza kuongea katika Bunge hili, naomba nimpongeze Rais Magufuli na uongozi wote uliochaguliwa. Nampongeza Mheshimiwa Magufuli kwa utendaji wake, nawashangaa ndugu zangu Wapinzani wanasema kuwa Mheshimiwa Magufuli anatekeleza Ilani yao, sasa kama anatekeleza Ilani yenu mbona mnalalamika. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ni mara yangu ya kwanza kuongea Bungeni, napenda kutoa shukrani zangu za dhati kwa niaba ya familia, kwa ofisi za Bunge kwa namna walivyoshughulikia ugonjwa wa mama yetu mpendwa Celina Kombani, walivyoshughulikia shughuli yote ya msiba. Napenda kutoa shukrani za pekee kwa mama yangu Mheshimiwa Hawa Ghasia, Mheshimiwa Ummy Mwalimu, Mheshimiwa Angellah Kairuki na Mheshimiwa Jenista Mhagama kwa jinsi walivyolichukulia suala lile na kuchukua nafasi ya mzazi. Naomba waendelee kutuchukulia hivyohivyo kama watoto wao, hatuna cha kuwalipa bali tunawaombea maisha marefu yenye afya na mafanikio makubwa. Pia siwezi kusahau uongozi wa Chama cha Mapinduzi kwa namna walivyotusaidia katika msiba ule. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda pia kumpongeza Rais mstaafu Mheshimiwa Jakaya Kikwete kwa uongozi wake mahiri wa miaka kumi kwa

kutunza amani na utulivu. Pia napenda kuipongeza Serikali ya CCM kwa kusimamia uchaguzi mkuu wa mwaka 2015 kwa demokrasia ya hali ya juu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia napenda kumpongeza Msemaji wa Kambi ya Upinzani kwa kusoma kwake hotuba kwa umahiri. Ila nilikuwa napenda kumwambia kuwa katika *level* ya Ubunge kuna vitu vya ku-*present* mbele za watu siyo kila anachoandikiwa asome. Akili za kuambiwa uchanganye na za kwako. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda ku-*declare interest* nimeoa mchaga, Mheshimiwa Mbowe ni mkwe wangu, sasa mkwe kuonyesha udhaifu mbele ya mkwe wake ni aibu. Tunapozungumzia Upinzani Bungeni tunamzungumzia Mheshimiwa Mbowe. Sasa naomba nimpe taarifa kuwa mkwe wake nipo humu Bungeni, hatakiwi kuonyesha udhaifu. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeona mpango wa kuimarisha umeme vijijini, naomba niwape taarifa, kipindi cha masika Ulanga umeme haupatikani. Naomba nimpe taarifa Mheshimiwa Muhongo umeme umefika Ulanga lakini zile fito walizoweka za kupeleka umeme kipindi cha masika zote huwa zinavunjika kwa hiyo hatupati umeme. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna Mto Kilombero pale unatuletea mafuriko kila mara. Naomba ufanyike mradi kama ulioko Mto Ruvu. Badala ya mto ule kutuletea mafuriko tutumie yale maji kwa kuyanywa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, bila kusahau upande wa viwanda, Ulanga kuna Kiwanda cha Pamba lakini hakijaingizwa katika mpango huo wa kufufuliwa. Nimeona sehemu zingine tu lakini Ulanga imesahaulika. Bila kuisahau Morogoro, Morogoro ndiyo ulikuwa mkoa ambao unaongoza kwa kuwa na viwanda vingi lakini sasa hivi yamebaki magofu, sijaona mpango wa kufufua viwanda vya Morogoro.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sina mengi na kwa sababu ndiyo naanza haya yanawatosha. *(Kicheko)*

MWENYEKITI: Ahsante sana na hongera Mheshimiwa Goodluck Mlinga kwa mchango wako na kwa kujali muda. Tunaendelea na Mheshimiwa Felister Bura na baadaye Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa.

MHE. FELISTER A. BURA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia. Pia namshukuru Mwenyezi Mungu kwa afya njema aliyonijalia. Nawashukuru wanawake wa Dodoma kwa kunipenda tena na kunichagua kuwa Mbunge lakini pia Chama changu cha Mapinduzi.

Nawapongeza sana Watanzania kwa uamuzi wa dhati walioufanya kwa kuichagua tena CCM kuitawala nchi hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kweli Mheshimiwa Goodluck amenifurahisha, nampongeza sana. Tunachofanya leo ni kuisaidia Serikali. Wameleta mwelekeo wa Mpango na tunatakiwa tujadili na kuwapa mawazo mapya ni wapi wanaweza wakapata mapato zaidi ili matumizi yaendane na mapato. Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge, hiyo ndiyo kazi kubwa tuliyonayo hapa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesoma taarifa ya Serikali na nimeona jinsi sekta ambayo Watanzania ni wengi ilivyochangia kwa kiasi kidogo sana, 4% ya pato la Taifa, ni sekta ya kilimo, uvuvi na misitu. Najiuliza kwa nini sekta ya kilimo na ufugaji ichangie kidogo? Tanzania kila kona kuna ugomvi wa wakulima na wafugaji ina maana tuna mifugo mingi ambayo haileti faida ndani ya nchi, haichangii kwa kiasi kikubwa kwenye pato la Taifa. Ndiyo maana mifugo, kilimo, misitu, uvuvi imechangia 4% tu. Lazima tutafute ni wapi tulipokosea mpaka sekta hii isichangie pato la Taifa kwa kiasi kikubwa. Kuna mazao yanayotokana na mifugo mfano maziwa, ngozi, nyama na kuna mifugo mingi sana ndani ya Tanzania. Nadhani Serikali itafute sasa namna ya kushughulikia matatizo yaliyopo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suluhisho siyo kupima ardhi ni kuwasaidia wafugaji kupunguza mifugo. Nilikwenda Mkoa wa Arusha kipindi fulani tukaambiwa, tena alisema mfugaji mwenyewe yeye ana ng'ombe 10,000. Kama mtu mmoja ana ng'ombe 10,000 na hana jinsi ya kupunguza mifugo yake lazima ugomvi wa wakulima na wafugaji utaendelea lakini hatuwezi kuona faida ya kuwa na mifugo mingi. Vilevile hatuwezi kuona faida ya wavuvi wakati maziwa tunayo yamezunguka nchi yetu; tuna Ziwa Tanganyika, Ziwa Viktoria lakini tuna bahari. Nadhani Serikali iangalie namna ya kutumia sekta hii kuzalisha kwa wingi. Tupate viwanda vya nyama, viwanda vya maziwa, viwanda vya kusindika samaki, viwanda vya matunda, tutaona ugomvi wa wafugaji na wakulima hautakuwepo tena. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia tumemuudhi Mwenyezi Mungu, siku hizi mvua hainyeshi inavyotakiwa. Kwa hiyo, tukiendelea na kilimo cha kutegemea mvua hatutafika mbali. Ndiyo maana mvua isiponyesha vizuri baada ya muda mfupi wananchi wetu wana njaa. Kwa hiyo, lazima tutafute namna ya wakulima wetu kuwa na ukulima endelevu. Bila hivyo, kila mwaka tutakuwa tunalia hatuna chakula, sekta ya kilimo haijachangia kwa kiasi kikubwa lakini hatuna mipango mizuri kwa wakulima na kwa wafugaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna fukwe nzuri sana kuanzia Mtwara hadi Tanga, tunaweza kuzalisha kupitia fukwe zetu. Siyo lazima Serikali ifanye, tunaweza tukaingia ubia na watu binafsi. *National Housing* ni mfano mzuri, wana ubia na makampuni na watu binafsi na tunaona *National Housing* inavyofanya kazi kubwa katika nchi hii. Kwa nini tusiungane na sekta binafsi katika kuhakikisha kwamba nchi yetu tunapata mapato ya kutosha kwa ajili ya huduma za jamii?

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hivi tuna madeni mengi. Wakandarasi waliotengeneza barabara wanatudai, wanaopeleka vyakula katika shule, inawezekana Mheshimiwa Magufuli amelipa hilo deni, lakini kipindi cha nyuma tulikuwa tunadaiwa na Walimu walikuwa wanadai kwa sababu hatuna mapato ya kutosha. Pia matumizi yetu, hata ukiangalia taarifa ya Waziri, ni makubwa kuliko mapato tuliyonayo, kwa nini matumizi yetu yasiendane na mapato? Hata kama nakisi inakuwepo, isiwepo nakisi kubwa kama iliyopo kwenye ripoti ya Serikali. Tusipoangalia namna tunavyotumia na namna tunavyopata mapato kwa kweli tutabaki kila siku miradi yetu ya maendeleo haikamiliki tukitegemea fedha kutoka nje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wanaolima Nyanda za Juu Kusini wanalima vizuri lakini masoko pia bado shida. Mwaka jana walipiga kelele sana mahindi yanaoza Mbeya, Iringa, Rukwa na Ruvuma. Lazima tutafute masoko ya uhakika kwa wakulima wetu. Tanga kuna matunda mengi lakini hawana soko, hakuna kiwanda. Bado kuna haja ya kuwa na uhakika wa masoko ya wakulima wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini nimeangalia pia Kitabu cha Wizara, suala la utalii sikuliona vizuri. Kwa sababu utalii unachangia kwa asilimia kubwa katika pato la nchi yetu lakini sikuona mikakati iliyowekwa na Serikali kwa ajili ya kutangaza utalii wa ndani na wa nje. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini nizungumze pia kuhusu *retention* kwa mashirika haya yanayoshughulika na mambo ya utalii; ukiondoa *retention* kwamba fedha zote ziende Hazina, *TANAPA* itakufa, Ngorongoro itakufa. Kwa hiyo, niombe kabisa suala la *retention* liangaliwe kwa mashirika ambayo aidha hayafanyi vizuri, lakini mashirika kama *TANAPA,* Ngorongoro, ambayo *retention* inawasaidia pia kutengeneza miundombinu kwa ajili ya watalii naomba *retention* yao wasinyang'anywe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ngoja nirudi kwangu Dodoma ambako wanawake wanapata tabu ya kubeba ndoo na kuamka alfajiri kwa ajili ya kutafuta maji. Suala la maji Wilaya ya Bahi tumeongea tumechoka. Tuliomba shilingi milioni 500 mwaka jana mpaka bajeti imemaliza muda wake mpaka tukaanza bajeti nyingine hatujawahi kuona hayo maji. Bahi maji ni ya chumvi

mno hayafai kwa matumizi ya binadamu. Niiombe Serikali, wanapoangalia namna ya wananchi au miji ile midogo iliyoanza hivi karibuni kupata maji suala la Bahi lisiwekwe pembeni. Shida ya maji Kondoa ni ya muda mrefu, tumeshalizungumza mpaka tumechoka. Suala la maji Wilaya ya Chemba wameshindwa hata kujenga Wilaya, hakuna maji pale. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia Waziri wa Maji atakumbuka tumepiga kelele sana kuhusu suala la kilimo cha umwagiliaji na tuliambiwa bwawa kubwa sana linachimbwa pale Farkwa na bwawa lile lingesaidia wakulima wa mpunga wa Bahi, wakulima wa Chamwino, wakulima wa Chemba na baadhi ya wakulima wa Kondoa lakini mpaka navyozungumza hilo bwawa utaratibu wa kujengwa sijauona. *(Makofi)*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa, muda wako umekwisha.

MHE. FELISTER A. BURA: Mheshimiwa Mwenyekiti, najua ni kengele ya pili, lakini taarifa hii haina mpango wa Serikali kuhamia Dodoma.

MWENYEKITI: Tunaendelea na sasa hivi anakuja Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa na baadaye atafuatia Mheshimiwa Dkt. Norman Sigalla King.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza kabisa nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema aliyetujalia afya njema sote kuwa hapa. Pia, shukrani za kipekee niwashukuru wananchi wa Jimbo langu la Rufiji kwa namna ambavyo wameniamini na wakanichagua kwa kishindo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia kwa mara ya kwanza Jimbo la Rufiji tumeweza kuandika historia kwa sababu katika nchi hii toka tumepata uhuru na toka mfumo wa vyama vingi ulipoanza haijawahi kutokea Rufiji kwa Mheshimiwa Rais kupitia Chama cha Mapinduzi kupata kura nyingi. Kwa hiyo, nawapongeza sana wananchi wote wa Jimbo la Rufuji. Pongezi pia nikupe wewe Mwenyekiti, naamini kwa uzoefu na uwezo ulionao wa kisheria utatusaidia na utaliongoza Bunge hili vizuri kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikianza kwa Mpango huu wa Maendeleo kama ulivyowasilishwa, binafsi nina masikitiko makubwa sana kwa sababu sielewi sisi wananchi wa Jimbo la Rufiji tuna matatizo gani katika nchi hii kwa sababu katika Mipango yote ya Maendeleo Rufiji tumeachwa mbali kabisa. Labda nilikumbushe Bunge lako kwamba Rufiji tumechangia asilimia kubwa ya upatikanaji wa uhuru wa nchi hii, tukizungumzia Pwani lakini na Rufiji kwa ujumla.

Pia Rufiji inabaki kuwa ni miongoni mwa Wilaya pekee ambazo tumeshawahi kuendesha Vikao vya Halmashauri Kuu ya Chama cha Mapinduzi lakini sasa ukiangalia Mipango mingi ya Maendeleo imetuweka mbali kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukianzia suala zima la kilimo kama lilivyozungumzwa katika ukurasa wa 17, napata tabu kabisa kwa sababu Mpango huu wa Maendeleo hauzungumzii kabisa ni namna gani Rufiji itarudi katika ramani ya kilimo. Sote tunafahamu kwamba Rufiji miaka ya themanini ndiyo Wilaya pekee ambayo ilikuwa na uwezo wa kulisha nchi hii. Tunalo Bonde la Mto Rufiji, bonde hili ni zuri sana na tunaiomba Wizara pamoja na Kamati zinazohusika basi kufikiria ni namna gani wataweza kuliendeleza bonde hili. Pia tunafahamu kuna baadhi ya miradi kwa mfano ule mradi wa *RUBADA* ambao ulikuja pale Rufiji, naamini kabisa mradi huu ni mradi ambao watu wameutengeneza kwa ajili ya kujipatia pesa na hauna faida yoyote kwa Wanarufiji. Kwa hiyo, naomba kwanza Serikali ikae chini na kufikiria ni namna gani wataweza kupitia kumbukumbu zote walizonazo ili kuangalia ufisadi mkubwa ambao umeshawahi kufanywa katika mradi huu wa *RUBADA*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa Rufiji tunayo ardhi nzuri na ardhi kubwa isiyokuwa na tatizo lolote la migogoro ya ardhi, tunaiomba Serikali sasa kufikiria mpango wa kuanzishwa Chuo cha Kilimo Rufiji ili sasa kiweze kusaidia suala zima la kilimo kwa sababu tunayo ardhi nzuri sana. Pia mchakato wa uanzishwaji wa viwanda vya kusindika mazao, naishauri Serikali uanzie Rufiji kwa sababu tunayo ardhi nzuri yenye rutuba na tunalo bonde zuri. Niseme tu katika nchi hii hakuna ardhi iliyo nzuri kama ya Jimbo letu la Rufiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikija katika suala zima la viwanda, kumbukumbu zangu zinanionesha kwamba Mheshimiwa Rais pamoja na Makamu wake tarehe 9 Septemba, Makamu wa Rais alituahidi mchakato wa ujenzi wa viwanda Rufiji. Kwa hiyo, tunaiomba Serikali katika Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo kwa hivi viwanda ambavyo vitajengwa kuanzia Rufiji kwa sababu kila aina ya kilimo sisi tunacho na tunaishauri Serikali sasa mchakato huu uanze haraka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuja kwenye tatizo la maji. Ukurasa wa 46 wa Mapendekezo ya Mpango huu wa Maendeleo umezungumzia suala la maji. Sisi wananchi wa Jimbo la Rufiji pamoja na Majimbo ambayo tunakaribiana, nazungumzia Kisarawe, Mkuranga, Kibiti pamoja na Rufiji yenyewe, tuna shida kubwa sana ya maji. Labda niseme katika Jimbo langu ya Rufiji ni 5% au 6% tu ya wananchi ndiyo wanaopata maji safi na salama. Katika eneo dogo la Tarafa ya Ikwiriri ambayo ndiyo walikuwa wakipata maji safi mota imeharibika huu ni mwezi wa tatu. Mchakato wa tathmini ya utengenezwaji wa mota upo katika Wizara hii ya Maji, huu ni mwezi wa tatu hatujui Katibu Mkuu wa Wizara hii

anafanya mchakato gani ili kuweza kuharakisha mota hii kuweza kutengenezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama tulivyoweza kuona maeneo mengine, Ziwa Viktoria wana uwezo wa kutoa maji sehemu moja na kupeleka sehemu nyingine katika Mikoa mbalimbali na sisi tunaishauri Serikali sasa Mpango huu wa Maendeleo kufikiria mchakato wa kuboresha huduma ya maji kwa kutoa maji katika Mto wetu wa Rufiji na kusambaza katika Wilaya zetu zote ambazo zinazunguka katika Jimbo la Rufiji, hii itasaidia sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yako maeneo, kwa mfano kule Ngarambe kuna tatizo kubwa sana la maji. Akinamama pamoja na watoto wanawajibika kuamka alfajiri kwenda kuchota maji na wengine hawarudi majumbani, wanachukuliwa na tembo, wanauwawa na maeneo mengine wanachukuliwa na mamba! Kwa hiyo, shida ya maji katika Jimbo la Rufiji ni kubwa sana. Tunaomba Mpango huu wa Maendeleo kulifikiria suala hili la maji kwa kuliboresha vizuri kwa kutumia Mto wetu wa Rufiji katika kuliweka sawa.

Mhershimiwa Mwenyekiti, nikija katika suala zima la afya, mimi nina masikitiko tena makubwa. Niseme tu kwamba tunayo Hospitali yetu ya Wilaya pale iliyojengwa mwaka 60 lakini toka mwaka 60 hakuna ukarabati wowote ambao umeshawahi kufanywa. Mimi mwenyewe nilishaanza mapambano kuweza kuhakikisha kwamba tunapata wawekezaji kutusaidia. Sasa tunaiomba Serikali kuharakisha huu Mpango wa *PPP* ili wawekezaji wa kutoka Uturuki waweze kutusaidia kujenga hospitali ya kisasa kabisa ambayo itakuwa na *European Standard* yenye mashine zote za kisasa. Kwa hiyo, tunaiomba Serikali kuharakisha Mpango huu wa *PPP*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia tukija suala zima la elimu, niharakishe kidogo kwa sababu ya muda, niseme tu kwamba sisi wananchi wa Jimbo la Rufiji tuko nyuma sana kwenye suala zima la elimu, hata Serikali imetuacha yaani tumekuwa kama watoto wa kambo, hatujui sisi tuna matatizo gani? Suala la elimu ni shida kubwa hasa ukizingatia Rufiji ni kubwa kuliko hata Mkoa wa Kilimanjaro lakini tuna shule moja tu ya sekondari ya kidato cha tano na cha sita kwa hiyo, hili ni tatizo kubwa. Tunaiomba Serikali kufikiria mchakato wa kuboresha elimu katika Jimbo letu la Rufiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yako maeneo, kwa mfano kule Mtanange na maeneo mengine watoto hawasomi kabisa kutokana na umbali wa shule za msingi ambapo mtoto inabidi asafiri umbali wa zaidi ya saa tano, saa sita kwenda kufuata shule. Hali hii imewafanya wazazi wengi kushindwa kuwapeleka watoto wao shule. Kwa hiyo, naona kabisa kwamba mchakato huu wa elimu bure sisi wa Rufiji tutaachwa kando kabisa kwa sababu wazazi watashindwa kuwapeleka watoto wao shule. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikija suala zima la mchakato wa benki, mimi niseme Rufiji ni Wilaya ya sita wakati wa mkoloni na ni Wilaya ya 21 wakati tunapata uhuru lakini utashangaa Wilaya hii ya Rufiji kwa namna ambavyo Serikali imeamua kuiacha hatuna hata benki kabisa. Tunawajibika kusafiri umbali wa zaidi ya kilometa 120, kwa wale wananchi wanaotoka kule maeneo ya Mwaseni na Mloka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunaishauri Serikali huu mchakato wa uanzishwaji wa Benki za Ardhi, kama ulivyoainishwa katika Ilani yetu ya Chama cha Mapinduzi, ukurasa wa 35, tunaiomba Serikali sasa kufikiria benki hizi waanze kujenga katika Jimbo letu la Rufiji kwa sababu tunayo ardhi ya kutosha, hatuna migogoro ya ardhi, ardhi ni bure kabisa tunawakaribisha lakini tunaiomba Serikali pia kuona namna gani ya kuwekeza kwenye suala hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikija katika suala zima la miundombinu, nina masikitiko haya mengine kwamba Rufiji japokuwa ni Wilaya ya zamani lakini tunabaki kuwa ni Wilaya pekee ambayo hatuna hata nusu kilometa ya lami. Kama tulivyoona Mapendekezo haya, hakuna hata sehemu moja ambayo inazungumzia Rufiji tutasaidiwa vipi kuboresha miundombinu yetu. Mama yetu Makamu wa Rais pamoja na Rais mwenyewe alituahidi kwamba tutajengewa lami barabara ya kutoka Nyamwage - Utete, ili iweze kusaidia kupunguza vifo vya akina mama ambao inabidi wakimbie Utete kwa ajili ya kwenda kujifungua. Pia barabara ya kutoka Ikwiriri – Mwaseni - Mloka yenye kilometa 90, tunaiomba Serikali kuharakisha mchakato wa ujenzi wa barabara hii na barabara nyingine kutoka Mwaseni - Mloka - Kisaki pamoja na kutoka Mwaseni - Mloka - Kisarawe. Barabara hizi iwapo zitajengwa zitasaidia kufungua biashara na wananchi wa Jimbo langu la Rufiji wataweza kufanikiwa katika mambo mbalimbali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia tunaishauri Serikali na tunaiomba iharakishe mchakato wa ujenzi wa Chuo cha Utumishi pale Ikwiriri. Tulishatoa ardhi kubwa lakini mpaka leo hii Wizara husika haijachukua hatua zozote za mchakato wa ujenzi wa Chuo hiki cha Utumishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia tunaishauri Serikali kuachana kabisa na mchakato huu wa mambo ya *retention*. Suala hili litatuletea shida kubwa na tunaiomba Serikali kuepukana nalo, kuacha kabisa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue fursa hii kuishauri Serikali kuanzisha *community centre*. *Community centre* hizi zitaweza kusaidia wananchi wetu kwa maeneo mbalimbali ya vijiji ili waweze kujifunza mambo mbalimbali kwa ajili ya kunyanyua uchumi wao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, nashukuru sana na naomba maombi yangu haya yote kama nilivyozungumza yaweze kuchukuliwa na kufanyiwa kazi. Vinginevyo kama Serikali haitachukua basi sitaunga mkono kabisa mapendekezo mwezi Machi yatakapoletwa hapa Bungeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, nashukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Mchengerwa kwa kujali muda. Tunaendelea na Dkt. Norman Sigalla na baadaye atafutia Mheshimiwa Dkt. Elly Macha.

MHE. DKT. NORMAN A. S. KING: Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla ya kuchangia, naomba nichukue nafasi hii kipekee kabisa kumshukuru Mungu kwa sababu ya kutuwezesha sisi sote kushinda uchaguzi mwaka jana na kuingia kwenye Bunge hili. Kipekee kabisa nipongeze Wakuu wa Mikoa na Wakuu wa Wilaya na Vyombo vyao kwa kusimamia uchaguzi huo vizuri. Kwa kufanya hivyo, wameniwezesha mimi na mdogo wangu Mchungaji Msigwa, kuingia kwenye Bunge hili. Ahsante sana Wakuu wa Wilaya na Wakuu wa Mikoa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichangie kidogo katika Mpango uliowasilishwa. Kwanza, natambua kabisa kwamba yako maeneo mengi ambayo Mpango umejielekeza na hasa upande wa barabara na reli. Mimi kama Mwenyekiti wa Kamati ya Miundombinu, naomba nisisitize tu kwamba sisi Watanzania tunaamini kwamba uboreshaji wa Reli ya Kati ile tunayoijua yaani ya kwenda Kigoma – Mwanza baada ya pacha ya Tabora ndiyo tunayoisema na matawi yake ya kwenda Mpanda. Mikoa kumi na tano itanufaika na suala hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nieleze kwa ufupi, Tanzania ilivyo na hasa Wilaya ya Makete na Mkoa wa Njombe, ni Mkoa ambao ni tegemeo kubwa sana kwa sababu ya uchumi wa Tanzania na hasa uzalishaji wa mazao ya chakula. Naomba sana barabara inayotoka Njombe - Mbeya kupitia Makete ipewe kipaumbele kwa sababu hata Ilani ya CCM imeiweka barabara hii ni barabara ya kwanza. Umuhimu wa barabara hii si tu kwa sababu Norman Sigalla King anatoka Makete ni barabara muhimu kwa maana ya uchumi wa Tanzania kwa sababu Hifadhi ya Kitulo ndiyo hifadhi pekee ya maua Afrika. Hifadhi hii ili iboreshwe ni lazima miundombinu ya barabara za lami iwe bayana na hii itasaidia kukuza utalii ndani ya hifadhi hii na si tu kukuza utalii lakini pia kuboresha uchumi wa Wilaya ya Makete. Kwa sababu Wilaya ya Makete pamoja na uchumi wa mazao ya chakula pia ndiyo Wilaya ambayo inaongoza baada ya Mafinga kwa mazao ya mbao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, elimu ni jambo la muhimu sana, niishukuru Serikali ya CCM kwa kazi nzuri inayoifanya ya kuboresha elimu. Wilaya ya Makete pale tuna Chuo cha *VETA*, bahati mbaya sana yako madarasa lakini hakuna mabweni. Wilaya ya Makete kwa jiografia yake haiwezekani wanafunzi wa kutoka Tarafa za Matamba, Ikuo, Lupalilo, Ukwama, Bulongwa kwenda kusoma kwenye chuo kilichoko Iwawa-Makete. Ni muhimu sana Serikali ijenge mabweni ili kunufaisha wananchi wa Tarafa zote ikiwemo Taarifa ya Magoma. Hili nimeliwasilisha kwa Waziri mhusika, naomba sana kwenye Mpango wetu wa Maendeleo tufasili kwa vitendo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, upande wa elimu pia naomba nisisitize jambo moja. Mtihani tulionao sasa ukisikiliza hotuba ni kana kwamba muhimu kwa Watanzania ni kupata shahada ya kwanza, ya pili ama ya tatu. Mtihani tulionao sasa ni aina ya elimu tunayowapa watoto na watu wetu. Sote tunajua nguvu ya uchumi wa Tanzania ni kilimo, asilimia 77 ya watu wetu wanategemea kilimo. Hata hivyo elimu yetu kuanzia darasa la kwanza mpaka chuo kikuu hakuna mahali ambapo mwanafunzi anakutana na kilimo. Ni hatari sana!

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wamarekani na nchi zilizoendelea nguvu yao ni kwenye teknolojia ndiyo maana mtoto wa Kimarekani wa miaka nane au kumi anacheza na komputa, ana-*feed data* na analipwa. Kwao Wazungu wanasema hiyo siyo *child labour* lakini Mwafrika, Mtanzania akibeba jembe akiwa na miaka kumi na mbili, kumi na tatu tunamfundisha kilimo ambacho ndiyo nguvu yetu tunasema *child labour*. Tunaingia kwenye ugonjwa huu, matokeo yake tutakuwa na wanafunzi wanao-*graduate* kwenye *level* ya digrii ya kwanza, ya pili na ya tatu lakini hawana mahali pa kutumia elimu hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ombi langu kwa Serikali, baada miaka ile mitatu ya kujua kusoma na kuandika kwa watoto wetu ni muhimu sana watoto hawa wajifundishe ABC ya kilimo, siongelei kilimo nadharia, kilimo vitendo. Mtu anatoka Kanda ya Ziwa basi ajue akifika darasa la saba ni jinsi gani ya kutumia mbolea kulima pamba, kama anatoka Nyanda za Juu Kusini kwa mfano ajue kwa nini tunatumia *DAP* na kwa nini tunatumia *urea*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, dozi hiyo ya *course* inaongezewa uzito anapomaliza kidato cha Nne ili tuwe na Watanzania ambao wakihitimu kidato cha nne hawana haja ya kutafuta shahada maana elimu waliyonayo inatosha kujitegemea. Nafikiri hili Wizara ya Elimu iliangalie kwa namna ya kipekee sana maana vinginevyo tutajuta kwa sababu tutakuwa na watu wengi walio-*graduate,* lakini hawana mahali pa kutumia elimu hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nipende kusisitiza umuhimu wa Bwawa la Lumakali. Kaka yangu Mheshimiwa Profesa Muhongo yuko hapa. Mto wa Lumakali ambao uko Bulongwa, Wilaya ya Makete, ni kati ya mito michache

katika Tanzania ambayo haipungui maji kwa miaka 40 sasa ya utafiti. *Document* ambayo ni *official* ya *TANESCO* inaonyesha kwamba umeme unaotakiwa kuzalishwa kwa kutumia mto ule ni *megawatts* 640 hivi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naiomba sana Serikali itekeleze mradi wa Lumakali kwa sababu utasaidia sana kutoa ajira kwa wananchi wa Makete, Mbeya na Njombe kwa sababu ni bwawa kubwa lakini pili utasaidia sana kuongeza umeme wetu. Mheshimiwa kaka yangu Profesa Muhongo chondechonde, naomba sana Mto Lumakali upewe nafasi yake ya kipekee kabisa ili Wilaya ya Makete ipate kufanikiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nihitimishe hotuba yangu kwa kuongelea umuhimu wa kuunganisha barabara ya kutoka Ludewa - Mlangali. Niipongeze Serikali kwa sababu ya kufungua barabara hiyo lakini ni vizuri ifunguliwe kwa kiwango cha lami kutoka Mlangali - Lupila kutokea Ikonda - Makete, kutoka Chimala - Matamba - Kitulo - Mbeya, kutoka Mbeya - Ishonje - Makete - Njombe na kutoka Makete – Bulongwa – Iniho - Ipelele - Isonje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, nikushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuchangia Mungu akubariki na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa kwa kujali muda. Tunaendelea na Mheshimiwa Dkt. Elly Macha na baadaye atafuatia Mheshimiwa Godwin Mollel na Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa.

MHE. DKT. ELLY M. MACHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa nafasi uliyonipa ya kuchangia Mpango ulioko mbele yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuanza kwa suala zima la upunguzaji wa umaskini. Katika jamii watu ambao ni maskini kuliko wote ni watu wenye ulemavu kwa sababu ulemavu unasababisha umaskini na umaskini unasababisha ulemavu. Pia niseme kwamba hapa Tanzania *statistics* tunazotumia katika kuelezea idadi ya watu wenye ulemavu katika nchi hii zina upungufu mkubwa. *Tanzania Bureau of Standard* wanasema asilimia nne, tano au milioni mbili ndiyo watu wanaoishi na ulemavu Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati wa sensa hakuna ushirikishi katika kuhakikisha kwamba masuala ya watu wenye ulemavu yanajumuishwa katika sensa. Kuna ulemavu wa aina nyingi mwingine unaonekana kama mimi nilivyo sioni, naonekana kama sioni, lakini kuna ulemavu ambao hauonekani *(hidden disability)* kama viziwi au watu wa *pyschosocial*, watu wa *down syndrome, dyslexia,* huwezi kuona. Kwa hiyo, wanapofanya zile sensa wanasahau kujumlisha aina nyingi sana za ulemavu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba mipango yetu katika Wizara zote tufuate ile *statistic* iliyotolewa na *WHO* pamoja na *World Bank* kwenye *Disability World Report* ya 2011 inayosema kwamba katika kila nchi asilimia 15 ni watu wenye ulemavu. Sasa basi sisi Tanzania ambao tuko milioni 46 mpaka 50 tukitumia hiyo *statistic* ya *World Report* ina maana kwamba watu wenye ulemavu nchi hii ni kati ya milioni 6.2 mpaka milioni 7.0, hii si idadi ndogo. Naomba Mipango inapopangwa itumie hiyo ripoti mpaka hapo itakapofanyika sensa nyingine ya kuonyesha jinsi *data* ya watu wenye ulemavu itakavyokuwa *captured* katika sensa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ulemavu unasababisha umaskini na umaskini unasababisha ulemavu, unakuta watu wenye ulemavu wako katika hali mbaya. Nataka kusema kwamba hii bajeti inayokuja izingatie kuweka bajeti kwa ajili ya maendeleo ya watu wenye ulemavu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitatoa mfano, mtu asiyeona akitaka kwenda hospitali inabidi aende na msindikizaji au kiziwi inabidi aende na mkalimani na unapokwenda na msindikizaji ina maana kwamba unalipa nauli yako na ya msindikizaji wako na kiziwi inabidi alipe nauli yake na ya mkalimani wake. Ina maana kwamba *spending* ya mtu mwenye ulemavu ni mara mbili kuliko ya mtu asiyekuwa na ulemavu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa ajili hiyo basi naomba familia zile zenye watu wenye ulemavu ambao ni *severely disability,* kuna familia ambazo zina watoto wenye ulemavu ambao hawawezi kutembea, hawawezi kuongea, hawawezi chochote na anahitaji uangalizi masaa 24 siku saba. Hizi familia ni nyingi, nimeshaanza kufanya *data collection*, wafikiriwe kupewa *cash* ya kuwawezesha kuishi. Kwa mfano, hawa akinamama ambao wanatunza watoto ambao ni *severely disabled* hawana nafasi kabisa ya kufanya kitu chochote kile cha kuwasaidia kuishi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, Serikali inaposema itafikiria *pension* kwa wazee, ifikirie pia *pension* kwa wale *members of family* ambao hawana nafasi hata kidogo ya kutafuta kibarua ili aweze kuishi. Mtu anakuwa na mtoto mwenye ulemavu kuanzia asubuhi mpaka jioni na siku zote hana nafasi ya kutafuta chakula. Kwa hiyo, nao wapewe hiyo *pension* angalau hata Sh.30,000 kwa mwezi kwa maana ya Sh.1000 kwa siku ili waweze kununua chakula cha kuishi kwa sababu hawana nafasi kabisa ya kushughulika na shughuli za kujiongezea kipato. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo *cash transfer* wenzetu wengine wameshaanza ku-*effect,* nchi kama Malawi na Kenya. Nafikiri sisi siyo maskini kuliko Malawi lakini wanafikiria pamoja na wazee na wale *severely disabled people* wapewe hiyo *cash transfer* ili waweze kuishi. Utakuta wengi ambao

wanaachwa na hawa watoto ambao ni *severely disabled* ni akinamama kwa sababu baada ya mama kupata mtoto mlemavu au mtoto aliyelemaa, waume zao huwakimbia na kuwaacha akinamama wakihangaika na hao watoto. Naomba Serikali ifikirie kuwapa jinsi kuishi hizi familia ambazo zina walemavu ambao ni *severely*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano nilioutoa, kuna wafanyakazi ambao wana ulemavu matumizi yao yako juu, Serikali inaonaje kuanza kuwapunguzia ile *tax* ya *Pay As You Earn (PAYE)* kwa sababu hizo nilizozieleza. Mtu mwenye ulemavu anatumia zaidi kuliko mtu asiye mlemavu. Kwa hiyo, Serikali imsaidie yule anayefanya kazi kwa kumpunguzia kodi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitatoa mfano, wenzetu wa Kenya Serikali yao ilishaona hili miaka mitano iliyopita, sasa hivi mwenye ulemavu yeyote pale Kenya anayelipwa mshahara wa kuanzia Sh.1-150,0000 ya Kenya ina maana Sh.3,000,000 ya Tanzania, inapozidi Sh.151,000 ile Sh.1 ndiyo wanaanza kuitoza kodi lakini ile Sh.150,000 wanamuachia kwa sababu wanajua matumizi ya mtu mwenye ulemavu ni makubwa. Naomba Serikali hii ifikirie katika jambo hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuchangia katika suala la elimu, kweli elimu imetolewa bure mpaka kidato cha Nne. Nategemea watoto wenye ulemavu pamoja na kwamba watasoma bure lakini vifaa vyao ambavyo vingi havipatikani hapa Tanzania vinaagizwa, vitabu vyao vinachapishwa katika maandishi ambayo wanaweza kusoma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara ya Elimu ina mtambo wa kuchapisha vitabu vya wasioona lakini huu mtambo kwa miaka mingi umefanya kazi chini ya kiwango chake. Hauna vifaa, hauna fedha za kununua makaratasi, matokeo yake ni kwamba watoto wasioona ambao wanahitaji *braille* na wale wa uoni hafifu ambao wanahitaji *large print* hawana vitabu vya kiada katika shule mbalimbali hapa nchini. Serikali kupitia Wizara ya Elimu ifikirie kukiboresha kile kiwanda cha kuchapisha vitabu vya wasioona na wale wenye uoni hafifu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuja kwenye suala lingine la uchukuzi. Kama Waheshimiwa Wabunge wengi mnavyojua usafiri wa bodaboda unasababisha vifo na ajali nyingi na vina-*create* ulemavu kwa watu wengi sana hapa nchini. Baada ya miaka mingi mtakuta Watanzania wamelemaa kwa ajili ya hizi bodaboda. Nashauri Serikali iweke *measures* za kusimamia hawa waendesha bodaboda, aidha wawapatie *training* au watafute njia nyingine ili kupunguza watu wanaolemaa migongo, wamekatika miguu kutokana na hizi ajali nyingi zinazosababishwa na bodaboda.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikirudi tena katika suala la viwanda, tunasema kwamba kuna mkakati wa kufufua viwanda. Naomba Serikali ikumbuke kwamba watu wenye ulemavu pia wanahitaji ajira, hivyo viwanda viwe *accessible* ili waweze kuajiriwa kama wanavyoajiriwa Watanzania wengine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo asubuhi nilisikitika kwa vile nilinyoosha mkono niulize swali la nyongeza sikupata nafasi. Waziri alipokuwa anazungumzia Morogoro akasema kuna asilimia tano ya fedha za *TASAF* kwa ajili ya wanawake, asilimia tano kwa ajili ya vijana, kwa nini hakuna asilimia tano kwa ajili ya watu wenye ulemavu? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho, napenda kusema kwamba Tanzania iliridhia ule Mkataba wa Kimataifa wa Haki za Watu Wenye Ulemavu wa 2006 na pia ikaja na Sheria Na.9 ya 2010 kuhusu Watu Wenye Ulemavu. Naomba sasa *implementation* ya hizi sheria ifanyike kwa sababu hakuna maana ya kusaini na ku-*ratify* and *then* hakuna *implementation*.

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha
kwa muda wa mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa.

MHE. DKT. ELLY M. MACHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, namalizia kwa kuomba Serikali isaini ule Mkataba wa Kimataifa kuhusu *copyright* kwamba watu wenye matatizo ya kusoma maandishi ya kawaida wakiwepo wasioona, wenye uoni hafifu, wenye *dyslexia,* wenye *down syndrome,* wale *publishers* wa-*publish* kazi zao kwa maandishi ambayo ni *accessible* ili watu wenye ulemavu waweze kusoma vitabu. Naomba Serikali isaini na kuridhia ule Mkataba ili na sisi watu wenye ulemavu wa kutoweza kusoma maandishi ya kawaida tufaidike na *treaty* hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa. Tunaendelea sasa ni zamu ya Mheshimiwa Dkt. Godwin Mollel, atafuatia Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa na ajiandae Mheshimiwa Halima James Mdee.

MHE. DKT. GODWIN O. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nitumie fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutuwezesha kufika hapa. Vilevile niwashukuru wananchi wa Wilaya ya Siha kwa kuniamini kwamba naweza nikawawakilisha. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Ni kwa Mwanri.

MHE. DKT. GODWIN O. MOLLEL: Mheshimiwa Jafo anamjua Mwanri vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze kuchangia kwa kusema kwamba kama kweli tunataka kuitoa Tanzania kutoka sehemu moja kwenda nyingine ni lazima tuwe na tafakuri ya juu sana katika kuamua ni namna gani tunatumia rasilimali za nchi yetu. Hata hivyo, nimshukuru Rais John Pombe Magufuli kwa sababu kwa muda mrefu watu wamekuwa wakisema kwenye jengo hili kwamba kuna ufisadi, kuna ubadhirifu wa rasilimali za nchi, yeye amekuwa shahidi namba moja, twendeni tukapambane na huo ufisadi. Amekuwa shahidi yetu kwamba yaliyokuwa yanasemwa kwa miaka yote ni kweli kabisa. Sasa wote kwa umoja wetu bila kujali vyama vyetu twendeni tujikoki silaha zetu tukapambane kwa ajili ya Taifa letu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze kuzungumzia ardhi kwa Wilaya ya Siha. Wilaya ya Siha ina eneo kubwa la ardhi ambayo haitumiki inaitwa ardhi ya Serikali ni zaidi ya heka 32,000, zipo tu na hakuna matumizi yoyote. Vilevile ardhi ambayo haiendelezwi vizuri inayosemekana Ushirika wameishika ni zaidi ya heka 14,000 na ardhi ambayo inasemekana wawekezaji wamemiliki ni zaidi ya heka 39,000. Ukijumlisha heka zote unakuta kuna heka 120,000 na zaidi. Unakuja kugundua ardhi hiyo kwa heka ni zaidi ya wananchi wa Wilaya ya Siha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru Mheshimiwa Lukuvi, Waziri wa Ardhi na Mawaziri wengine wahusika nimewaeleza na wamenisaidia, wamenisikiliza vizuri. Niseme karibuni Wilaya ya Siha, karibuni Mkoa wa Kilimanjaro kwa sababu ni mkoa mdogo sana na matumizi yake ya ardhi yanatakiwa yaangaliwe kwa jicho tofauti na kwingine ambako kuna mapori makubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niombe, tuna shamba ambalo lina ukubwa wa heka 3,429 linaitwa shamba la Gararagua. Ni shamba ambalo linasemekana linamilikiwa na *KNCU*. Shamba lina miundombinu ya maji ndani yake ambayo ndiyo *backup* ya maji ndani ya Wilaya ya Siha na kwenye Halmashauri lakini shamba hili anauziwa mwekezaji ambaye anakuja kulima maparachichi na mwingine kufuga kufuga kuku. Tuna uzoefu na huo uwekezaji wa maparachichi, nimeuliza ndani ya Wilaya ya Siha unaiingizia Halmashauri shilingi ngapi hamna chochote zaidi ya maparachichi yaliyoharibika kulipiwa ushuru wa geti. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwekezaji huyu anataka kuongezewa eneo lingine ukipiga bei kwa kila heka yeye anaenda kuchukua kwa Sh.2,000,000 kwa heka moja. Ni heka moja yenye maji ndani yake thamani yake ni kubwa mno. Tutafute tafakari ya juu ya namna gani tutatumia hiyo ardhi kwa maslahi ya Taifa letu. Kwa sababu tukimjenga mwananchi wa chini ili aweze kuzalisha vizuri, alipe kodi na akapata ardhi nzuri ndivyo ambavyo tutaweza tukasema

tunaweza kutekeleza bajeti tuliyonayo kwa sababu hatutegemei hela kutoka Serikali Kuu, tunategemea hela kutoka kodi wanazolipa wananchi wa chini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nionye tu kuhusu shamba hili, mwekezaji ambaye alipewa na *KNCU* kwa muda wote wa miaka mingi toka nikiwa mtoto akichangisha Sh.50,000 kwa kila mwananchi kukodisha kulima mazao. *KNCU* wanasema wanataka kuuza hili shamba kwa sababu wana deni la Sh.4,000,000,000 wanalodaiwa na *CRDB*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, msimamo wetu kama Wilaya na Mkoa kabla ya kusema unauza shamba hili, tujiulize aliyechukua Sh.4,000,000,000 kutoka Halmashauri kwa nini alishindwa kurejesha? Kama ni jipu litumbuliwe kabla ya kwenda kusema unaenda kurudisha hela za *CRDB*. *KNCU* inajulikana kwamba imekuwa kidonda ndugu kwa Mkoa wa Kilimanjaro kwa kuua zao la kahawa na kufanya mambo mengine ambayo wananchi wa Mkoa wa Kilimanjaro hawaridhika nayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuonyesha kuna tatizo hapa, nimetembelea mashamba zaidi ya 23 niliyoyazungumzia lakini nilipofika katika hili shamba la Gararagua mwekezaji aliyeko pale aliagiza walinzi wake wanizuie nisiingie kwenye shamba. Nilipoingia alienda Polisi kusema nimemwingilia shambani kwake. Cha kusikitisha amepiga simu toka Dar es Salaam, Polisi na Serikali ya Wilaya ya Siha ikawa inakimbiakimbia inanitafuta mimi, nikajiuliza kazi ya Mbunge ni nini? Sisi tumechukua silaha zetu tunakwenda kutumbua majipu watu wachache ambao wanahisi majipu yao tunaenda kuyatumbua wanaiamsha Serikali yetu inapingana na sisi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Waheshimiwa kwenye Wilaya au Mikoa yetu kuna shida moja mnapokuja ziara. Nashauri muanzishe utaratibu mzuri kama aliouanzisha Mheshimiwa Mwigulu kwamba kabla ya kwenda eneo fulani anaonana na watu wa eneo husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nije kwenye eneo la la elimu. Nielezee kitu cha tofauti, imesemekana elimu ni kitu ambacho tunaenda kukiangalia kwa jicho lingine. Nimshukuru Mheshimiwa Ndalichako, naamini unaweza ukaenda ukafanya hilo lakini tuangalie pamoja na kwamba tutaboresha shule, tutaboresha kila kitu lakini tuna eneo ambalo tunatakiwa tuliwekeze nalo ni eneo la mtoto na uwezo wa akili wa mtoto.

Mheshimiwa Mwenyekiti, twendeni tuwekeze katika lishe ya watoto wetu ili tunapowapeleka shule basi ukuaji wa ubongo uwe umekua vizuri ili aweze kupata kile kinachotakiwa. Kwa sababu wenzetu wametuzidi kiteknolojia siyo kwa sababu tu wana rasilimali nyingi au wana vitu vingi ni kwa sababu wana watu wenye uwezo wa kufikiri zaidi ya kufikiri katika ubongo *(thinking beyond*

the brain). Tunatakiwa na sisi tuanze kujenga watu wenye uwezo huo ili tuweze kuwekeza kwenye teknolojia. Kama hatujawekeza vizuri kwenye ubongo wa mtoto kwa maana ya ukuaji pamoja na elimu nzuri hata kama tutajenga vyuo vikuu vizuri namna gani hatutakuwa na ubongo wa kuweza kuelewa teknolojia ambayo tunaitaka tuitengeneze.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie suala kilimo. Wilaya ya Siha ni Wilaya mojawapo iliyozunguka Mlima Kilimanjaro lakini utalii huo haufaidishi Wilaya ya Siha na vilevile tunahitaji tuboreshe miundombinu iliyozunguka Wilaya hiyo. Ukiangalia barabara ambayo inapitia ile *Kisimiri Corridor* kwenda *Londrosi Gate* imechimbika sana na Rais ameahidi kuishughulikia na nasikia kwamba tayari *procurement* imeshafanyika kwa ajili ya kujenga barabara hiyo kwa kiwango cha lami imebaki kusainiwa mkataba. Naomba hilo suala liharakishwe kwa sababu magari yamekuwa yakianguka katika barabara hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile tuboreshe eneo la kilimo, wananchi wamekuwa wakizalisha mazao mengi lakini wakati wa mavuno mipaka yetu imekuwa ikufungwa. Nina zao moja katika Jimbo la Siha ambalo wananchi wako tayari kulima hata mashimo wanyeshee nalo ni zao la nyanya. Cha kushangaza wanapovuna mahindi mengi wanakosa pa kuuza. Naomba ikiwezekana wananchi wakivuna waruhusiwe kuuza popote wanapoweza kuuza ili kuhamasisha mazao ya chakula kuzalishwa na hata wananchi wawe tayari kuchimba mashimo watafute maji ili wanyeshee na tutaweza kuzalisha chakula kwa wingi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mkoa wa Kilimanjaro na Wilaya yaSiha wamekuwa wakizalisha zao la kahawa. Naomba Waziri wa Kilimo tusaidiane…

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha
kwa muda wa mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa muda wako umemalizika.

MHE. DKT. GODWIN O. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, kabla hatujaendelea na mchangiaji mwingine, naomba niwatambulishe wageni waliopo Bungeni jioni hii. Kuna wageni wanne wa Mheshimiwa Jumanne Kishimba, Mbunge wa Jimbo la Kahama Mjini lakini pia kuna wageni wawili wa Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, Mbunge wa Jimbo la Serengeti. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, naomba niwajulishe kwamba wale ambao wananiletea vikaratasi ambao hawajaomba kwa utaratibu wafuate utaratibu

wataendelea kupewa nafasi kuanzia kesho. Pia na wale ambao wameshachangia kwenye hotuba ya Rais, naomba tuwastaamilie wenzetu ambao hawajachangia. *(Makofi)*

Tunaendelea na Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa na baadaye atafutia Mheshimiwa Abdallah Chikota na Mheshimiwa Halima Mdee.

MHE. DKT. SHUKURU J. KAWAMBWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia hoja ambayo iko mbele yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote, naomba nichukue fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutupa uhai na afya na kutuwezesha kukusanyika katika Bunge hili la Kumi na Moja la Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Kwa vile ni mara yangu ya kwanza kusimama katika Bunge hili la Kumi na Moja, naomba nichukue fursa hii kuwashukuru sana wapiga kura wa Jimbo la Bagamoyo kwa kunipa fursa nyingine ya kuwaongoza kama Mbunge wa Jimbo la Bagamoyo. Niwaahidi tu kwamba nitawatumikia kwa juhudi zangu zote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuchukua fursa hii kuipongeza sana Serikali kupitia Wizara ya Fedha na Mipango kwa hoja hii ambayo imewasilishwa ya Mpango wa Maendeleo ya Taifa mwaka 2016/2017. Niipongeze Serikali kwa kutoa kipaumbele kwa ujenzi wa viwanda kama mkakati maalum wa kuendeleza ujenzi wa uchumi wa viwanda kwa nchi yetu. Huu ni mkakati sahihi ambao unajipanga moja kwa moja kupiga vita umaskini katika nchi yetu na mkakati ambao utawezesha kuzalisha ajira nyingi na kuwaondoshea kadhia vijana wetu wa kiume na wa kike ambao wanahitimu katika vyuo vyetu mbalimbali na shule mbalimbali, wanaingia katika soko la ajira na kukosa ajira. Niwapongeze kwa hilo, huu ni mkakati sahihi ambao tukienda kwa kasi hii kwa miaka mitano bila shaka nchi yetu itakuwa katika hali nyingine kabisa na kujenga maisha bora kwa kila Mtanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mkakati wa viwanda huu utatumia malighafi za ndani za kilimo, mifugo, misitu na uvuvi lakini viwanda pia vitazalisha bidhaa kadha wa kadha ambazo tunazihitaji kwa ajili ya matumizi ya wananchi wetu. Pia zitazalisha ajira kama nilivyosema hapo awali lakini pia viwanda hivi vitawezesha kulipa ushuru na kodi mbalimbali ambazo ni fedha nyingi zitakazowezesha Serikali yetu kuwa na mapato makubwa zaidi na kuiwezesha Serikali kuweza kumudu huduma za jamii katika nchi yetu. Sina namna bali kuunga mkono na kupongeza juhudi hii katika Mpango huu wa Maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuikumbusha Serikali yangu kupitia Wizara ya Fedha na Mpango kwamba wakati tunaweka mkazo huu wa ujenzi wa viwanda, tufahamu kwamba viwanda hivi hivi vinajengwa ardhini. Kwa hiyo,

jambo muhimu sana katika Mpango huu ni kuhakikisha kwamba Serikali inamiliki ardhi ili iweze kujenga viwanda hivi. Maeneo yote yale ambayo tunahitaji kujenga viwanda katika mwaka huu unaofuata wa fedha Serikali ijitahidi kuhakikisha kwamba ardhi ile imemilikiwa na Serikali ili mkakati mzima wa ujenzi wa viwanda usije ukaingia katika matatizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Jimboni kwangu Bagamoyo tuna mpango maalum wa uwekezaji ama *SEZ* ambao unajumuisha ujenzi wa viwanda na Bandari ya Mbegani. Katika eneo hili, Serikali tayari imeshatambua eneo la ujenzi wa viwanda hivyo au eneo la uwekezaji. Mwaka 2008 uthamini wa ardhi umefanywa na jumla ya shilingi bilioni 60 zinahitajika kulipwa fidia, lakini hivi sasa mwaka 2016 katika shilingi bilioni 60 zile bado wananchi wanadai shilingi bilioni 47 kwa maana asilimia kubwa ya wananchi bado hawajalipwa fidia. Huu ni mwaka tisa wananchi hawajalipwa fidia lakini mwaka wa tisa pia tumepoteza fursa kadhaa za uwekezaji wa viwanda kwa vile wawekezaji hawatoweza kuweka viwanda ardhi haipo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni miaka tisa ambayo tumepoteza ushuru na kodi mbalimbali lakini miaka tisa pia ambayo tulipoteza fursa za ajira mbalimbali kama viwanda vingekuwa vimejengwa. Kwa hiyo, naomba niikumbushe Serikali yangu katika mkakati huu na Mpango huu wa maendeleo kuweka mkazo wa kumaliza ulipaji wa fidia kwa wananchi wa Bagamoyo ambao wamekuwa tayari kutoa maeneo yao kwa ajili ya ujenzi wa viwanda na ujenzi wa bandari. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo wezeshi la ujenzi wa viwanda ni ujenzi wa bandari. Nashukuru Serikali katika Mpango huu wa Maendeleo ukurasa wa 28 umeonyesha kwamba Serikali itajipanga kujenga bandari mpya ya Mwambani Tanga na Mbegani Bagamoyo. Hii ni fursa kubwa ya kiuchumi, bandari ni fursa pekee za kiuchumi ambazo mataifa mengine yametumia vizuri kama Singapore na nchi zingine na kuwawezesha kujenga uchumi mkubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niihamasishe Serikali yangu kwamba katika Mpango huu tusichukue muda mrefu na hasa pale ambapo mkataba wa ujenzi wa Bandari ya Bagamoyo umeshasainiwa kati ya nchi yetu na nchi rafiki ya China na Oman. Wenzetu hawa hawatapenda kupoteza muda. Kwa hiyo, tujipange vizuri sana katika mwaka wa fedha unaofuata kuhakikisha kwamba maandalizi ya ujenzi wa bandari ya Bagamoyo yanakamilika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama nilivyosema awali kwamba viwanda hivi na bandari hizi zinajengwa katika ardhi, wananchi katika Jimbo langu la Bagamoyo eneo ambalo litajengwa bandari, wananchi wa Pande na Mlingotini wako tayari hivi kuhama ili kupisha ujenzi wa bandari hiyo. Haikuwa rahisi sana

wao kukubali lakini kwa sababu ya maendeleo ya Taifa letu wamekubali wahame kwa ajili ya kupisha ujenzi huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tayari eneo limetengwa shamba la Kidagoni ambalo awali lilikuwa shamba la *NAFCO* lakini sasa lina mwekezaji binafsi. *EPZ* tayari imelianisha shamba hilo kwa ajili ya kuingizwa kwenye mradi wa uwekezaji. Tatizo ni kwamba ardhi hiyo inalazimika iweze kulipiwa fidia ili wananchi hawa waondoke katika maeneo ya ujenzi wa bandari wakabidhiwe eneo lingine na wao wako tayari kuhama hata leo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi sasa kilio chao kikubwa ni kwamba wana ndugu zao, jamaa na marafiki ambao wanaondoka duniani, hawapendi kuwazika pale Pande na Mlingotini kwa vile ardhi hii sasa hivi itachukuliwa kwa ajili ya bandari lakini hawana namna ya kwenda Kidagoni kabla Serikali haijalipa fidia ya Kidagoni ili wakabidhiwe eneo hilo. Naiomba Serikali yangu Tukufu ijitahidi haraka na kuweka msisitizo wa kuhakikisha kwamba katika mwaka wa fedha unaokuja mapema iwezekanavyo shamba lile liwe limelipiwa fidia na wananchi wa Pande na Mlingotini waweze kuhamia katika eneo hilo na ujenzi wa bandari usiweze kuchelewa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine la uwezeshaji kwa uchumi wa viwanda ni nishati. Nimefurahi kwamba katika Mpango huu wa Maendeleo, nishati imeainishwa vizuri na msisitizo mkubwa umewekwa katika usambazaji wa nishati katika nchi yetu kuwezesha viwanda na wananchi kuweza kubadili hali ya maisha yao kupitia nishati na hasa nishati ya kutumia gesi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu kimoja ambacho napenda kuikumbusha Serikali katika ukurasa ule wa 25 umeonyesha kwamba kutakuwa na mkakati wa kujenga miundombinu ya usambazaji wa gesi asilia katika Mikoa ya Lindi, Mtwara na Dar es Salaam, nilichokishangaa Mkoa wa Pwani haukutajwa na Mkoa wa Pwani kuna ugunduzi wa gesi mpya Mkuranga na Bagamoyo. Gesi hii imegunduliwa na uchumi wa gesi ni uchumi mkubwa utatuwezesha kuongeza rasilimali, kuongeza fedha katika Serikali yetu na kutuwezesha sisi kuweza kupiga hatua kubwa za maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naiomba Serikali inajumuisha katika Mpango huu mradi wa uendelezaji wa gesi Bagamoyo, Mkuranga na maeneo mengine ya Pwani lakini pia uelimishaji wa wananchi katika Mkoa wetu wa Pwani ili waweze kushiriki vizuri katika uchumi wa gesi katika nchi yetu. Tuepukane na fujo ambazo tulizipata huko awali ambazo zilitokana pia na wananchi kutokuwa na elimu. Tuhakikishe kwamba Mpango huu unajumuisha maendeleo ya gesi katika maeneo yetu Bagamoyo, Mkuranga na maeneo mengine ya Mkoa wa Pwani ili tuweze kupiga hatua kubwa zaidi za maendeleo. *(Makofi)*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa.

MHE. DKT. SHUKURU J. KAWAMBWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, muda wangu umeisha, naunga mkono hoja, ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Anayefuata sasa hivi ni Mheshimiwa Abdallah Chikota na baadaye atafuatia Mheshimiwa Halima Mdee.

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Pia naomba nichukue nafasi hii kwanza nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha kujiunga katika Bunge hili na nimshukuru zaidi Mwenyezi Mungu kwa sababu amerahisisha safari yangu ya kutoka kwenye Utumishi wa Umma na kuingia kwenye Ubunge kwa sababu nilipita bila kupingwa, kwa hiyo Ubunge wangu ulianza tangu tarehe 21 Agosti, 2015 wale wenzetu wa upande mwingine hawakurudisha *form*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nichukue nafasi hii sasa, kumpongeza Waziri wa Mipango Dkt. Philip Mpango, na Watumishi wenzake, ambao wametuletea mapendekezo ya Mpango na Mwongozo wa kuandaa Mpango na Bajeti ambao wote tunauona unafaa, unatoa matumaini mapya na ni kweli Tanzania yenye viwanda inawezekana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu, utajikita kwenye maeneo ya vipaumbele. Eneo la kwanza ni lile la kutangaza Mtwara kuwa eneo la uwekezaji, naomba niishauri Serikali, unapozungumzia Uchumi wa Gesi, huwezi kutofautisha Mtwara na Lindi. Kwa hiyo, naomba vilevile Lindi uangaliwe uwezekano na yenyewe kuwekwa kama eneo maalum la uwekezaji, kwa sababu unapozungumzia uchumi wa gesi na mafuta unazungumzia Mtwara na Lindi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini nikizungumzia Mtwara ambapo kumetangazwa eneo la uwekezaji kuna changamoto nyingi sana ambazo naomba tupeleke rasilimali za kutosha ili eneo hili litumike ipasavyo. Kwanza kuna ujenzi wa bandari, fedha za kutosha zipelekwe kwa ajili ya upanuzi wa bandari yetu ya Mtwara.

Pili, kama walivyosema wachangiaji waliyopita kuna suala la uwanja wetu wa Ndege wa Mtwara ukabarati umefanyika miaka ya nyuma sana, uwanja huo sasa hivi wa Mtwara hauna taa na hivyo Ndege haziwezi kutua au kuruka usiku, sasa eneo gani la uwekezaji ambao unaweka masharti kwamba

Mwekezaji afike mchana tu usiku hawezi kuingia, kwa hiyo turekebishe kasoro hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile, kuna ujenzi wa reli ya Mtwara Bamba bay na mchepuko wake ule wa kwenda Liganga na Mchuchuma. Reli hii imesemwa tangu siku nyingi sasa muda umefika tutekeleze, kwa hiyo naomba Serikali yetu sikivu ya awamu ya tano ihakikishe kwamba inatenga fedha za kutosha ili Mradi huu sasa uanze. Ni aibu kwa sababu Mwekezaji wa Kiwanda cha Dangote analeta sasa malighafi ya mkaa toka nchi za nje wakati tuna mkaa wa kutosha toka Mchuchuma ni vizuri reli hii ijengwe ikamilike ili Dangote aanze kutumia rasilimali za humu humu nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kuna suala la hospitali ya Rufaa ya Kanda ya kusini. Wawekezaji watapenda kujihakikisha masuala ya uhakika wa afya zao. Kwa hiyo, naomba ujenzi wa hospitali ya Rufaa ya Kanda yetu ya Kusini nashukuru ujenzi umeishaanza na kama alivyojibu Naibu Waziri wakati ule wakati anajibu swali la nyongeza alisema kwamba jengo la wagonjwa wa nje linakaribia kukamilika, tunaomba fedha za kutosha zitengwe ili hospitali hiyo Rufaa ikamilike mapema ili isiwe kikwazo kwa Wawekezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile ili Mji wetu wa Mtwara uweze kuwa kivutio cha Wawekezaji tunaomba barabara ambazo zinaunganisha Wilaya za Mkoa wa Mtwara nazo zijengwe kwa hadhi ya lami, kuna barabara maalum barabara ya uchumi, barabara ya korosho, Mtwara, Nanyamba, Tandahimba, Newala Masasi. Barabara hii inasafirisha asilimia themanini (80%) ya korosho ya Tanzania. Kwa hiyo Barabara hii ni muhimu na lazima zitengwe fedha za kutosha kwa ajili ya ujenzi wa barabara hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu wa pili utajikita kwenye zao la korosho. Hapa nitazungumzia changamoto zilizopo kwenye Mifuko yetu miwili kwanza kuna Mfuko wa Kuendeleza Zao la Korosho, Mfuko huu unapewa fedha nyingi sana, takribani bilioni 30 kwa mwaka, lakini matumizi ya fedha hizi hayana matokeo yaliyokusudiwa kwa wananchi. Kwa hiyo, naomba tathmini ifanywe, uchunguzi ufanywe na kama kuna kasoro ambazo ziko wazi, basi hatua za mara moja na za makusudi zichukuliwe ili fedha nyingi ambazo zinapekekwa huku, zionekane katika upatikanaji wa pembejeo, pembejeo zipatikane za kutosha, kwa wakati na za bei nafuu na sivyo ilivyo sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba sana ndugu yangu Mheshimiwa Mwigulu kwamba eneo la uchunguzi ukifika Mtwara ni pamoja na Mfuko huu, umeniambia kwamba una ziara karibuni ya kuja Mtwara. Tembelea Mfuko huu, upate maelezo ya kutosha kwa Watalaam, kwa *Management,* lakini hata na wanufaika, Wakulima na wale wauzaji wa pembejeo za korosho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu wa pili ni kuhusu Bodi ya Korosho, ukisoma ile Sheria ambayo imeanzisha Bodi ya Korosho wana majukumu mengi sana, lakini ile Bodi ya Korosho ufanyakazi wake bado hauna matokeo makubwa tunayotarajia kwa Mkoa wetu wa Mtwara. Kwa hiyo, Mheshimiwa Mwigulu Waziri wa Kilimo hebu fuatilia kwa ukaribu, utendaji wa Bodi hii na ikiwezekana marekebisho makubwa yafanywe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa haraka nizungumzie suala la umeme vijijini. Mtwara ndiko kwenye Kiwanda cha Uchakataji wa Gesi Madimba na kile Kiwanda cha Msimbati. Hata hivyo, umeme vijijini bado haujawanufaisha vizuri wakazi wa Mkoa huo, kwa hiyo, naomba idadi ya Vijiji iongezwe na sioni kwa nini Serikali isitangaze kwamba tuwe na *universal coverage* kwa Mkoa wa Mtwara kwamba vijiji vyote vya Mkoa wa Mtwara vipitiwe na mradi huu wa umeme vijijini, kwa sababu wao ndiyo wazalishaji wa ile gesi ambayo ipo Madimba na kule Msimbati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, katika Jimbo langu la Nanyamba nina Vijiji 87, lakini viijiji ambavyo sasa hivi kuna umeme wa uhakika ni vijiji vitatu tu, sasa hapo Wananchi hawatuelewi. Gesi ipo kama kilometa 30 kutoka Nanyamba lakini Vijiji vitatu tu vyenye umeme hatueleweki. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu wa mwisho niende kwenye uboreshaji wa sekta ya Elimu. Kwanza nichukue nafasi hii kuipongeza Serikali ya Awamu ya Tano kwa jitihada ambazo inafanya ya kutoa elimu bure. Kwa kweli manufaa yake yanaonekana kwa wananchi wale ambao wanabeza ni kawaida yao kubeza, lakini mwananchi wa kawaida anajua kabisa nini ya maana ya Elimu bure, lakini ningeomba sana Serikali yangu ya Awamu ya Tano sasa hivi tujikite kwenye *process teaching and learning process* tusijikite kwenye *output* mambo ya *division, GPA* hayamsaidii mtoto anapotoka shuleni, tujikite maarifa na ujuzi anaoupata mtoto akiwa darasani.

Tuhakikishe vitabu vinapatikana vya kutosha, Walimu wanalipwa vizuri ili wawe na *moral* ya kufanya kazi, vilevile Walimu hawa wanajengewa nyumba za kutosha, lakini pia zana za kufundishia zinapatikana za kutosha na maabara zinakamilika na kutumika ipasavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pili kuna Kitengo cha Udhibiti wa Ubora wa Elimu, Wakaguzi wa shule. Hiki kitengo hakifanyi kazi yake ipasavyo, vilevile hawapewi rasilimali za kutosha, kule nyuma kulikuwa na mawazo kwamba kitengo hiki nacho kipelekwe TAMISEMI. Kukawa na mawazo kwamba hawawezi kumkagua Mkurugenzi, lakini sikubaliani na hoja hiyo, kwa sababu kwenye Halmashauri kuna Mkaguzi wa ndani bado anamkagua Mkurugenzi na anapeleka ripoti kwake. Kwa hiyo, naomba ili kitengo hiki kiwe fanisi basi wathibiti wa ubora wa shule nao wapelekwe TAMISEMI.

MWENYEKITI: Mheshimiwa muda wako umemalizika.

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi na naunga mkono hoja.

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namkaribisha Mheshimiwa Halima James Mdee, baadaye atafuatiwa Mheshimiwa Mary Pius Chatanda na Mheshimiwa Dkt. Raphael Masunga Chegeni ajiandae.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Nami kwa moyo mkunjufu kabisa japokuwa najua hawanioni, niwashukuru wananchi wa Jimbo la Kawe, kwa kunipa heshima kubwa, najua kuna watu walifikiria lile Jimbo nimeazimwa miaka mitano, sasa hii nguvu ya kuingia mara ya pili kwa tofauti ya kura 17,000 nadhani imetuma somo huko, mjue kwamba watoto wa kitaa wamenisoma vizuri na uzuri upande wa huko wengi ni wananchi wangu, kwa hiyo mtanivumilia kwa kipindi hiki cha miaka mitano. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, niungane kabisa na Mheshimiwa Peter Serukamba alivyozungumza asubuhi, baada ya Kamati ya Bajeti kuundwa, Chenge *one* na Chenge *two*, ilitoa mapendekezo ya kina baada ya Kamati kujadili, baada ya Bunge kujadili, na Kamati kwenda ku-c*ompile,* ilitoa mapendekezo ya kina ya vyanzo mbadala vya kodi vya Serikali. Leo tunakuja hapa, yaani ni kama vile akitoka Rais huyu, akiingia Rais mwingine, ni kama vile imetoka mbingu, imekuja dunia, hakuna *connectivity*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, najua kuna Wabunge ma-*junior* hapa, tuko asilimia thelathini (30%) tumerudi ma-*senior*, lakini nawaambieni hii miaka mitano lugha ninayoizungumza leo mtakuja kuizungumza 2019. Serikali ya Chama cha Mapinduzi, mmechoka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana Zanzibar wamewakataa mnataka kulazimisha, ndiyo maana Tanganyika waliwakataa Tume ya Taifa ya Uchaguzi ikawabeba beba tu kindakindaki na ninyi mnajua. Nashukuru Mpango ametusaidia, katueleza yaani jinsi Serikali ya Chama cha Mapinduzi ilivyo-*fail* kwenye huu, alivyo r*eview* miaka mitano, anatuambia.

Mheshimwa Mwenyekiti, Reli mlipanga kukarabati, Reli ya Kati, kilometa 2,700, mmeweza 150 hivi hamuoni aibu? Halafu mtu anakuja hapa anasifia tu vyanzo tulishawapa Kambi ya Upinzani iliwapa miaka mitano iliyopita, kila mwaka tunawapa. Kamati ya Bajeti iliwapa mnakuja mnaumiza vichwa vya watu hapa *for nothing*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, haya mabehewa ya Mwakyembe, 274 tunaambiwa na yenyewe feki, yaani hayo yenyewe ndiyo yamenunuliwa basi na yenyewe Mheshimiwa Sitta katuambia siyo sisi, akaunda Kamati yake pale Chama cha Mapinduzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, barabara Mzee Magufuli mwenyewe…

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Kuhusu utaratibu.

MHE. HALIMA J. MDEE: Upi?

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niende tena kule kwenye ile Kanuni ya 63 ili nimweleze, maana ni lazima nijieleze Kanuni ya 63(3), nataka nimweleze mwanafunzi wangu na Mbunge wangu wa Kawe, hapa tuko Bungeni hamna ubabe ngoja nikueleze ukweli uliopo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo hii nikimwambia Halima niletee behewa ambalo halifanyi kazi atashindwa kulileta au kunionesha, wewe ni msomi wa sheria, kwenye mkataba wowote kuna kipengeke kinaitwa *defects liability period***.** Kipindi ambacho ndiyo nina dakika tatu soma Kanuni, Mheshimiwa Kubenea siyo magazeti haya! nina dakika tatu. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ninachosema hicho kipindi…

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu, samahani Mwenyekiti, Mheshimiwa Mwakyembe alitakiwa asimame, asome Kanuni, aseme nimevunja Kanuni gani, anitake mimi ama nijibu, ama nisijibu, ama wewe utoe Mwongozo, kisha wewe kama utataka yeye..

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, tuko kwenye kikao, ama tu ni vurugu kama Kariakoo sokoni?

MWENYEKITI: Mheshimiwa endelea.

MHE. HALIMA J. MDEE: Nani mimi?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwakyembe endelea.

MHE. HALIMA J. MDEE: Anaendelea kufanya nini sasa.

MWENYEKITI: Aendelee kusoma utaratibu wake.

MHE. HALIMA J. MDEE: Anatoa utaratibu, anafanya nini?

MWENYEKITI: Ndiyo anaendelee na utaratibu.

MHE. HALIMA J. MDEE: Sasa ndiyo aseme sasa, asome Kanuni aseme nini…

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, Halima unaogopa nini, ubabe wa nini kaufanye nje, sikiliza, Kanuni ya 63..

MHE. HALIMA J. MDEE: Soma Kanuni wewe simamia.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 63(3) inajieleza.

MWENYEKITI: Naomba usome Mheshimiwa Mwakyembe.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VINANA NA WALEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu Kanuni ya 68. Naomba Mwongozo wako, Bunge hili linaongozwa kwa Kanuni, akishapewa mtu mmoja nafasi ya kuzungumza, mtu mwingine anatakiwa asubiri atulie mpaka mtu mmoja anayemaliza amalize kuzungumza. Naomba Mwongozo wako, hivi ni kwa nini kiti, vurugu watu wanavunja Kanuni tu, halafu wanaachwa tu, hakuna hatua yoyote, kwa nini hatufuati utaratibu?

MWENYEKITI: Jamani Waheshimiwa Wabunge, tunaendesha Bunge hili kwa mujibu wa taratibu na Kanuni zetu na Sheria, tunaomba mtu anapotoa taarifa mwingine akae, ndiyo Kanuni inavyosema, naomba Mheshimiwa Mwakyembe usimame na kutoa taarifa.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru, unataka nisome hiyo Kanuni? Hapana sisikilizi midomo mingine huku.

MWENYEKITI: Endelea Mheshimiwa Mwakyembe.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti nisome Kanuni?

MWENYEKITI: Soma ndiyo.

WAZIRI WA KATIBA NASHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 63(3) inasema: Mbunge mwingine yeyote, anaweza kusimama mahali pake na kutamka kuhusu utaratibu, kama nilivyofanya na baada ya kuruhusiwa na Spika au Mwenyekiti kama hivyo, na kudai kwamba Mbunge aliyekuwa nasema kabla yake ametoa maelezo ya uongo kuhusu jambo au suala alilokuwa analisemea Bungeni.

Fasili ya (4) inaendelea kusema, Mbunge anayetoa madai kwa mujibu wa Fasili ya (3) ya Kanuni hii atakuwa na wajibu wa kutoa na kuthibitisha ukweli kuhusu jambo au suala hilo kwa kiwango cha kuridhisha Bunge, ndiyo ninachokifanya sasa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, msomi huyu anasema, kuna mabehewa 274 *fake*, *it is a lie,* nikimwambia kesho atuthibitishie hawezi, kwa sababu mabehewa yote 274 yanafanya kazi. Yanafanya kazi kwa sababu yalipoletwa ni mimi mwenyewe, niliyesema kuna mabehewa ambayo siyo mazuri, nikaunda uchunguzi, lakini tuliunda uchunguzi ni kwa sababu tulikuwa na haki chini ya Mkataba, inaitwa *defects liability period* ilikuwa bado ndani ya mwaka mmoja, wakaja wale waliotuuzia mabehewa kuyatengeneza upya, sasa haya mabovu yako wapi, kama siyo porojo tu za hawa watu ambao hawana hoja ya msingi?

Vile vile suala hili, juzi tumelitolea mwongozo kwako kwenye kiti, tatu lithibitishwe suala hilo, Halima hana hoja anaanza kuleta porojo upya hapa. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwakyembe ahsante kwa taarifa, tunaomba Mheshimiwa Halima Mdee uendelee.

MHE. HALIMA J. MDEE: Walikwambia wewe ni jipu? Sikiliza, mimi nimesema hivi, kwa mujibu wa Mheshimiwa Samuel Sitta alivyoenda Wizara ya Uchukuzi aliyasema hayo maneno. Sasa hayo mambo mengine wakamalizane wao wenyewe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, barabara, alikuwa Mheshimiwa Magufuli. Walijipanga kujenga na kukarabati 5,204, wameweza kukarabari 2,700, na ni kati ya Mawaziri ambao walikuwa wanakuja na vitabu vikubwa sana na mikwara mingi, lakini kumbe hata nusu ya lengo haijatimia, Chama cha Mapinduzi.

KUHUSU UTARATIBU

MHE. HALIMA J. MDEE: Vipi tena.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, utaratibu, nimesimama kwa mujibu wa Kanuni ya 64(1)(d) kwamba Mbunge yeyote hatotumia jina la Rais, kwa dhihaka katika mjadala, au kwa madhumuni ya kutaka kulishawishi Bunge kuamua jambo lolote kwa namna fulani.

Mbunge anayeendelea kujenga hoja yake, anajaribu kutumia jina la Rais, kutaka kulieleza Bunge ama kulishawishi kwa namna yoyote ile, jambo ambalo haliruhusiwi Kikanuni, naomba atoe mchango wake kwa namna nyingine yoyote lakini siyo kulihusisha jina la Rais na ujengaji wake wa hoja.

MWENYEKITI: Ahsante, naomba Halima uendelee.

MHE. HALIMA J. MDEE: Halafu hii biashara ya kufanya Rais hashikiki, wala hakamatiki wakati sisi jukumu letu ni kuisimamia Serikali ikome. Mimi hapa nimerejea…

MWENYEKITI: Naomba utumie lugha ya staha Bungeni kwa mujibu wa taratibu.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesema hivi hii biashara ya kufanya Rais ni mtu ambaye hashikiki, hagusiki, hatajwi, hazungumzwi iishe kwa sababu jukumu la Bunge ni kuisimamia Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, rejea niliyoitoa hapa ni mafanikio ya …

MWENYEKITI: Mheshimiwa Halima naomba ukae, Mheshimiwa Waziri azungumze.

MHE. HALIMA J. MDEE: Hivi nyie mbona mnajikomba sana kwa *President*?

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu! Tunachokifanya ni matakwa ya kikanuni. Haya maneno wala siyo kwamba tunasimama hapa tunasema bila utaratibu, kanuni ya 64 imeorodhesha mambo ambayo hayaruhusiwi Bungeni. Ukiyasoma mambo yasiyoruhusiwa Bungeni, kipo kifungu cha (d) na vipo vifungu vingine ambavyo havitakiwi humu ndani kutaja jina la Mheshimiwa Rais kwa dhihaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niwaambie Waheshimiwa Wabunge kwenye Kanuni ya 64…….

MBUNGE FULANI: Mwenyekiti taarifa 68(8), taarifa Mwenyekiti.

MWENYEKITI: Jamani naomba heshima ya Bunge itunzwe, mmoja mmoja azungumze. Mheshimiwa Waziri wa Nchi endelea mara moja.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa 68 (8).

MWENYEKITI: Jamani hakuna taarifa juu ya taarifa, taarifa moja moja kwa mujibu wa utaratibu. Subiri atoe taarifa na wewe utatoa yako.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niisome Kanuni ya 64(d) katika mambo yasiyoruhusiwa Bungeni. Mbunge hatatumia jina la Rais kwa dhihaka katika mjadala au kwa madhumuni ya kutaka kulishawishi Bunge kuamua jambo lolote lile kwa namna fulani.

Mheshimiwa Mwenyekiti (e) inasema hatazungumzia mwenendo wa Rais, Spika, Mbunge, Jaji, Hakimu au mtu mwingine yoyote anayeshughulikia utoaji wa haki isipokuwa tu kama kutatolewa hoja mahsusi kuhusu jambo husika. Sasa sisi hatuyatoi haya kichwani tunafuata Kanuni na kukuomba wewe mwongozo. Wewe ndiyo mwongozo utatujibu kama jambo hilo linatakiwa ama halitakiwi.

MHE. JOHN W. HECHE: Mwenyekiti naomba nitoe taarifa kwa Kanuni ya 68 (8). Mbunge anachotaka Halima asifanye...

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu

MHE: JOHN W. HECHE: Mwenyekiti taarifa yangu ni kwamba…

MBUNGE FULANI: Kuhusu Utaratibu.

MWENYEKITI: Naomba Mheshimiwa Heche aendelee kwanza.

MHE. JOHN W. HECHE: Kitabu anachotumia Halima kuzungumza ni *review* ya kazi ambayo imefanyika wakati Magufuli akiwa Waziri, lazima tumtaje. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA NA WATOTO: Kuhusu utaratibu Mwenyekiti.

MWENYEKITI: Utaratibu wa mwisho jamani.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, huyu John Heche ajifunze Kanuni. Kwa sababu huwezi kutumia Kanuni ya taarifa wakati hakuna Mbunge anaesema. Kwa mujibu wa Kanuni ya 68 (8). Jifunze Kanuni usibishe.

Kwa hiyo, kwa matumizi bora ya Kanuni zetu ni vema ukawa unawauliza Wabunge anapotaka kuongea anataka kuongea kuhusu Kanuni ipi,

anasimama kwa Kanuni ipi. La sivyo, tutafanyiwa vurugu na mijadala itashindikana hapa kwa sababu watu hawajui Kanuni.

MHE. ESTHER N. MATIKO: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa!

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, jamani naomba basi kwa maslahi ya Taifa letu tuache majadiliano haya, naomba Mheshimiwa Halima Mdee aendelee.

MHE. ESTHER N. MATIKO: Wasipotoshe hapo, ameomba Kanuni wakati bado Jenista anaongea.

MHE. HALIMA J. MDEE: Narejea

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mdee naomba uheshimu Kanuni na katika mazungumzo.

MHE HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Mpango wa Miaka Mitano iliyopita, wakati Mheshimiwa Magufuli ambae sasa ni Rais, alipokuwa Waziri wa Miundombinu hatimae Ujenzi na kila kitu, barabara zilizotakiwa kukarabatiwa na kujengwa ni kilomita 5,204 lakini sasa hivi tunaambiwa zilizokarabatiwa ni 2,775 kilometa. Kidumu Chama cha Mapinduzi! *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sababu kuna watu hapa wanazungumza utafikiria hii Serikali ni mpya, kumbe ninyi tokea mwaka 1961 mmepata dhamana kuanzia *TANU* mpaka CCM, watu tunaumiza *brain* tunatoa mawazo hamfanyi kitu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kilimo: Tukija kwenye sekta ya kilimo kimekua kwa asilimia 3.4 tuliokuja Bungeni miaka 10 iliyopita, kilimo kilikuwa kimekua kipindi kile kwa asilimia minne, tena malengo ya Serikali ilikua ni asilimia 10. Serikali ilivyoona inabanwa ikashusha mpaka asilimia sita. Leo tunaambiwa kilimo kimekua kwa asilimia 3.4 maana yake kwanza mmeshuka chini. Ile asilimia sita imekuja hapa chini mmeshindwa kui-*balance*, halafu mnasema eti mapinduzi ya kilimo! Hapa kazi tu! Yaani, kilimo cha umwagiliaji, wakati mkoloni anaondoka, tuna hekta za umwagiliaji 400,000, ninyi hapa mmetushusha mpaka 345,000 halafu mmnatuambia mmeongeza asilimia 46, wakati mnajua miaka mitano iliyopita tulikuwa tuna hekta 350,000. Yaani mnacheza na mahesabu, *figure* iliyokuwepo mnaongeza 5000 halafu mnajumlisha mnasema ni mafanikio. *It is a shame! (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, miaka sijui 64 baada ya uhuru, asilimia 10 ya wananchi wana hati za kawaida na hati za kimila, hivi migogoro ya ardhi

itaacha kuwepo? Miaka 64 sijui 54 baada ya uhuru, asilimia 20 ya ardhi yetu ndiyo ipo kwenye mipango, hivi mgogoro wa wakulima na wafugaji itaacha kuwepo? halafu inakuja Serikali hapa inaleta mpango, ime-*adress* vipi hivi vitu ambavyo ni *critical*, hakuna! Eti! mnaenda mnabomoabomoa Dar es Salaam, hivi tungekuwa na utaratibu wa kuwapa Watanzania maskini viwanja kwa gharama nafuu, kuna mtu anataka kwenda kujenga mtoni? Kuna mtu anataka kujenga mabondeni? Viwanja vya Serikali huna milioni sita, huna milioni saba hununui kiwanja, tena milioni 10, milioni 20 hununui kiwanja!

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni hivi, vipaumbele, miaka mitano iliyopita tulikuwa tuna miundombinu, tulikuwa tuna kilimo, tulikuwa tuna viwanda, tulikuwa tuna *human development*, tulikuwa tuna tourism, miaka mitano baadae majamaa yamegeuka, viwanda, kufungamanisha maendeleo ya watu, miradi mikubwa ya kielelezo, ujenzi wa maeneo wezeshi, yaani kilimo wameweka pembeni, kinaajiri asilimia 70 ya Watanzania, inachangia asilimia 30 ya pato la taifa, asilimia 40 ya fedha za nje umeweka pembeni, halafu unatuambia eti hivi vitu tulivyoviacha viporo vitajumuishwa, vinajumuishwaje kama havipo kwenye kipaumbele? Tutatengaje bajeti kama haipo kwenye kipaumbele?

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI, TEKNOLOJIA NA UFUNDI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa!

MHE. HALIMA J. MDEE: *Mother* tulia.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI, TEKNOLOJIA NA UFUNDI: Taarifa Mheshimiwa

MHE HALIMA J. MDEE: Umesimama au umekaa maana mimi sikuoni *(kicheko)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mdee naomba uongee naona hayupo tayari na taarifa *(Makofi)*

MHE HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, niungane na Kamati ambayo imesema hivi ni muhimu kama kweli tunataka kuwasaidia Watanzania. Kama tunataka kuwasaidia Watanzania lazima tuingize kilimo kama kipaumbele cha msingi. Kamati ya Bajeti imesema na tukiingiza kilimo tutenge bajeti, mwaka jana tulikuwa tunasema hapa kwamba haiwezekani kitabu cha maendeleo cha Wizara ya Kilimo, fedha za maendeleo kwenye vocha ya kilimo imetengewa bilioni 40 wakati Jakaya Mrisho Kikwete ametengewa bilioni 50 kusafiri nje. Kwa hiyo, kama *we mean business* tuwekeze kwenye kilimo, tutapunguza Watanzania hao maskini kuwa wategemezi kwa Serikali.

MBUNGE FULANI: Mwenyekiti dakika ngapi huyu anatumia?

MWENYEKITI: Bado nusu dakika

MHE, HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo lazima miundombinu irejeshwe sababu kama tunataka viwanda, hivi viwanda bila uzalishaji kuna viwanda au kuna matope? Kwa hiyo lazima….

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

MBUNGE FULANI: Haya *bro* ahsante.

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Halima Mdee. Sasa naomba Mheshimiwa Dkt. Raphael Masunga Chengeni, akifuatiwa na Mheshimiwa Anthony Calist Komu na badae Mheshimiwa Cosato David Chumi.

MH. DKT. RAFAEL M. CHENGENI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kunipa nafasi hii, na mimi niungane na wenzangu wote ambao tumeingia kwenye uchaguzi huu baada ya kuwa tumeshashinda kwenye maeneo yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nianze kwa kumpongeza Mheshimiwa Rais, Tanzania ya leo imempata Rais ambaye Watanzania wote wanamuhitaji na lazima tuwe na mahali pa kuendelea. Serikali si kwamba inakatika ni mwendelezo. Mheshimiwa Kikwete alifanya kazi kubwa sana kwa Watanzania na Mheshimiwa Magufuli amekuja kuendeleza pale Kikwete alipoishia na kuongeza zaidi kasi. Ni rahisi kuwa msemaji mzuri wa kupinga kila kitu, lakini naomba Waheshimiwa Wabunge sisi ni watu wazima tufike mahali tuwe *more objective* katika mazungumzo yetu. Watanzania wanatuangalia kutupima kwa jinsi tunavyoongea na uwakilishi wetu humu ndani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hapa tunazungumzia Mpango, tunazungumzia Mpango wetu wa Taifa. Bunge hili ningefurahi sana tukijikita kuzungumza tutoke hapa twende wapi, hivi vijembe na hadithi hazisaidii kwa sasa hivi, bali Watanzania tusema sasa tunataka tu-*achieve* kitu gani, yaliyopita si ndwele tugange yajayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nina machache ya kuongea, jambo la kwanza naomba ni-*acknowledge* kwamba tumeanza Awamu ya Tano ikiwa na deni la shilingi trilioni 1.8, ukiangalia siyo hela ndogo ni hela kubwa sana. Watanzania lazima tufunge mikanda na ndiyo maana Mheshimiwa Rais amekuja na kauli mbiu ya kwamba hapa ni kazi tu. Maana yake ni nini? Kila mmoja awajibike kwa nafasi yake.

Mheshimiwa Waziri Mpango kama ilivyo jina lake Mpango ameleta mpango mzuri sana, ninaomba Watanzania tuu-*support*. Mpango huu utakuwa mzuri tu ikiwa tutakubaliana sisi kama Bunge twende na Mpango huu kipamoja na siyo tumegawanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia makusanyo ya kodi tumeona kwa kipindi kifupi baada ya kudhibiti mianya ya kodi yamepanda sana. Sasa hivi *the tax and revenue effect* ni asilimia 12 ya *GDP*. Kitu ambacho bado ni chini inapaswa iongezeke. Itaongezeka tu kama tutaweza kuweka miundombinu ya kuongeza uchumi wetu.

Hapa naomba niungane na wasemaji wote, huwezi ukazungumzia uchumi bila kuwa na miundombinu ya uchumi. Lazima swala la miundombinu ya barabara na reli iwekewe kipaumbele kikubwa sana. Reli ya Kati, reli ya *TAZARA* lazima iwekewe kipaumbele kikubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tunaposema viwanda, kweli tunataka nchi ya viwanda lazima tuweke miundombinu ambayo itawezesha viwanda hivi viweze kweli kufanya kazi yake kikamilifu. Ukiangalia leo hii hata kwenye viwanda vya nguo malighafi inayotoka nje au inakuwa rahisi zaidi kuliko mali inayozalishwa hapa nchini.

Kwa hiyo, lazima upande wa nishati tuboreshe nishati ipatikane kwa bei ya ambayo itawezesha uzalishaji wetu uweze kupambana na bidhaa za kutoka nje. Mheshimiwa Muhongo amethibitisha, ni Waziri ambaye amejitoa mhanga, kazi yake ni sahihi na naomba tumuunge mkono jitihada zake hizi *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kwenda mbali na suala zima alilosema Mheshimiwa Mdee suala la kilimo, lazima kilimo vilevile tukipe kipaumbele, hapa siyo kusema ushabiki kwa sababu asilimia kubwa ya Watanzania wanashughulika na kilimo, kilimo hiki kiweze kuwapatia Watanzania ajira na kuongeza pato la Taifa. Bila kufanya hivyo hatutasonga mbele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesikia juzi hapa kwamba Msajili wa Hazina ameamua fedha yote kwenye taasisi za Serikali wafungue akaunti Benki Kuu. Ni uamuzi sahihi na nauunga mkono, kwa sababu leo hii kama Serikali iweze kujua kwamba hizi *public enterprises* zote zinazalisha kiasi gani na mwenye mali ambayo ni sisi Watanzania tujue kinachozalishwa na kinatumikaje. Bila kujua vile inakuwa ni tatizo na ofisi ya Msajili kwa sasa naomba Waheshimiwa Wabunge wenzangu tumuunge mkono sana Msajili aliyepo sasa hivi Ndugu Mafuru, kwa sababu huko nyuma ofisi ya Msajili haikuwa inafanya kazi inavyotakiwa hata haikujua haya Mashirika yanafanya nini yanazalisha nini wanaleta kiasi gani Serikalini, lakini kwa muundo huu mpya itasaidia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, najua kuna benki hapa zitalalamika lakini Mheshimiwa Mwenyekiti niseme hivi, hela ya serilkali ambayo ipo kwenye mabenki ni trilioni 1.1, katika hela hiyo bilioni 335 iko kwenye *current account,* haizai faida yoyote ile hawa jamaa wanatumia kuzalisha wenyewe, matokeo yake hata riba zinakuwa ziko juu. Sasa tuweke uwiano sawa ili benki zi-*compete* vizuri kwamba hakuna pesa ya bure. *(Makofi)*

Serikali hii ina hela hela zake kwenye *current account* na inakopa tena kwa riba kubwa zaidi, sielewi ni uchumi wa aina gani huu na sijui wanapokuwa wanafanya wanafikiria kitu gani. wewe hela za kwako uende kukopa tena kwa riba ya juu unafanyaje?

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba katika hili niunge mkono kabisa kwamba Serikali kupitia Msajili wa Hazina waandae utaratibu ambao hautaleta matatizo ili pesa inayozalishwa ichangie kwenye bajeti ya Serikali, ichangie kwenye mapato ya Serikali na kuondoa ufujivu wa fedha ya Serikali. Kuna mashirika hapa walikuwa wanajigawia fedha wanavyotaka wenyewe, Bodi ikiamua imeamua. Tuachane na utaratibu huo, sasa hapa ni kazi tu. Dada yangu Halima Mdee hapa ni kazi tu, lazima pesa ipatikane.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo Wabunge tunalalamika pengine baadhi ya vitu vyetu havijakaa sawa, ndiyo Serikali haina pesa itatoa wapi na sisi tuhangaike kutoa mchango utaokasaidia Serikali iweze kukusanya mapato ya kutosha na iweze kutoa huduma kwa Watanzania wote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo kuna benki hapa Tanzania 54, lakini mabenki tisa tu ndiyo yamekuwa yakichezea hela ya Serikali mengine hapana! Sidhani kama kutakuwa na ulalamishi wowote ule kwa nini walalamike, isipokuwa tuongeze mapato ya Serikali

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kumalizia; huko Busega, asubuhi nilisema hapa, kuna tatizo kubwa na hili siyo la Busega peke yake, ni maeneo yote ambayo yanapakana na hifadhi za Taifa. Naiomba Serikali kupitia Wizara husika na kuwashirikisha Mawaziri wanaohusika na wadau wote, tuwe na mkakati wa pamoja. Tunahitaji tulinde hifadhi zetu za Taifa, tu-*promote* utalii, lakini wakati huo huo tujali maisha ya wananchi na mifugo yao ili kuweza kujenga usalama na mahusiano ya karibu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana kwa agizo la Mheshimiwa Waziri wa Maliasili na Utalii alilolitoa hapa, limefanya kazi. Mifugo ile nimeambiwa bado kuna hapa na hapa lakini baadhi ya mingine imeanza kuachiwa. Naomba Mheshimiwa Waziri ufuatilie tena ili vijana wako wa *Game Reserves* waheshimu wakulima na wafugaji walio kandokando ya hifadhi hizi. Kwa maana hiyo, tusiwe na uhasama ambao hauna tija yoyote ile.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda nimpongeze Waziri Mkuu. Waziri Mkuu ameanza kazi vizuri, endelea kuchapa kazi, Serikali yako na wanachama wote, Watanzania wote, pamoja na Rais watawaunga mkono, ahsanteni sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. *(Makofi)*

MHE. COSATO D. CHUMI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Ikiwa ni mara yangu ya kwanza kuchangia, siyo tu katika Bunge hili la Kumi na Moja, lakini katika Bunge kwa ujumla wake. Nipende kuchukua nafasi hii kwanza kumshukuru Mungu kwa uzima na afya zetu wote humu ndani maana uzima na zetu zinatoka kwake. Pia nipende kuwashukuru wananchi wa Jimbo la Mafinga Mjini na niwahakikishie kwamba, nitakuwa mtumishi wao bila kujali itikadi zao, nitawatumikia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia kwa kuwa sikupata fursa kuchangia katika Hotuba ya Mheshimiwa Rais nipende pia kumshukuru na kumpongeza na pia kuwapongeza Mawaziri na Serikali kwa ujumla kwa jinsi ambavyo wameanza kazi kwa kasi inayotia moyo wananchi. Nafahamu kutakuwepo na kukatishwa tamaa kwingi lakini niwatie moyo, tusonge mbele, katika lolote jema unalolifanya mtu lazima hapakosekani mtu wa kukukatisha tamaa. Sisi tuchape kazi tuwatumikie Watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema maneno hayo ya utangulizi na mimi nijikite katika suala zima la Mapendekezo ya Mpango. Kwanza kabisa nikubaliane na nimuunge mkono Profesa Muhongo kwa sababu bila nishati ya umeme hata hii ndoto ya viwanda hatutaweza kuifanikisha. Pia nimuombe Profesa, kwa ujuzi na utaalam wake twende mbele zaidi kwa sababu kwa kuwa na gesi haitoshi tu kuwa na umeme, kama ulivyokuwa umesema *megawatt* 10,000 kwa malengo, sawa itatusaidia, lakini hebu kwa kutumia utaalam wako na wataalam mbalimbali wa masuala ya jiolojia tu-*extend* namna gani tutanufaika na gesi. Kwa mfano, kitaalam gesi ni kitu ambacho kinahitajika sana duniani. Tunaweza kusafirisha gesi siyo kwa kujenga bomba lakini kwa kufanya *liquidfaction* na tuka-*export* gesi kwa nchi jiraji kama vile China na India ambazo kutokana na *geographical location* yetu tunaweza kusafirisha gesi kwa kutumia meli kubwa.

Kwa hiyo, nikuombe Profesa kwa utalaam wako tu-*extend* ili kusudi gesi hii, tunapokwenda katika uchumi wa kati tuweze kunufaika zaidi kama ambavyo nchi kama Russia zinavyoweza kunufaika na gesi, siyo kwa kutumia tu katika kuzalisha ndani lakini pia kwa kuza nje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la pilli, nipende kuzungumzia sekta ya utalii. Hata katika taarifa ya utekelezaji wa Mpango ambao umepita Sekta ya

Utalii imethibitika kwamba ilikua kwa kasi na mchango wake katika pato la taifa ulikuwa ni mkubwa sana. Niombe tu, katika mpango kwa kuwa hii ni sekta ambayo ilionesha wazi imekua kwa kasi hebu tuendelee kuipa nguvu. Pia tutanue wigo wake. Tunaweza kutanua sekta ya utalii kwa kuitangaza kupitia michezo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wenzetu nchi jirani wanatangaza sana utalii kupitia michezo hasa mchezo wa riadha. Hebu tujaribu pia kuona namna gani tunaweza kuwekeza. Nafahamu *geographically*, kama ambavyo nchi jirani kuna wanariadha wanatoka maeneo fulani fulani, na sisi pia tuna maeneo hayo ambayo tungeweza kutengeneza wanariadha wa kutosha ambao wangetumika siyo tu kwa kuongeza kipato lakini pia kuitangaza nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimemwona Mheshimiwa Massay juzi alikuwepo kwenye riadha pale kutoka huko Hanang Mbulu. Tunaweza kutenganeza wanariadha wazuri ikawa siyo tu *source of income* kwa nchi lakini kwa kuitangaza nchi. Kupitia michezo tumeona tumeona mchezaji Mbwana Samata pamoja na kuwa baadhi ya vyombo vya habari vilipotosha na kuonyesha kama anatoka DRC au anatoka Botswana na kadhalika, lakini ni sehemu ambayo inatosha kabisa kutangaza utalii na hivyo kukuza utalii na mwishowe kukuza pato la Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia, nizungumzie suala la miundombinu. Ni kweli kabisa naona Waheshimiwa Wabunge wengi wakisimama wanazungumza kuhusu reli ya kati ni vizuri, lakini pia tusiisahau reli ya *TAZARA*. Sisi watu tunaotoka Nyanda za Juu Kusini tunalima vizuri mazao ya nafaka. Reli hii ingeweza kutosha kabisa kusafirisha siyo tu mazao ya chakula kama mpunga na mahindi, lakini hata mazao mengine ya biashara na hasa zao la mbao kutoka huko Nyanda za Juu Kusini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia katika suala zima la miundombinu, nashauri Mpango pia ujaribu kuelekeza au kutazama miundombinu kuelekea maeneo ambayo tayari ni ya uzalishaji. Kwa mfano, sisi katika Wilaya ya Mufindi barabara ya kutoka kiwanda cha Mgololo unakutana na *semi-trailers* kila siku, ni uchumi mkubwa kama tutaijenga barabara hii kwa kiwango cha lami maana yake ni kwamba tuta- *stimulate* uchumi wa watu wa maeneo ya jirani na mikoa ya jirani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wachangiaji wengi wakisimama, na hata mpango unaeleza ambavyo sekta binafsi ni *engine* ya ukuaji wa uchumi. Pia, hebu tujaribu kujiuliza hii sekta binafsi inafanya kazi na nani? Nakubaliana nanyi kwamba ni *engine* ya uchumi; lakini *engine* ambayo huweki *oil* kwa wakati, *engine* ambayo huweki maji kwa wakati bila shaka ita-*nock*. Sasa maji na *oil* ni

nani? Maji na *oil* ni Watumishi wa Umma wa nchi hii. Mimi ni-*declare interest* nilikuwa Mtumishi wa Umma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningependa Mpango pia ujielekeze kwa Watumishi wa Umma, uwatazame katika maslahi yao, kuanzia mishahara yao, wakati wanapokwenda likizo; utakuta kwamba mwaka huu watapewa nauli mwaka mwingine hapewi nauli, lakini pia hata nauli ya kwenda kazini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafahamu kwa Dar es salaam kuna Wizara zina gari za kuwapeleka wafanyakazi kazini na kuwarudisha, lakini kuna maeneo mengine mfanyakazi kwa mfano anatoka Kongowe anafanya kazi katikati ya mji, je, tunategemea mfanyakazi huyu atakuwa na moyo wa kuchapa kazi ipasavyo wakati maslahi yake uki-*compare* na hao wa *private sector* yako chini kwa kiwango cha kupindukia?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo mimi nishauri; katika mpango hebu tutazame pia Watumishi wa Umma kwa sababu kama tunasema *private sector* ni *engine,* basi wao tuwachukulie kama vile ni *oil*. Ndiyo maana katika ofisi za umma *survival* ya watu wengi ni kusubiri safari za kikazi kwa sababu ule mshahara hautoshelezi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, nimalizie kwa kusema kwamba, kama ambavyo Profesa Muhongo amesema watahakikisha wanamalizia vipoto vya *REA* awamu ya kwanza na ya pili. Nashauri kabla ya kutekeleza Mpango unaokuja hebu tukamilishe viporo, kama kuna viporo vya zahanati, kama kuna viporo vya miradi mbalimbali tuvikamilishe, hiyo itatupa nafasi ya kuweza kusonga mbele na kutekeleza ipasavyo mpango unaokuja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimalizie pia kwa kusema, katika kumalizia viporo hivyo niombe hasa katika sekta ya afya. Hebu tuangalie maeneno kulingana na *population* na namna ambavyo tunahudumia. Naomba kuunga mkono mapendekezo hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa. Namkaribisha Mheshimiwa Anthony Calist Komu na baadaye atafuatiwa Mheshimiwa Abdallah Hamisi Ulega na ajiandae Mheshimiwa Masoud Abdalah Salim.

MHE. ANTHONY C. KOMU: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Kwa kuwa naongea kwa mara ya kwanza katika Bunge hili, nichukue fursa hii kumshukuru Mungu na mimi kuwepo hapa. Zaidi niwashukuru wananchi wa Moshi Vijijini kwa maamuzi waliyofanya ambayo yameweza kunifanya nikawa mwakilishi wao, Mungu aendelee kuwaimarisha. (*Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningependa kabla sijaenda kwenye mchango niweke *record* sawasawa. Wakati ule tukiwa tunafanya semina hapa, Mwanasheria Mkuu wa Serikali alisema wakati akijaribu kutuaminisha kwamba yeye ni Mwanasheria wa kila kitu. Mwanasheria Mkuu wa Mihimili yote, alisema yuko mtu mmoja alilishtaki Bunge katika Mahakama ya haki ya Afrika Mashariki na yeye akaenda kulitetea Bunge kule kama Mwanasheria Mkuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi ndiye niliyeishtaki lakini sikulishtaki Bunge. Niliishtaki Serikali ya Jamhuri ya Tanzania na nilimshtaki Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Kesi yangu ni *reference* Na. 7 ambayo ni Anthony Calist Komu *versus Attorney General of United Republic of Tanzania. (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kesi hiyo nilishinda, Mwanasheria Mkuu amekata rufaa na nina uhakika nitamshinda tena ili wanilipe vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa niende kwenye kazi hii ambayo iko mbele yetu. Kama mwenzangu aliyenitangulia alivyosema, kama unataka kukamua ng'ombe ni lazima umlishe vizuri, vinginevyo utakamua damu. Ukienda kwenye haya Mapendekezo ya Mpango, idadi ya watu na pato la kila mtu. Mapendekezo haya yanasema, nchi hii itakwenda kwenye kipato cha kati, na itakwenda kwenye kipato cha kati kwa sababu hapa wamefanya makadirio. Wanasema kipato cha Mtanzania kinakua na sasa hivi kimefikia dola za Kimarekani 1,043, maana yake Shilingi 1,724,716 kwa mwaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukifanya hesabu utaona kwamba kila Mtanzania anapaswa awe anapata kipato cha Shilingi 1,043,000 na pesa kidogo. Sasa nauliza, hivi kweli ni Watanzania wangapi wana kipato hicho siku ya leo? Kima cha chini cha mshahara kwenye viwanda vyetu, viwanda vya Wahindi, Wachina ni Sh. 100,000 na hilo huwezi kulichukua kama ni pato ambalo mtu anakwenda nalo nyumbani kwa sababu bado hujatoa gharama za kumuwezesha yeye kwenda kutekeleza wajibu huo unaompa kwa Sh. 100,000. Maana yake ni lazima alipe nauli, ale mchana halafu ndipo sasa apate kitu fulani. Ma-*house girls* mmewahi kusema chapa Bungeni kwamba wanapaswa kulipwa Shilingi 80,000 kwa mwezi. Ma-*bar maid* ambao ni wengi sana katika nchi hii. Sasa hizi takwimu zinatu-*mislead* na hapa ndiko tunakokwenda kukamua ng'ombe ambaye hatumlishi vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda kwenye viwanda vingi, ukienda kwenye mashamba, sisi tuna mashamba yale ambayo yalikuwa *nationalized* kule Moshi vijijini, watu hawaajiriwi, watu wanakuwa vibarua kwa miaka mitatu, minne, mitano. Akifika ule muda wa kuambiwa aajiriwe anapewa likizo isiyokuwa na malipo au anakuwa *terminated* halafu anaomba tena akianza anaanza upya

tena. Sasa kwa utaratibu huo ni lazima tuangalie sana mipango yetu na hizi takwimu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, madeni. Niko hapo hapo kwa Mtanzania. Tukitaka kwenye uchumi huu wa kipato cha kati ni lazima tuwe na sekta binafsi ambayo ina nguvu. Leo haya madeni yanayozungumzwa na bahati mbaya yanayowahusu watu wa ndani, sekta binafsi ambayo ilikuwa inaongozwa na Mheshimiwa sana Rais Magufuli, Rais wetu wa Awamu ya Tano; Wakandarasi wanadai madeni makubwa sana. Sasa, ukiangalia katika Mpango huu wote hakuna mahali ambapo inaonesha kwamba Serikali imejipanga kulipa haya madeni hasa ya watu wa ndani (Wazawa). Sasa hii sekta binafsi ambayo ndiyo yenye mchango mkubwa sana katika huu Mpango, kwa sababu ukisoma huu Mpango utaona kwamba mapato ambayo ni ya Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeona katika ule mwelekeo uliyoletwa hapa au hata ukifanya mapitio ya Mpango wa Kwanza wa Miaka Mitano, utaona kwamba ni wastani wa trilioni 8.9 ndizo ambazo zinapaswa kutumika kila mwaka. Lakini katika hizo trilioni 8.9, 2.9 ndizo ambazo ni mapato yetu ambayo naweza kusema Serikali ina uwezo nayo. Trilioni sita zinapaswa kutoka kwenye Sekta binafsi na washirika wa maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama hakuna mkakati wa makusudi, wa kuhakikisha sekta binafsi inalindwa, inalipwa ili kutoa huduma na inalipwa kwa wakati, hatuoni kama tunaanza kuzika huu mpango kabla haujaanza. Kwa hiyo, naishauri sana Serikali iliangalie hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine ukienda kwenye Sekta ya Elimu utaona kwamba kuna mambo mazuri yanayozungumzwa, tuna madarasa fulani tunajenga, tuna hiki tunajenga, lakini siamini kama kuna *review* ya yale ambayo yalikwishafanyika, kwa sababu kungekuwepo na *review*, toka nimekuwa Mbunge nimetembea karibu Kata zote za Jimbo langu, hakuna Kata hata moja ambayo nimekwenda nikaacha kukuta kuna madarasa ambayo hayafai, yameshakuwa *condemned,* hakuna vyoo, unakuta shule ina watoto 370 haina choo. Shule ina watoto 188 haina choo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naishauri Serikali iwe inafanya na kile kitengo cha ukaguzi kwenye mashule wapo tu, hawana fedha, hawafanyi ukaguzi. Kwa hiyo hakuna ripoti za hali halisi ilivyo kwenye *field*. Hivyo hivyo kwenye sekta ya maji, hapa wanasema maji ni asilimia kadhaa, lakini ukienda kwenye *reality*, unakuta kwamba hakuna hayo wanayoyazungumza. Kule kwangu wanasema Kata ya Uru Kusini ina maji, Kata ya Uru Kaskazini ina maji.*(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Namwomba Mheshimiwa Abdallah Hamis Ulega. Baadaye atafuatia Mheshimiwa Masoud Abdallah Salim.

MHE. ABDALLAH H. ULEGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza kwa kuwa ni mara yangu ya kwanza kuzungumza katika Bunge lako hili Tukufu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, naomba nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu, lakini pia nichukue fursa hii adhimu kabisa kuwashukuru sana wapiga kura wangu wa Jimbo la Mkuranga katika Mkoa wa Pwani, naomba niwahakikishie ya kwamba kazi yao walionituma ya kuwawakilisha nitaifanya kwa weledi, uaminifu, juhudi na maarifa yangu yote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya shukrani hizi, nami kwa kuwa sikupata fursa ya kujadili hotuba ya Mheshimiwa Rais aliyoitoa hapa katika Bunge lako hili Tukufu, naomba nichukue fursa hii pia kusema kwamba hotuba ya Mheshimiwa Rais ilimaliza kazi yote, nami binafsi baada ya pale nilifanya ziara katika Jimbo langu la Mkuranga kwa ajili ya kutoa shukrani na Wanamkuranga wana imani kubwa sana na Mheshimiwa Rais wetu Dkt. John Pombe Magufuli. Wanasema Mheshimiwa Rais aendelee na kazi yake na imani yetu ya kuiona Tanzania ikielekea katika uchumi wa kati ni kubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa niendelee katika hoja hii inayohusu Mpango wa Maendeleo ambayo imetolewa na Mheshimiwa Waziri wa Fedha hapa Bungeni. Kwanza kabisa ningeenda kugusa katika eneo la viwanda. Mkakati wa Serikali yetu ni mzuri, na mimi binafsi nauunga mkono kwa asilimia 100. Hata hivyo, yapo mambo ambayo ningefikiri kwamba hatuna budi kujielekeza kuona ni namna gani tunajipanga nayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye suala la viwanda, pale Mkuranga, neema ya viwanda imeshaanza kuonekana. Tunavyo viwanda vingi sana sasa ambavyo vinajengwa kila kukicha. Sababu yake kubwa ni pamoja na kwamba Dar es Salaam imeshajaa na sasa inapumulia katika Wilaya ya Mkuranga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii kwetu imekuwa ni faraja kubwa sana na tungeomba jambo hili liendelee na hata Serikali iendelee kutusaidia kuhamasisha kuhakikisha kwamba wawekezaji wa viwanda mbalimbali wanaendelea kumiminika pale katika Jimbo letu hili la Mkuranga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Mpango mkakati wa maendeleo uliopita, wakati tunaujadili utekelezaji wake, Mheshimiwa Waziri wa Fedha alisema neno, kwamba katika mambo yaliyotufanya tushindwe katika uwekezaji wa viwanda hapo nyuma ni pamoja na fidia za ardhi. Fidia ya ardhi ipo kwa mujibu wa Sheria namba 4 ya mwaka 1999, lakini ninalo jambo ambalo nilikuwa nikilifikiri sana na nilikuwa nafikiri kwamba wataalam walichukue wakalijadili, waone ni namna gani tunaweza tukaboresha kitu cha namna hii. Hizi fidia za ardhi zimekuwa zikifanywa kila mara, lakini kama fidia ya ardhi inayohusu biashara, hasa ya viwanda na sisi tunataka uchumi wa viwanda kuelekea uchumi wa kati

umilikiwe na Watanzania wenyewe, nafikiri tuanze kubadilisha mtazamo wetu. *(Makofi)*

Watanzania wamekuwa wakipewa fidia, si jambo baya, ni haki ya kisheria, lakini wakishapewa ile fidia, wanaelekea wapi. Tumeona watu wakipewa fidia Dar es Salaam, kule Kibada, Kigamboni watu wanalipwa fidia vizuri sana tu wanakwenda na sisi pale Mkuranga tutalipwa fidia, lakini baada ya hapo tunasogezwa, tunaondoka. Sasa tutasogea mpaka tutafika Rufiji, tukitoka Rufiji tutakwenda mahali pegine, ardhi ile tumepoteza na uchumi ule hatutaendelea kuumiliki. *(Makofi)*

Wazo langu nililokuwa nafikiri ni kwamba, ni lazima itafutwe mbinu nzuri zaidi ya kuwafanya Watanzania hawa wawe ni sehemu ya umiliki wa vile viwanda, wao mchango wao uwe ni ile ardhi yao. Tuliweke jambo hili vizuri badala ya kuja kuwapa fidia ya 1,500,000. Anaondoka Mtanzania yule wa pale Mkuranga, ameacha kiwanda kimetengenezwa pale, ile haitamsaidia. Kama ungetengenezwa mpango madhubuti na mzuri, maana yake ni kwamba eneo lake linakuwa ni mchango katika kiwanda kile atakula yeye, watoto wake, wajukuu wake na mpaka vitukuu vyake! Nadhani hii itakuwa ni namna bora zaidi ya kuwafanya Watanzania wamiliki uchumi wao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika suala hilo la viwanda, nimewahi kuzungumza kwamba pale sisi tunavyo viwanda vingi lakini viwanda hivi lipo tatizo la ajira, ajira zile zinazotolewa tunasema kwamba sio *decent*. Hazina staha! Vijana wetu wako wengi kweli wanapata vibarua mule ndani, ajira zile ndani ya saa kumi na mbili hawapumziki hata kidogo. Baada ya hapo analipwa 4,500, lakini ni ajira hatarishi kwelikweli. Naomba jambo hili wakati tunaendelea kuomba hivi viwanda tuliangalie vizuri ili tujiandae nalo lisije likatuletea matatizo hapo mbele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mkakati wa maji ambao umesemwa na Waheshimiwa Wabunge wengi kwamba maji ni uhai na Mbunge mwenzangu wa Rufiji amesema vizuri sana hapa mchana huu wa leo juu ya suala la maji. Kutoka Rufiji, Mto Rufiji mpaka Mkuranga, hazizidi kilometa 100. Maji kule yamekuwa ni mengi mno yanaleta hata mafuriko! Tusaidieni tuondokane na tatizo la maji na liwe ni historia. Yatoeni maji kutoka Mto Rufiji, yafike Mkuranga, yapite Kibiti, Ikwiriri, Bungu na maeneo mengine ya Wilaya zetu hizi. Mkifanya hivi mtakuwa mmetusaidia sana. *(Makofi)*

Vilevile upo mkakati wa maji mkubwa pale katika Kijiji cha Kisemvule, ningeomba maji ya pale Mpera yasiondoke kwenda Dar es Salaam mpaka kwanza na sisi watu wa Mkuranga tuwe na faida nayo maji yale. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati tunaendelea kuangalia namna ya kuboresha uchumi wetu, naomba nizungumzie miundombinu. Wilaya ya Mkuranga kama tulivyosema, Jimbo letu hili lipo kabisa kimkakati kwamba ni sehemu ya kupumulia katika Jiji la Dar es Salaam. Ombi langu hapa ni kuhakikisha kwamba pesa katika Mfuko wa Barabara ziongezeke. Ziongezeke ili tuweze kutengeneza miundombinu yetu. Sisi pale tuna uchumi mzuri, lakini uchumi ule umekwama kwa sababu miundombinu ya barabara katika Jimbo hilo ni mibaya sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwenzangu wa Rufiji alisema kwamba Rufiji katika umri wake wote toka iwe Wilaya hata nusu kilometa ya lami hakuna, sisi hata robo kilometa ya lami haipo katika Wilaya yetu ya Mkuranga. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niunge mkono hoja hii ya Mpango wa Maendeleo wa mwaka mmoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Asante. Tunaendelea na Mheshimiwa Masoud Abdallah Salim, baadaye atakuja Mheshimiwa Bupe Nelson Mwakang'ata na Mheshimiwa John Wegesa Heche na baadaye Mheshimiwa Ignas Aloyce Malocha. Tutaangalia muda kama utatosha tutaendelea na wengine.

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nichukue fursa hii, kwanza kumshukuru Mwenyezi Mungu *Subhuhana Wataallah* aliyenijalia uzima na afya njema hadi nikichangia mapendekezo ya mpango mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti nami nisiwe mwizi wa fadhila, niwapongeze kwa dhati kabisa wananchi wa Jimbo la Mtambile kwa kunichagua kwa kura nyingi kwa kipindi cha Nne mfululizo, toka mwaka wa 2000. Miongoni mwa Wabunge *senior* mimi ni *senior,* nikimuona Mheshimiwa Bahati Ali Abeid pale na Mheshimiwa Faida Bakar kwa upande wa Zanzibar. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nianze moja kwa moja kwenye ukurasa wa 34 kwenye Mpango huu ambao unashughulikia zaidi kuhusu utawala bora na naomba ninukuu kwenye (vi), inasema, kuimarisha mfumo kujitathmini kiutawala bora *(APRM)* yaani *African Peer Review Mechanism*. Utawala bora ni jambo pana, jambo kubwa. Hakuna utawala bora kama Katiba inavunjwa katika nchi hii, hakuna utawala bora kama sheria hazifuatwi katika nchi hii, hakuna utawala bora kama haki za binadamu hazilindwi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, yanayotokea Zanzibar ni kitu gani, ni utawala bora au bora utawala! Inasikitisha! Inaumiza! Inasononesha sana. Leo hii tunaimba kila wakati tukisema kwamba tunataka amani na utulivu, lakini amani na utulivu wa midomoni. Inakuwaje leo kuna watu wanatembea kwa magari

wakiwa na silaha za moto, tena wakiwa wamebeba misumeno, wanapita wanapiga watu, wanavunja vibanda, na Polisi wapo. Hee! jamani. *(Makofi)*

Mwaka jana tulipitisha Sheria hapa ya *The Firearms and Ammunition,* nani wamiliki wa silaha. Leo niulize jamani, inakuaje watu wanaachwa, wanapita wamevaa ma-*socks* maninja, kama *Janjaweed,* wakiwa na silaha za moto, wanakatakata vibanda vya watu, wanapiga watu, na Jamhuri ya Muungano ipo! Tabia hii mbaya lini mtaacha Serikali, hawa si watu? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi ni Mjumbe wa Kamati ya Mambo ya Nje ya Ulinzi na Usalama kwa kipindi kirefu, kwa muda wa miaka 10 sasa mimi ni Mjumbe wa Kamati ya Ulinzi na Usalama. Naombeni sana Polisi mnisikilize kwa makini na naombeni sana Idara ya Usalama wa Taifa mnisikilize kwa makini sana. Usalama wa nchi hii ni wetu sote! Haiwezekani, haiingii akilini kwamba upande mmoja wa Muungano mmeuacha watu wanafanya watakavyo. Hii ni aibu, ni tabia mbaya. Ni aibu kwa Taifa hili, ndani ya nchi na nje ya nchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili halikubaliki! Hili halikubaliki! Ni aibu. Nadhani kama tatizo ni uchaguzi, uchaguzi halali wa huru na haki ulioangaliwa na Mataifa mbalimbali, uliokubalika na Mataifa mbalimbali, ulikuwa tarehe 25, Oktoba. Umeshapita, Rais halali wa Zanzibar ambaye kwamba hatua zote za uchaguzi kuanzia kupiga kura, kuhesabu kura, matokeo yalibandikwa katika mabanda yote na Mawakala wakapewa matokeo na mshindi alikuwa ni Maalim Seif Sharif Hamad, ambaye alipata kura 207,847 sawa na asilimia 52.84. *(Makofi)*

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Taarifa !

MBUNGE FULANI: Muongo!

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Ukome na Dkt. Shein alipata kura 182,011 sawa na asilimia 46.28. Matokeo hayo yalibandikwa yote.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa!

MWENYEKITI: Naomba Mheshimiwa ukae, taarifa

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Katiba na sheria zinazotuongoza nchi hii ya Tanzania, matokeo ya Urais kwa Zanzibar hayajatangazwa rasmi namwomba mtoa hoja aondoe maneno aliyoyazungumza

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, amesimama kwa Kanuni gani, ataje kanuni! Haondoi maneno.

MWENYEKITI: Mheshimiwa hiyo ni taarifa

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Taarifa yake siipokei, naitupa. Tulia mgangwe maradhi si kifo!

MBUNGE FULANI: Kama hupokei na mimi sikai.

MWENYEKITI: Mheshimiwa naomba tusikilizane. Taarifa iliyotolewa kwamba habari unazotoa siyo sahihi kwa mujibu wa Tangazo la Serikali. Kwa hiyo, naomba ufute kauli yako mara moja.

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba uwe makini sana, tunaposema uchaguzi ulifanyika, matokeo ya Urais yalibandikwa katika mbao zote.

MBUNGE FULANI: Taarifa!

MWENYEKITI: Haya, taarifa. Tuendelee na taarifa mara moja.

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mtanipa taarifa ngapi!

MBUNGE FULANI: Mwenyekiti, 63(3) ndiyo niliyosimamia. Mzungumzaji anayezungumza sasa hivi anasema uwongo. Kwa sababu kwa kuthibitisha Kanuni ya 63 (4), nathibitisha kwmaba Tume ya Uchaguzi ya Zanzibar kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 104 ndiyo iliyosimamia uchaguzi wa Zanzibar na 119 Katiba ya Zanzibar Tume ya Uchaguzi ndiyo inayosimamia uchaguzi wa Zanzibar, Sheria ya Uchaguzi ya Zanzibar, kifungu cha 42 (1-5) ni kwamba Tume peke yake ndiyo yenye mamlaka ya kutangaza matokeo ya uchaguzi wa Rais. Sasa atuambie matokeo anayoyatangaza yeye yametokana na Tume ipi?*(Makofi)*

MHE. KHATIB SAID HAJI: Taarifa! Mheshimiwa Mwenyekiti, haikutangaza Tume, katangaza Jecha peke yake.

MWENYEKITI: Naomba ukae chini Mheshimiwa! Mheshimiwa ambaye alikuwa akitoa hoja, naomba uipokee hiyo taarifa na ufute kauli yako.

WABUNGE FULANI: Hafuti!

MWENYEKITI: Maneno ambayo umezungumza hayajatamkwa rasmi na Serikali, kwa hiyo naomba ufute kauli yako.

MBUNGE FULANI: Mheshmiwa Mwenyekiti, taarifa! Kuna ushahidi wa fomu kutoka kisanduku kimoja baada ya kimoja, Unguja na Pemba, ndiyo maana…

MWENYEKITI: Naomba mheshimu Kiti!

(Hapa baadhi ya Wabunge walizomea)

MHE. TAUHIDA CASSIAN GALOS NYIMBO: Taarifa Mheshimiwa Mwenyekiti. Kwa taarifa hizo, tuna uthibitisho wa kusema kura zilizopigwa Pemba, idadi ya wananchi wanaoishi Pemba siyo iliyopigiwa kura. *(Makofi)*

(Hapa Baadhi ya Wabunge walizomea)

MHE. KHATIB SAID HAJI: Taarifa

MWENYEKITI: Naomba utulivu!

MHE. KHATIB SAID HAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa! Huyo ni muongo, hatufuti hakuna Serikali Zanzibar, kuna majambazi

MBUNGE FULANI: Hizo bangi!

MWENYEKITI: Jamani, naomba tusikilizane. Mheshimiwa hayo ambayo umezungumza unaweza kuthibitishia Bunge hili?

WABUNGE FULANI: Ndiyo

MWENYEKITI: Tunaomba uwasilishe uthibitisho wako, na ikiwa utashindwa, hatua za kisheria zitachukuliwa. Naomba uendelee umalizie. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Hawatambui Kanuni na Katiba hao.

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuendelea. Kwamba matokeo yote katika hatua zote za uchaguzi kuanzia kupiga kura, kuhesabu kura na baadaye majumuisho katika maeneo mbalimbali, Majimbo yote yalibandikwa kwenye kuta. Matokeo ya Rais wa Zanzibar yote yamewekwa kwenye kuta, Mawakala wote walipewa ushahidi kamili, wapo. Wawakilishi wote walipewa vyeti vyao 27. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Naomba urudi kwenye hoja iliyo mezani.

MHE. MASOUD ABDALLAH. SALIM: Utawala bora, Wawakilishi wa *CUF* 27.

MWENYEKITI: Suala la Zanzibar naomba lisizungumzwe kwenye ajenda hiyo kwa sababu halihusiani na Bunge la Jamhuri ya Muungano. Naomba tuheshimiane na tuheshimu Kiti, Mheshimiwa kama una hoja ya kuchangia katika maeneo mengine suala hili limo ndani ya mikono ya Serikali, tunaomba uheshimu vinginevyo kama hujasikia itabidi nichukue hatua ya kukutoa nje tafadhalli sana.

(Hapa Wabunge fulani walipiga kelele)

MWENYEKITI: Endelea na hoja nyinginem, kama ni hiyo naomba ukae.

MHE. MASOUD ABDALLAH. SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niendelee niko katika *APRM (Africa Peer Review Mechanism)* Mpango wa kujitathmini wenyewe kwenye utawala bora suala la Katiba, suala la Sheria lazima hapa lizungumzwe. Kwa hiyo ,Wawakilishi ishirini na sita walipewa vyeti vyao kama ilivyo kawaida. Naomba niendelee. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Naomba nimruhusu Mwanasheria Mkuu

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuchukua nafasi hii niwashauri Waheshimiwa Wabunge. Tumeshauri hapa mara nyingi na mara ya mwisho Mheshimiwa Waziri wa Nchi Ofisi Makamu wa Rais, Muungano amelifafanua vizuri suala hili. Suala la Uchaguzi wa Zanzibar kwanza linasimamiwa na Katiba ya Zanzibar. Katiba ya siyo moja ya masuala ya Muungano, hilo la kwanza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tume ya Uchaguzi ya Zanzibar inazaliwa na hiyo Katiba, ikiwa kuna hoja zozote kuhusiana na utendaji wa Tume ya Uchaguzi wa Zanzibar ambayo ni Tume huru isiyoingiliwa katika maamuzi yake, suala hilo linapaswa lijadiliwe ndani ya vyombo vya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala linaloingilia mamlaka ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ni kuidhalilisha Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ambayo ina Katiba yake ambayo kwa mujibu wa Katiba ya Zanzibar suala hili linasimamiwa na Tume ya Uchaguzi ya Zanzibar. Sisi tumeshauri hapa kwamba ikiwa kuna hoja yoyote ya msingi basi suala hili lishughulikiwe na Mahakama ya Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumeshauri! Naomba Waheshimiwa Wabunge tuliheshimu Bunge hili tusifanye Bunge hili kuwa uwanja wa siasa. Tume ya Uchaguzi ya Zanzibar imeshatangaza tarehe ya marejeo ya uchaguzi, wanaoamini kwamba wana uwezo wa kushinda kihalali waende wakashindane kwenye uwanja kule siku ya marudio ya uchaguzi. Kwa sababu Bunge hili

halitachagua Rais wa Zanzibar na wala Bunge hili halichagul Wawakilishi wa Baraza la Wawakilishi la Zanzibar. Matokeo ya uchaguzi wa Zanzibar yanajadiliwa na mamlaka ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Haya endelea

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Muda wangu ulindwe, niko makini, naendelea kusimamia hoja yangu kama ifuatavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninachowaonesha Watanzania, ninachowaeleza tena kwenye Bunge hili ni jinsi gani ya uonevu ukandamizaji wa demokrasia, tusiwe na malumbano tusiwe na jazba, naomba niseme kwamba, wakati huo Mwenyekiti wa Wilaya ya Chakechake ambaye ni Mbunge wa Chonga, Mohamed Juma Khatibu Mwachawa, masaa mawili kabla ya kufutwa kwa shughuli ile pale waliitwa Makao Makuu ya Polisi na wakaambiwa hivi, naomba mtulie, wafuasi wenu muwatulize kwa lolote litakalotokea! Sasa hoja kwa nini tusiseme kwamba kuna mkono ambao ulilazimisha! *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niendelee nije kwenye mambo ya usafiri wa baharini.

MBUNGE FULANI: Hayo ndiyo muhimu.

MWENYEKITI: Endelea naomba utulivu tafadhali Bungeni.

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeeleza mambo mengi katika hali ya kuwanusuru wananchi, sioni Mpango wa aina yeyote! Sioni mpango wa aina yeyote wa kununua meli kutoka Tanga kuja Pemba. Sasa Mheshimiwa Dkt. Mpango, Mpango huu uko wapi? Mpango wa kunusuru maisha ya watu, sioni Mpango wowote katika kitabu chako wa kununua meli kutoka Dara es salaam kuelekea Mtwara, meli za uhakika! Sioni mpango wowote ambao utanunua boti za kisasa katika Bahari ya Hindi na kwenye maziwa, pale inapotokea ajali, watu kila siku wanakufa! Mpango uko wapi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili ni jambo ambalo halikubaliki. Ni jambo ambalo linapaswa kuzingatiwa na lazima lifanyiwe kazi, lakini kubwa kuliko yote Rais aliyepita alisema wizi, ubadhirifu na ufisadi hautavumiliwa. Marehemu Dokta Abdallah Omari Kigoda, Mungu amlaze mahali pema peponi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Dkt. Kigoda alisema kwamba, umaskini uliopo katika Mikoa ya Kusini kwa mujibu wa Viwanda vile vya Korosho, viwanda ambavyo vimebinafsishwa basi vitafanyiwa kazi, alituahidi kwamba,

wale wote waliopewa viwanda na hawakuviendeleza atawaita, lakini sasa hadi leo hakuna aliyeitwa na kubwa zaidi tulikuwa tunauliza viwanda vile mmiliki wake ni nani?

(Hapa Kengele Ililia)

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo ni kengele ya kwanza tulia! Viwanda vile wamiliki wake ni nani?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kumbe viwanda vile imebainika na imedhihirika kwamba viwanda vile vimebinafsishwa Tanzania ilikopa dola milioni ishirini kwenye miaka ya 1970 na 1980 kutoka Japani vikajengwa viwanda vya korosho kule Lindi na Mtwara badaye wamekwenda kupeana vigogo wa Serikali kama njugu, wakapeana tu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Dkt. Mpango na Msaidizi wako mniambie viwanda ambavyo hasa nataka kuvitaja ni nani waliomilikishwa? Kwanza naomba uniambie Mtwara Mjini, ambacho kinaitwa Taasisi ya Fursa kwa Wote nani mmiliki wake? Mheshimiwa Naibu, *Newala One* nani mmiliki wake, mtuambie hapa? Likombe nani mmiliki wake? Masasi nani mmiliki wake? Lindi Mjini nani mmiliki wake? Nachingwea nani mmiliki wake? Mtama nani mmiliki wake? Aibu tupu! *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninachosema tunakopa mabilioni ya fedha, wananchi wanaendelea kuwa masikini! Watu wanauza korosho ghafi badala ya kuuza korosho safi, tatizo nini?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa msingi huu mimi naona sasa kwamba ni vyema Serikali ikae makini kwamba kama iliahidi kwamba kuna wakati ambapo watu wale ambao wamepewa viwanda vile kwa bei ya kutupa viwanda vile haviendelezwi vimekuwa ni maghala virejeshwe. Huo ndiyo msingi, ili wananchi wale wapate faida iliyokusudiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa baada ya hayo, naomba nimalizie kwa kusema kwamba, tunaendelea na demokrasia ya kweli, nakipongeza Chama changu cha Wananchi *CUF,* nampongeza Rais halali Maalim Seif Sharrif Hamad wa Zanzibar na Baraza Kuu la Uongozi wa Taifa *CUF* kwa kutoingia katika uchaguzi,. Tunasema kwamba tuko makini, UKAWA tuko makini na Chama cha Wananchi *CUF* kiko makini. Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mwanasheria Mkuu!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa taarifa kwamba, mpaka sasa Rais halali wa Serikali ya Mapinduzi ya

Zanzibar ni Dkt. Shein na mpaka sasa Maalim Seif Sharif Hamad ni Makamu wa Kwanza wa Rais wa Serikali ya Umoja wa Kitaifa na hata ana itifaki yote ya Kiongozi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo mpaka sasa hivi *CUF* wako wanaunda ile Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kama sehemu ya ile Serikali ya Kitaifa ni kwa mujibu wa Katiba. Naomba kutoa hiyo taarifa. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Nimepokea taarifa Mwanasheria Mkuu na tayari nilishatoa agizo kuhusiana na kauli hiyo, hivyo naomba kwanza, suala la kusema kwamba, ni Rais halali naomba lifutwe na liondolewe kwenye *Hansard* halihusiki katika Bunge hili la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Mheshimiwa Bupe Nelson Mwakang'ata *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Mwenyekiti Taarifa!

MBUNGE FULANI: Mwongozo

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti hiyo kauli anatakiwa Mheshimiwa aifute.

MWENYEKITI: Naomba tuendelee jamani na mjadala uliopo mezani.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa, hiyo kauli aifute.

MWENYEKITI: Naomba Mheshimiwa Bupe Nelson aanze kuchangia

MHE. BUPE N. MWAKANG'ATA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi. Kwanza kabisa nichukue nafasi hii kumshukuru Mwenyezi Mungu na kuwashukuru wanawake wa Mkoa wa Rukwa kwa kuniwezesha kuwawakilisha Bungeni, Mwenyezi Mungu awabariki. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimpongeze Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa John Pombe Magufuli kwa ushindi mkubwa alioupata na kuanza kazi mara moja ya utekelezaji wa ilani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimpongeze pia Waziri wa Fedha kwa kuwasilisha Mpango wa Maendeleo wa Taifa utakaokuwa dira ya utekelezaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze sasa kuchangia na kuishauri Serikali sikivu ya Chama cha Mapinduzi kwamba, mpango huu ungetoa kipaumbele cha kwanza cha maji safi na salama hivyo kutokana na shida kubwa wanayoipata wanawake wa Mkoa wa Rukwa kufuatia maji kwa mwendo mrefu wakati huo shughuli za kilimo zinawasubiri, kulea watoto kunawasubiria, hata akinababa wanawasubiri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wanawake wa Mkoa wa Rukwa wanapata shida sana ya maji, imepelekea kwamba na wananachi wengine wameamua kuchimba visima vya kienyeji ambavyo vimepelekea kuleta matatizo ya watoto kutumbukia kwenye visima hivyo na vijana wengine wawili kufariki kwa sababu ya kutumbukia kwenye hivyo visima.

Mheshimiwa Injinia Stella Manyanya yupo hapa ni shahidi, naishukuru kwanza Serikali ya Chama cha Mapinduzi ilileta mradi wa bilioni 30, lakini huo mradi hakuna maji mpaka sasa hivi. Naomba niishauri Serikali ya Chama cha Mapinduzi huo mradi uishe mara moja ili tatizo la maji liweze kuisha. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, niingie kwenye suala la kilimo, ili kwenda kuwa Tanzania ya viwanda lazima wakulima waangalie sana katika kuwapatia zana za kilimo na pembejeo. Suala la pembejeo ni muhimu sana kwa sababu wakulima wanapata pembejeo na mbolea kwa kuchelewa. Ili tuweze kwenda na wakati kwa Tanzania ya Viwanda lazima wakulima wapate pembejeo kwa wakati na mbolea. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, niende kwenye suala la uwezeshaji, kama ilani ya Chama cha Mapinduzi inavyoeleza kwamba itawawezesha wanawake na vijana kwa kutoa milioni hamsini kwa kila kijiji, Mpango huu ni mzuri naomba sasa Serikali itekeleze.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa kwa kutumia muda vizuri, naendelea na Mheshimiwa Ignas A. Malocha na baadae atafuatia Mheshimiwa John Wegesa Heche.

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue fursa hii kukushukuru kwa kunipa nafasi, lakini pia nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha kuingia tena kwa mara ya pili katika mjengo huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuru sana Wananchi wa Jimbo la Kwela kwa kuniwezesha, kwa kuniamini kunirudisha tena ili niweze kuwatumikia na wananchi hao walisimama kidete sana japo kuwa kulikuwa na mizengwe

mingi sana lakini wananchi waliweza kusimama na hatimaye kuniwezesha kurudi katika ukumbi huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nampongeza Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Magufuli, kwa kasi hii aliyoianza ya kusimamia wananchi. Ni kasi ya hali ya juu na mimi nawapongeza wale ambao wanatambua kwamba kasi ile ndiyo iliyokuwa inahitajika katika nchi hii kwa sasa. Nawapongeza na Mawaziri wote ambao wametambua hivyo na wameanza na kasi hiyo, ninachowaomba Mawaziri wote mtambue kwamba mna watu wenu mpaka huko chini waimarisheni, wabadilisheni kifikra ili waendane na kasi hii ya Mheshimiwa Magufuli. *(Makofi)*

Kwa sababu Mheshimiwa Magufuli hawezi kufanya kazi peke yake bila sisi wote kujibadili kufanana na yeye, atachoka lazima tumsaidie na kumsaidia ni kuweka mtandao wa kasi kuanzia ngazi ya juu mpaka kule chini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, niungane na wenzangu katika kuchangia Mpango wa Maendeleo 2015/2016. Sisi tunatambua kwamba mpango huu wa maendeleo umelenga katika kukuza uchumi, katika kuhakikisha wananchi wanaondokana na umaskini, katika kukuza pato la Taifa. Hata hivyo, nataka nichangie kwa upande wa kilimo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunatambua sisi wote kwamba nchi yetu sehemu kubwa ya wananchi wanategemea kilimo na katika kilimo, nataka nizungumzie jambo moja, lazima tujiridhishe hivi Watanzania wote waliopo mijini na vijijini wote wana ardhi ya kutosha kuwaendeleza? Hilo ni la kwanza kujiuliza, na mimi nasema baadhi ya maeneo yanawezekana yanatosha lakini maeneo mengi bado ni tatizo. Ni tatizo kwa sababu tumeachia watu wachache wameatamia maeneo makubwa, Serikali inazungumza kila siku haichukui hatua. Sijaona ni kwa sababu gani Serikali inachelea kuchukua uamuzi wa haraka, hii haitaji hata kusubiri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni mara nyingi nimekuwa nikisimama hapa nikitetea wananchi wa Jimbo la Kwela kuhusu shamba la Malonje nimelizungumza kadha wa kadha hatimaye hata kwenye uchaguzi imeniletea mpambano mkubwa sana lakini Mwenyezi Mungu akisimama hakuna ubishi ndiyo maana niko leo hapa. Wananchi wa Jimbo la Kwela nitaendelea kuwatetea lazima shamba hilo lirudishwe mikononi mwa wananchi. Namwomba Mheshimiwa Waziri kwa sababu wewe Mwenyewe umefika mara ya mwisho ukasema mimi nitakuwa mtu wa mwisho kuzungumzia suala la ardhi hii ya shamba hili la Malonje naomba utimize ahadi yako wananchi wale warejeshewe lile shamba. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo lingine katika upande wa ardhi na mimi nataka niishauri Serikali. Serikali ni kweli ilitenga Mapori ya Akiba. Unaposema mapori ya akiba lazima uende na pande zote mbili, mapori ya akiba aidha kwa wanyama lakini mapori ya akiba kwa binadamu, tusiende upande mmoja. Wakati mapori yale yametengwa baadhi ya wananchi walikuwa hawajaongezeka lakini sasa hivi watu wameongezeka. Unaita pori la akiba lakini wananchi wananyanyasika hawana kwa kulima, pori hilo halina mnyama hata mmoja hata ndege mmoja, Jamani huu ni ubinadamu? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nazungumzia Pori la Uwanda *Game Reserve*. Linatesa wananchi isivyo kawaida na halina faida yoyote kwa Serikali na nashukuru Mheshimiwa Waziri wa Maliasili na Utalii nimeongea na wewe, nimekusimulia kwa kirefu sana na nikakuomba ufike, inawezekana maneno haya ninayozungumza usiyaamini, basi ufike ukaone.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wananchi wanakatiza mle kwenye lile pori la akiba, wananyang'anywa majembe, wananyang'anywa panga zao, wananyang'anywa fyekeo, pikipiki, wanapigwa wana nyanyasika, wakati pori lenyewe halina mnyama hata mmoja. Jamani tumefika wapi hapo? Haya mambo mengine ni ya kuchukua hatua za haraka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili uamini, maana mara nyingine mnachukulia sisi kama ni wanasiasa uende, namwomba Waziri wa Maliasili afike eneo lile. Hata hivyo, nikupongeze kwa sababu nilipokueleza ulitoa amri ya wananchi kurejeshewa vifaa vile walivyokuwa wamenyang'anywa, nakupongeza katika hilo na naomba uendelee katika kutatua tatizo hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni umeme, tunatambua kabisa maendeleo hayawezi kuja bila umeme, lakini nitoe masikitiko kidogo katika Jimbo langu au Wilaya yangu ya Sumbawanga Vijinini, pamoja na Wilaya hii kuwa ya siku nyingi, pamoja na jitihada zote za Serikali, Jimbo langu halina umeme hata kijiji kimoja. Vijiji 114, Kata 27, watu zaidi ya 450,000, halina hata kijiji kimoja chenye umeme

MBUNGE FULANI: Pole! Upo Tanzania kweli!

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Wakati mwingine Serikali inaweza ikatutambua sisi viongozi, tunaotokana na Chama cha Mapinduzi kama vile tunaipinga Serikali hapana, ni masikitiko ya kuona wananchi wanahangaika, hivi Serikali hii inaendeshwa kwa upendeleo?

MBUNGE FULANI: Anakusikia Muhongo,

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, natambua Muhongo ni mchapakazi na nimeongea na wewe ninataka kwa kweli wananchi hawa wapate umeme, awamu ya kwanza ulisema utatoka Sumbawanga- Laela, ni nguzo tu zimelala, awamu ya pili ni Ukanda wa Ziwa Rukwa, kwa hiyo naishauri Serikali iweze kuhimiza kwa haraka ili wananchi hawa waweze kupata umeme. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ninalotaka kulizungumzia ni kupunguza ukubwa wa maeneo ya Utawala, nazungumzia Jimbo langu la Kwela ni Jimbo kubwa na lina watu zaidi ya 450,000 lina sifa zote za kugawanya na nilipozungumza hapa kwa mara ya mwisho na Waziri Mkuu Mstaafu ali-*support*, kwa sababu anafahamu. Hata Mheshimiwa Keissy juzi amezungumza, hata baadhi ya Wabunge ambao wamekwenda kule akina Paresso wanafahamu, Mheshimiwa Mbatia, Mheshimiwa Aeshi wanafahamu, ni Jimbo kubwa kuliko, wakati mwingine unasema nitafanyaje kazi katika Jimbo hili, ni kubwa ukienda upande huu wengine wanakusahau.

MBUNGE FULANI: Eee kweli!

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Naishauri Serikali na bahati nzuri uliyekuwa Mkuu wa Mkoa Mheshimiwa Manyanya uko hapa, naomba jambo hili tulivae wote, tuihabarishe Serikali inatuletea matatizo makubwa sana, Jimbo hili linatakiwa kugawanyika, kama tunatenda haki kwa sababu lina sifa zote. Yapo Majimbo yamegawanywa zaidi ya mara 3, hayana sifa zote. Lakini Jimbo langu limebaki pale pale.

MBUNGE FULANI: Mwambie na mapendekezo tumeleta.

MBUNGE FULANI: Hatari.

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Mapendekezo tumeleta yote ya kuomba Jimbo, kuomba Wilaya, kuomba Halmashauri, hakuna hatua hata moja ambayo imechukuliwa, sasa jamani na hawa wananchi mnawaweka katika upande gani? Naishauri Serikali ijaribu kutenda haki kwa maeneo yote yenye matatizo kama haya, nimeona nilizungumzie.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine ni miundombinu ya barabara, ninapozungumzia barabara nizungumzie barabara ya kutoka Kibaoni, kuja Kiliamatundu na kwa maana hiyo ukifika Kiliamatundu unatakiwa ukatishe uende Kamsamba, ukatokee Mloo. Ile barabara ina zaidi ya kilometa 200.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru Serikali kwa sababu katika ilani mmeiweka katika kipaumbele cha kuifanyia usanifu. Hata hivyo, naomba isiwe usanifu ile barabara inatakiwa kutengenezwa kwa kiwango cha lami kwa

sababu ina uchumi mkubwa sana. Hizi kilometa 200 ninazosema karibuni kila baada ya kilometa tano kuna kijiji cha wananchi wenye uzalishaji, ukitengeneza barabara hii utakuwa umeufungua ukanda ule kiuchumi, utaongeza pato kwa wananchi, utaongeza pato kwa Serikali. Kwa hiyo, naomba Serikali iweze kushughulikia barabara ile kwa kiwango cha lami, ikiwa ni pamoja na kutengeneza daraja la mto Momba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, imekuwa miaka mitatu tunaambiwa upembuzi yakinifu tumechoka na maneno hayo, tunataka waanze kujenga. Ukijenga daraja hilo umeshawaunganisha wananchi na Wilaya ya Momba wanaotokea Mloo, uchumi utaenda kwa kasi kubwa sana. Kwa hiyo, naiomba Serikali iweze kuchukua jambo hili katika masuala ya utekelezaji, kwa sababu linaumiza sana na ni ukanda wenye uchumi mkubwa sana, uzalishaji wa mpunga, ufuta, uvuvi. Sasa tunapozungumzia kutengeneza barabara si tuangalie na vigezo, vigezo ni kuongeza uchumi wa wananchi na Taifa zima kwa ujumla siyo unapeleka barabara huna hata matumaini ya kurejesha uchumi wenyewe.

MWENYEKITI: Mheshimiwa muda umeongezeka nashukuru.

MBUNGE FULANI: Unga mkono hoja.

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja. Ahsante.*(Makofi)*

MWENYEKITI: Tunaendelea na Mheshimiwa John Wegesa Heche, baadae tutafuatiwa na Mheshimiwa Livingstone J. Lusinde na muda ukitosha tutaenda na Mheshimiwa Innocent Seba Bilakwate.

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue nafasi hii kwa sababu ni mara yangu ya kwanza, kuchangia, nimshukuru sana Mwenyezi Mungu, ambaye ametupigania mpaka leo tupo hapa. Jambo la pili niwashukuru sana wananchi wa Tarime ambao kwa miaka mingi na miaka yote wameonesha imani kwangu walinichagua, kuwa Diwani wa Kata ya Tarime Mjini nikiwa Mwanafuzi wa Chuo Kikuu, lakini vilevile pamoja na mapambano makali yaliyokuwepo kwenye uchaguzi huu mpaka mauaji yaliyofanyika tarehe kumi mwezi wa Tisa, wananchi walisimama imara na wamenileta hapa na nataka niwahakikishie nitawawakilisha na nitasimamia kero zao kwa nguvu zangu zote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jana usiku nilijitahidi sana kusoma na ku-*google* nchi mbalimbali kuhusiana na Uongozi, nikajaribu kuangalia mambo yaliyofanyika siku za hivi karibuni hapa Bungeni, ya Polisi kuingia ndani ya Bunge wakiwa wamevaa *Head gear*, bunduki, sijui mipini kujaribu kupiga Wabunge waliokuwa hawana silaha. Nikagundua kwamba hata Idd Amini, hata Adolf

Hitler, hakuwahi kuingiza Polisi kwenye Bunge kujaribu kupiga watu wanaopinga. Kwa hiyo, hapo mtajaza wenyewe kwamba mna uongozi wa aina gani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kuongoza nchi hii kwa takwimu za uongo. Hapa Dkt. Mpango naomba unisikilize vizuri, nimesoma vitabu vya Mpango hivi, takwimu zilizoko hapa, ni takwimu feki, na kwa takwimu hizi hamuwezi kufanya kitu chochote hata muwe na nia njema. Kwa nini nasema hivyo, kwa mfano, maji vijijini kitabu hiki kinaonesha cha Mpango kwamba kuna maji Vijijini kwa asilimia 68.

NAIBU WAZIRI (SERA, BUNGE, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU- MHE. DKT. ABDLLAH S. POSSI): Taarifa

MHE. JOHN W. HECHE: Nimejaribu kuangalia kwenye Jimbo langu peke yake…

MWENYEKITI: Taarifa Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI (SERA, BUNGE, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU- MHE. DKT. ABDLLAH S. POSSI): Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 68(8), taarifa tu kuweka rekodi sahihi. Adolf Hitler wakati wa Utawala wa *NAZI -National Socialistiche* hakukua na Chama kingine chochote kinachompinga. Kwa hiyo, hakukuwa na mtu anayepinga mazungumzo yake. Kwa hiyo *is the question of history, you should have correct history,* tusidanganyane humu ndani.

MWENYEKITI: Haya tumepokea taarifa, Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu

MHE. JOHN W. HECHE: Dkt. Possi nakuheshimu sana

MWENYEKITI: Mheshimiwa, Mwanasheria Mkuu amesimama naomba.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa nyingine kwa mujibu wa Kanuni ya 68(8), naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kwamba, shughuli za Bunge zinaendeshwa kwa mujibu wa Kanuni na Sheria ya Mamlaka na Haki na Kinga za Wabunge na Sheria zile pia zimeweka makosa ya jinai, kwa hiyo Askari wanaweza kulazimika kuingia humu ndani, ili kutuliza ghasia na fujo.

Kwa hiyo, kuingia kwa Askari siku ile ndani humu ilikuwa ni halali kwa mujibu wa Katiba, kwa mujibu wa Sheria, Mamlaka, Haki na Kinga za Wabunge na kwa mujibu wa Kanuni za Bunge hili. Huo ndiyo Utawala Bora, Utawala Bora ni Utawala wa Sheria. Serikali isingeruhusu watu wakaanza kuuana humu ndani, kwa hiyo nimeona niitoe hiyo taarifa.

MWENYEKITI: Ahsante kwa hiyo taarifa Mwanasheria Mkuu.

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba ulinde muda wangu, naamua kuwapuuza wote niendelee tu. Nilikuwa nazungumzia kuhusu takwimu. Takwimu za maji kwa mfano vijijini wamesema maji yapo kwa aslilimia 68, lakini nimeangalia Jimbo langu ni Jimbo la Vijijini tuna Kata 26, katika Kata 26 hizo asilimia 68 ya 26 ni Kata 17 ina maana kwa mujibu wenu kwenye Kata 17 kuna maji hivi sasa tunavyozungumza, kitu ambacho ni uwongo na hakipo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa Mijini mmesema kuna maji asilimia 95, hii ni aibu ina maana kila watu 10 watu tisa wanapata maji, au kila watu 100, watu 95 wanapata maji, lakini pale Dar es Salaam ni kielelezo, kipindupindu kinawaumbua kila siku, kwamba hakuna maji na takwimu mnazoleta humu ni za uongo. Kwa hiyo, kama mnataka kulitoa Taifa hili hapa ni lazima tuwe na takwimu ambazo zinaeleza ukweli, na takwimu ambazo zitawasaidia kujenga kwenda mbele, lakini mkija na takwimu za uongo hapa mnajidanganya wenyewe na wananchi wanawaona.

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu barabara, zetu ni mbovu

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa!

MWENYEKITI: Taarifa.

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nimpe taarifa mzungumzaji kwamba tunatoa taarifa za uongo, suala la upatikanaji wa maji, huwa hatupimi kwa namba ya Kata, huwa tunachukua idadi ya watu wanaopata maji katika eneo fulani *percentage* yake. Ukiingia mjini tunaangalia mji huu unawatu wangapi na ni wangapi wanapata maji katika umbali wa mita 400, ndivyo tunavyofanya takwimu zetu, sasa ukitaka kusema za kwako ulete zile ambazo ni sahihi, siyo kwa kubabaisha. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante kwa taarifa endelea.

MHE. JOHN W. HECHE: Nawashauri Mawaziri tulieni msikilize, kwa mujibu wa sera ya maji ya Taifa hili, maji ambayo mnahesabu kwamba watu wanapata wapate ndani ya mita 400 kutoka wanapokaa, sasa kwenye hivi vijiji mimi ninavyosema watu wanafuata maji mpaka kilometa moja, mbili, sasa unatoa taarifa gani hapa. Tulia usikilize tukueleze wananchi watapima kule anasema nani uongo kama maji yapo au kama hayapo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, barabara, barabara zetu ni mbovu, kwa mfano barabara za Tarime. Kutoka Tarime kwenda Serengeti ambako kuna Mbuga kubwa ya wanyama. Inapita Nyamongo kwenye eneo la Mgodi wa Nyamongo, barabara ni mbovu, na mimi ninamwomba sana Waziri achukue hii hoja ya barabara hii iwemo kwenye Mipango ya Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu nishati; leo mnakuja hapa kuzungumza kuendeleza Taifa, wakati watu wanapikia kuni. Dar es Salaam peke yake, ambayo mkaa unakwenda pale magunia tani na tani, mngeweza kama kweli mnataka kuendeleza Taifa hili, kuliko kurukaruka hapa, mngechukua Dar es Salaam ile peke yake, mkazuia utumiaji wa mkaa na magogo na kila kitu mkapeleka gesi pale kwa bei rahisi watu wote watumie gesi pale Dar es Salaam, Arusha na Mwanza, tayari mngekuwa mmesaidia misitu ya Taifa hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa mnakuja humu mnaimba tu misitu tuta-*conserve* misitu, mazuia watu. Kama kule Jimboni kwangu naona eti Afisa Misitu anazuia watu wasitumie mkaa, nimemwambia wananchi watakuchapa wewe! Wapelekee kwanza gesi ndiyo uwazuie kutumia mkaa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Makusanyo ya Serikali; nataka mtuambie hapa, hicho mnachojisifia kwamba mmekusanya mwezi wa 12 ni *arrears* au ni vyanzo vipya mmeleta na mmekusanya. Kwa sababu msije mkajisifu hapa tumekusanya tirioni 1.4 kumbe ni *arrears* za huko nyuma ambazo ni za watu ambao ni majipu na majipu wengine wako humu mnawajua wanatakiwa walipe na ni madeni. Sasa huko mbele mmetengeneza vyanzo gani, mmvionesha wapi kwenye Mpango huu, vyanzo vipya. Leo mnataka mchukue pesa kwenye Halmashauri na hili msithubutu Mheshimiwa Waziri, Halmashauri watu wakusanye pesa wao wenyewe, wakupelekee Benki Kuu, halafu wewe ndiyo urudishe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hapa Halmashauri ya Wilaya ya Tarime, tunaidai Serikali pesa za ardhi ambazo ni asilimia 30 miaka karibia sita zaidi ya milioni 500, tunapeleka pesa zetu wakati wa kurudi hazirudi. Leo ndiyo wamerudisha milioni 27, leo tena tuchukue pesa zetu za mapato ya ndani tuwapelekee na nyie mnajua, kama mnataka kuendeleza uchumi wa watu kule vijijini mabenki yaliyoko kule Wilayani ndiyo yanakopesha watu wanaofanya biashara ndogondogo na benki hizi zinategemea pesa kutoka kwenye Halmashauri, leo mnataka mchukue pesa zitoke Halmashauri mabenki yakose pesa, yashindwe kukopesha watu wetu kule chini, biashara zife kule chini, halafu mnasema mnataka kuendeleza Watanzania au mnataka kuwa-*suffocate*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mmekuja hapa mnasema viwanda, kila mtu anasimama hapa viwanda. Viwanda gani, viwanda vinategemea *foreign direct investment,* Wazungu hawa mnaoenda kukinga mabakuli wamesema

wako *concerned* na mambo yaliyofanyika Zanzibar, hakuna amani, Zanzibar kule kuna Nkurunziza. *(Makofi)*

Mmechukua hamtaki kutoa nchi kwa mtu aliyeshinda, kwa maana hiyo Wazungu wanakwenda kuzuia hiyo misaada sijui mtapata wapi pesa za kuanzisha hivyo viwanda.

MWENYEKITI: Mheshimiwa muda wako umemalizika naomba ukae.

WABUNGE FULANI: Bado!

MWENYEKITI: Tunaendelea na Mheshimiwa Innocent Seba Bilakwate, baadaye atamalizia Mheshimiwa Livingstone J. Lusinde.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti Mwongozo.

MWENYEKITI: Mwongozo.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 68(7). Naomba kwa sababu ya muda nisiisome.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati mchangiaji aliyekaa chini, anazungumza, amelalamikia sana takwimu, lakini rejea yake ni takwimu ambazo anazijua yeye za Wilaya au Kata au Kijiji. Tamwimu zilizoko kwenye Mapendekezo ya Mpango ni takwimu za Kitaifa ni wastani wa Kitaifa. Sasa naomba Mwongozo wako kama ni sahihi kutumia takwimu za Kitaifa wastani wa Kitaifa kujadili takwimu za kijiji. Ahsante.

MHE. SADIFA JUMA KHAMIS: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa!

MWENYEKITI: Haya taarifa ya mwisho hiyo.

MHE. SADIFA JUMA KHAMIS: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru, nimwombe rafiki yangu Heche, afute kauli Zanzibar hakuna Nkurunziza. Zanzibar kuna Dkt. Ally Mohamed Shein na ndiye Rais, halali ambaye Tume ya Uchaguzi iliyomtangaza kwa mujibu wa Katiba ili Rais mwingine atambulike kuwa Rais, Tume ya Uchaguzi imtangaze. Atuambie Maalim Seif katangazwa na nani? *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Heche taarifa yako hiyo.

WABUNGE FULANI: Afute kauli hakuna Nkurunzinza

MWENYEKITI: Haya tunaendelea, naomba mkae chini jamani muda umekwisha, hapa tunajadili maslahi ya nchi siyo tunaongea maneno ambayo yanaleta…

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaomba mwongozo wako Katiba inavunjwa humu ndani!

MWENYEKITI: Mwongozo wako tutausikiliza baadaye, tunaomba tuendelee tumalizie. Sasa namwomba Mheshimiwa Lusinde.

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote nimshukuru sana Mungu

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbunge dakika zako ni chache, kwa hiyo naomba uwe-*very brief*.

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru sana Mungu kwa kupata muda, lakini mimi siyo wa kuzungumza dakika chache ila nitajitahidi maana mara nyingi huwa napiga hapa nusu saa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nampongeza sana Dkt. Mpango kwa kuleta taarifa nzuri. Nianze na suala la viwanda mimi nizungumzie kilimo cha biashara. Ni vema Serikali ikajikita kwenye kuanzisha viwanda vidogo ili wakulima hasa wa matunda, badala ya makampuni yanayotuuzia *juice* kununua *juice* nje ya nchi, yanunue matunda yetu ya ndani. Tukifanya hivyo tutakuza na tutakuwa na kilimo cha biashara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini niseme watu wamekuwa wakizungumza sana humu ndani ya Bunge, wanazungumza kuhusu Polisi kuingia humu ndani. Nataka leo nisimame kuwatetea Polisi kwa sababu wao hawawezi kuja humu. Polisi ukimwona mahali popote kaenda kama *Field Force,* ujue ameitwa na watu wa eneo hilo. Wabunge, tuache tabia ya kuwaita Polisi, ukifanya fujo unawaita Polisi, na Polisi wameshaingia Kanisani wakati wa mgogoro ule wa Dayosisi ya Pare, Polisi wameshaingia Msikitini wakati wa fujo, Polisi wameshaingia Bungeni baada ya Wabunge wa Upinzani kuanzisha fujo. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Waambie hao!

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo ukimwona Polisi kaingia mahali ujue kaitwa, na kama ninyi ni wageni hamuelewi utaratibu wa humu ukianzisha fujo umeita Polisi. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, unajua kuna watu wamekuja hapa bado hawajapigwa semina, kwa hiyo ngoja leo niwaelimishe. Mmesema vizuri na mfano uliotolewa na Mheshimiwa Heche hapa mdogo wangu ambaye mimi nimemfundisha siasa, kwamba eti anataka kulinganisha Chama hiki na kina Hitler, lakini leo nawaambia Chama chochote cha Upinzani duniani kikishindwa kushinda uchaguzi katika vipindi vitatu, kinageuka kuwa chama cha kigaidi, ndiko wanakoelekea hawa. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hawa ndipo wanapoekelea, maana kinakuwa chama sugu, kinakuwa Chama cha Upinzani sugu, tulikubaliana wakati ule, kwamba ili kuthamini haki za binadamu walau kila chama kitakachoshinda basi kilete mtu mmoja walau mwenye ulemavu wa ngozi. Yupo wapi albino wao hawa? Wabaguzi hawa na inawezekana hata wakati ule wa mauaji wako inawezekana walikuwa wanahusika hawa, yuko wapi? *CUF* waliwahi kuleta hapa alikuwepo Mheshimiwa Barwany, CCM yule pale wa kwao yupo wapi hawa? *(Makofi)*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nizungumze hapa, kwamba usiwaone wanazungumza hivi na nataka nichukue fursa hii kumpongeza sana, nimpongeze sana Mzee Lowassa, Lowassa aligundua hawa wamemchafua sana akaamua kwenda kwao wamsafishe. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mzee Lowasa aligundua walimwita fisadi, walimwita fisadi papa, Edward Lowasa ana akili sana. Mchawi mpe mtoto amlee, akajua nakwenda kwao wanisafishe. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hakuna Mtanzania mwenye akili atakayewasikiliza tena hawa, hivi wewe unakaa na jirani yako mwanaume anakuja anakwambia mke wako malaya, mke wako mhuni unamuacha, asubuhi anamuoa utamwamini tena? Hawa hawaaminiki, hakuna kitu watakachokieleza wakaaminiwa duniani. Kwa sababu wana ndimi mbili kama za nyoka hawa. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wanachokisema leo kesho watakibadilisha hawa, ndimi mbili za nyoka…

MBUNGE FULANI: Tena nyoka wa kijani.

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana mnawaona leo wanasema hiki, leo wanageuka hivi, nataka nichukue fursa hii kumpongeza Jecha, kwa utaratibu huu wa kila Mzanzibar kuwa Tume ya uchaguzi, Jecha alikuwa sahihi kufuta yale matokeo. *(Makofi)*

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Mwenyekiti, kila mtu anajifanya Tume, wenyewe unaowaona hapa wameletwa baada ya Tume ya Uchaguzi kuwatangaza ila Mheshimiwa Seif wanamtangaza wao, hawa ni wanafiki wakubwa.

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Lusinde, nakushukuru. Muda wako umekwisha.

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Washa hiyo, Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani niseme jana kuna mtu mmoja alisimama hapa akasema Serikali hii inaanzisha *slogan* mara Hapa Kazi tu…!

(Hapa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbunge muda wako umekwisha!

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Niachie hawa nawamudu mimi tu, hawa hamna kitu…

MWENYEKITI: Jamani muda umekwisha kwa mujibu wa Kanuni tunaomba, Katibu!

(Bunge lilirudia)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, kabla ya kuahirisha Bunge naomba niwatangazie, samahani naomba mkae. Waheshimiwa Wabunge, kabla sijaahirisha Bunge naomba niwatangazie kulikuwa na tangazo, lakini naona limeshatolewa.

Kwa hiyo, naomba niahirishe Bunge kwa siku ya leo hadi kesho tarehe 3 Februari, saa tatu asubuhi.

(Saa 7.45 Jioni Bunge liliahirishwa Mpaka Siku ya Jumatano, Tarehe 3 Februari, 2016, Saa Tatu Asubuhi)